

banka ve ekonomik yorumlar

Sayın Okuyucularımız

Ekonomik Göstergeler

Ahmet S. Talu

Ekonomik Yorumlar

Adnan B. Kafaoglu
Prof. Dr. Erdoğan Alkin
Kemâl Kurdaş
Dr. Öztin Akgüç

Diş Ödemelerde Bunalımdan
Çıkış (Bazı Gözlemler)

Kemâl Kurdaş

Sermaye Piyasası

Doç. Dr. Mehmet Ş. Tekbaş

Özel Yabancı Sermayenin
Türkiye'nin Sabit Sermaye
Yatırımları Üzerindeki Etkisi

Doç. Dr. Muzaffer Demirci
Dr. Canan Balkır

Az Gelişmiş Ülkelerin
Güçleşen Borçlanma Koşulları

Haşuk F. Gürsel

Euromoney

Hülya Kabaaloğlu

Ayın Ekonomik Olayları

Doç. Dr. Yıldırım Kılıç

1979 yılı Bütçesi ve Ekonomik önlemler

Ekonomik Yorumlar

**Darboğazdan çıkış yolu;
Enflasyonu kesinlikle
reddedip gerçekçi bir
döviz kuru politikası
izlenmesidir.**

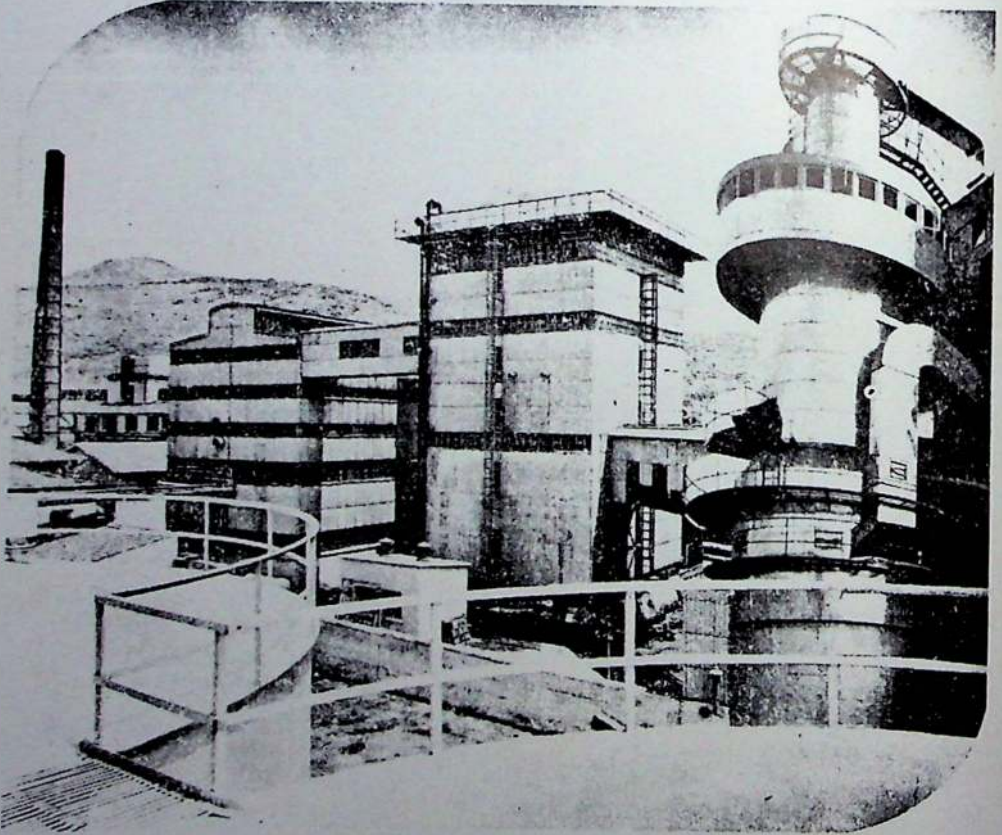
K. Kurdaş

**Türkiye'de yabancı
sermayenin yerli yatırımları
tamamlayıcı nitelikte olması
özendirilmelidir.**

Doç. Dr. M. Demirci
Dr. C. Balkır

Turyağ

nebati yağ sanayiinde
yıkama maddelerinde **ÖNEÜ**

net grafik

61 yıllık tecrübe
1100 kişilik uzman kadro

TÜRKİYE YAĞ VE MAMULATI A.Ş.-İZMİR

banka ve ekonomik yorumlar

Sahibi

Ekonomik ve Sosyal Yayınlar
Anonim Şirketi adına :

Bülend Çorapçı

Yazı İşleri Müdürü .

Dr. Öztin Akgüç

Danışma Kurulu :

Prof. Dr. Mustafa A. Aysan, Erol Aksoy, Prof. Dr. Osman Fikret Arkun, Dr. Orhan Altan, Besim Baykal, Prof. Dr. Nasuhi Bursal, Mehmet Gün Çalika, Ahmet Demirel, Necdet Durakbaşa, Kaye Erdem, Özhan Eroğuz, Oktay Ersoy, Prof. Dr. Cumhur Feriman, Prof. Dr. Emre Gönsensay, Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu, Erhan Işıl, Av. Dr. Halük Kabaalioğlu, A. Nazif Keyman, Doç. Dr. Yıldırım Kılış, Kemal Kurdaş, Doç. Dr. Kemal Kurtuluş, Nuh Kuşçulu, Ziya Nebioğlu, Ergin Neng, Ertan Özgür, Ertuğrul Soysal, Osman N. Torun, Prof. Dr. Kemal Tosun, Prof. Dr. Baran Tuncer, Fikret Tunçer, Turhan Tümay, Doç. Dr. Gül G. Turan, Dr. Güngör Uras, Dr. Halük Ünal, Prof. Dr. Yüksel Koç Yalkın, Doğan Yalım.

İdare Yeri :

Cağaloğlu, Çatal Çeşme Sk. 17
Kat. 4, İstanbul, Tel : 26 34 11,

Fiyatı : 30 TL

Yıllık Abone : 360 TL.

Öğrencilere indirimli : 180 TL.

Hesap Numaralarımız :

Ziraat B. Beyoğlu 768, İş B
Türbe 1541, Akbank Türbe 4512.

Baskı : Bilmen Basımevi

Sevgili Okurlarımız,

Hükümetin ekonomik önlem paketi anahatlarıyla hatta bazı konularda ayrıntılı bir şekilde belli olmaya başladı. Önlem paketinde bazı eksikliklerin olduğu, alınacağı bildirilen bazı önlemlerin etkilerinin marjinal olacağı, bazılarına önlem dahi denemeyeceği şeklindeki eleştiriler haklı olmakla beraber, hükümetin sorunlara yaklaşım tarzı genelde doğrudur. Bir ülke devamlı olarak dış ödemelerinde açık vererek, ekonomik hatta politik bağımsızlığını sürdüremez. Türkiye'nin bugün karşılaştığı ekonomik bunalımdan dış güçlerin politik bir çıkar sağlamaya çalışmaları, Türkiye'yi politik ödünlere vermeğe zorlamak için, ekonomik durumdan yararlandıkları bir gerçektir. Dışa bağımlı ülkelerin, daha açık bir deyişle kendi ekonomik güçleriyle cari işlemlerinde denge sağlayamayan ülkelerin er veya geç politik ödünlere vermek zorunda kaldıkları konusunda dünyada örnek çoktur. Bu nedenle hükümetin, kendi öz kaynaklarımızı harekete geçirerek, dış ödemelerde denge sağlama yaklaşımı, kısa sürede bazı sıkıntılar, huzursuzluklar doğursa da uzun vadede, Türk ekonomisinin düzlüğe çıkması açısından yerindedir.

Kanımızca önlemler paketine yapılan eleştirilerin açık olması, somut önerileri de beraberinde getirmesi gerekir. Neyin eksik yapıldığı, neyin yapılması gerektiği, neyin yanlış olduğu, gayet belirgin bir şekilde ortaya konulmalıdır.

Kanımızca önlem paketinin iki büyük eksikliği vardır. Bunlardan ilki vergi diğeri kur politikasıyla ilgilidir. İstikrar politikasının en etkili aracı vergilerdir. Bugün Türkiye'de yaygın vergi kaçakçılığı, gelir dağılımını, kaynak dağılımını bozmakta, ekonomik istikrarın sağlanmasını zorlaştırmaktadır. Bazı iktisatçılar vergi kaçakçılığını önemsemezler, verginin kamuya bir kaynak transferi niteliğine bakarak, fonların özel kesimin elinde kalması ile kamuya aktarılması arasında bir fark gözetmezler, hatta özel kesimin elinde kalmasını yeğlerler. Bu görüş, ancak özel kesim

elinde kalan fonlar, toplum yararına kullanıldığı takdirde, ekonomik açıdan haklı görülebilir. Ancak ülkemizde israf, tüketim azgınlığı, olanakların kötü kullanımı, büyük ölçüde vergi kaçakçılığın-
dan kaynaklanmaktadır. Fonların, kamu yararı gözetmeyen belirli kişi ve grupların elinde toplanması, fiyat mekanizmasının işleyişini de bozmakta, geniş küt-
lelerin kullanacağı mal ve hizmetlerin üretilmesi yerine, ülkenin olanakları vergi kaçakçısı varlıklı grupların havai, hoppaca gereksinimlerini karşılamaya yönelmektedir. Vergi kaçakçılığının ön-
lenmesi, yasal düzenlemeler yanısıra devletin varlığını duyurmasına bağlıdır. Batı ülkelerinde incelemeler yapan bir hesap uzmanı arkadaşımız anlatmıştı. Arkadaşımız, vergi kaçakçılığı konusunda o ülkenin teknisyenleri ile tartışırken, o sırada yolda bir yaşlıca kadının fenalık geçirerek yere düştüğünü görürler; kısa bir süre sonra bir sağlık ekibi cankurtaranla gelerek kadını hastahane-
ye kaldırır. Yabancı teknisyen, hesap uzmanı arkadaşımıza dönerek «Yolda bir vatandaşın fenalık geçirerek yere düştüğünü gören ve anında yardımına koşan bir devlet, vergi kaçakçısını da görerek yakalar» der. Bunda büyük gerçek payı vardır. Vergi kaçakçısı, devletin kendisini görüp, yakalamayacağından emindir. Çok zayıf olasılıkla yakalansa bile, malî kazanın o uzun dolangacında (labirentinde) vergi ödemesini en az beş-altı yıl geri atabileceğinin güveni içindedir. Tabii bu arada bir af yasasını çıkararak, vergi cezasından kurtulma

olasılığı da çok yüksektir. Böyle bir dü-
zende, iyi niyetten yoksun, kendi çıkarı açısından her davranışı haklı gören kişilerin vergi ödemesi beklenemez. Herşeyi belli, bugünkü koşullarda komik tutarlar da olan motorlu kara taşıtları vergisini alamayan bir idarenin gelir, kurumlar, gider vergilerini gerektiği şekilde toplayamayacağını vergi mükellefleri bilmektedir. Bugün tepki kimden, nereden gelirse gelsin, ciddi bir politika izlemeğe yönelmiş bir iktidarın, tutarlı olabilmek için vergi önlemleri alması zorunludur. Geliri elde ettiği anda yakalayamadığı kişileri, harcama aşamasında yakalayarak vergilendirmelidir.

Kur ayarlaması, devalüasyon, bugün söz avcılığına (demagojiye) açık bir konudur. Ancak tartışmalarda resmi kur ile dövizin gerçek değeri arasında önemli farklar belirlediği zaman, böyle bir durumun haksız kazançlara yol açtığı, rant yarattığı, ithalâtçıyı korurken, ihracatçıyı cezalandırdığı, gelir dağılımını ihraç malları üretenler aleyhine bozduğu da gözönünde tutulmalıdır.

İktisadî önlemler olumlu etkilerini zaman aralığı ile gösterirler. Alınan önlemlere tepki gelmesi doğaldır. Bu tepkilerin etkisinde kalınarak, genelde doğru olan yaklaşımdan ödün verilmemelidir. Türk ekonomisi son yıllarda devamlı düşüş göstermektedir. 1979 yılında bu eğilim durdurularak, yukarıya doğru bir dönüş başlayabilirse bunu büyük bir başarı olarak yorumlamak gerekir.

Saygılarımızla,
Dr. Öztin AKGÜÇ

EKONOMİK GÖSTERGELER

Ahmet S. TALU

<u>T.C. Merkez Bankası</u>	1976	1977	Aralık 1978	Ocak 1979	Şubat
Altın ve döviz mevcudu (milyon \$)	991	547	646	559	559
Tedavüldeki banknotlar (milyon TL.)	52061	77881	113662	112954	113041
Hazineye kısa vadeli avans (milyon TL.)	21739	45178	56639	61202	63120

Bankalar (milyon TL.)

Toplam mevduat	162845	213261	259874	274347	.....
Vadesiz ticari	44977	63027	78521	79977	.....
Vadesiz tasarruf	63595	83873	99001	106526	.....
Vadeli tasarruf	33814	39378	51907	55817	.....
Diğer mevduat	20459	26983	30645	32027	.....
Toplam krediler	183762	231476	279607	289663	.....
Tarım kredileri	37423	46623	50528	50842	.....
Sanayi kredileri	6385	8499	13286	13468	.....
K. Esnaf ve sanatkâr kredileri	6293	9516	13408	14124	.....
İpotek karş. krediler	5401	6476	7573	8005	.....
Muhtelif krediler	128260	160362	194812	203224	.....

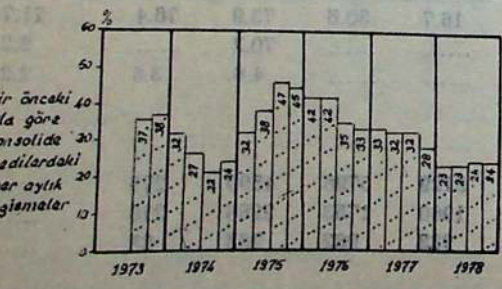
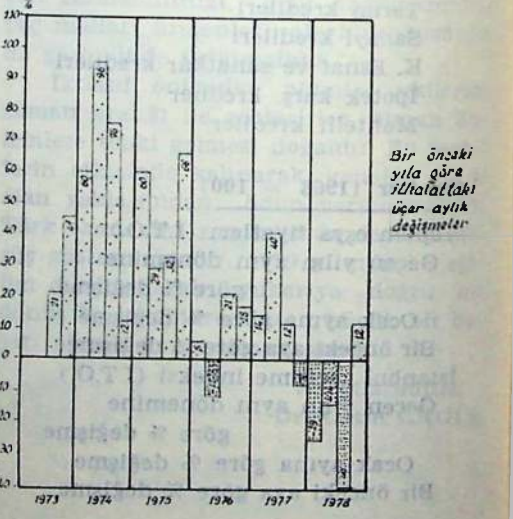
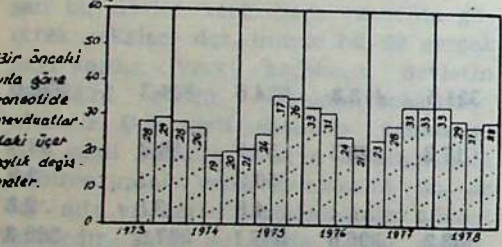
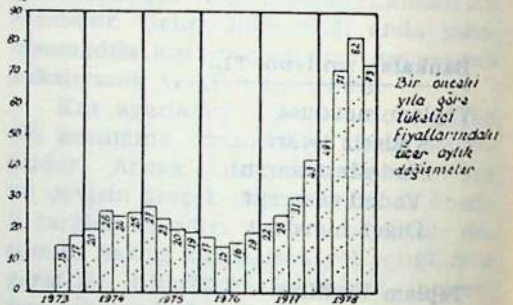
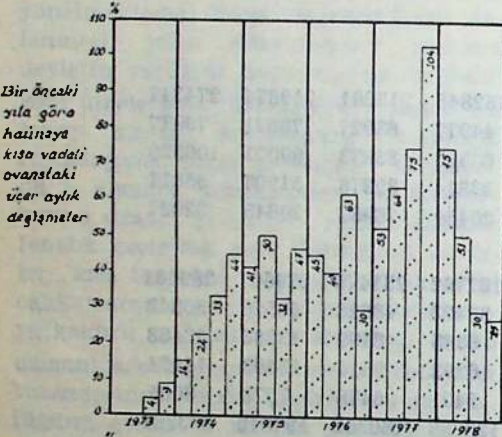
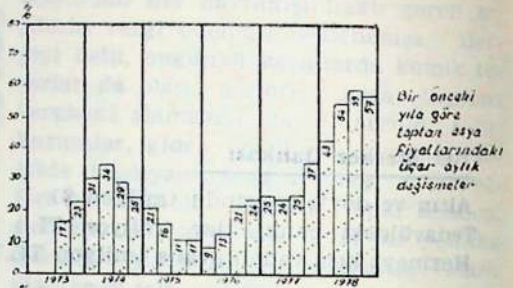
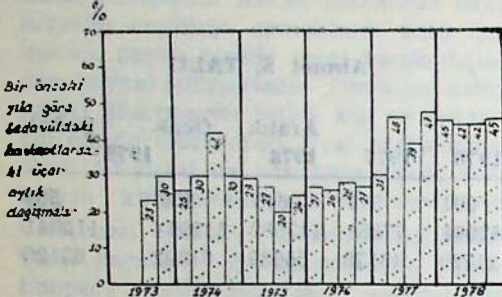
Fiyatlar (1968 = 100)

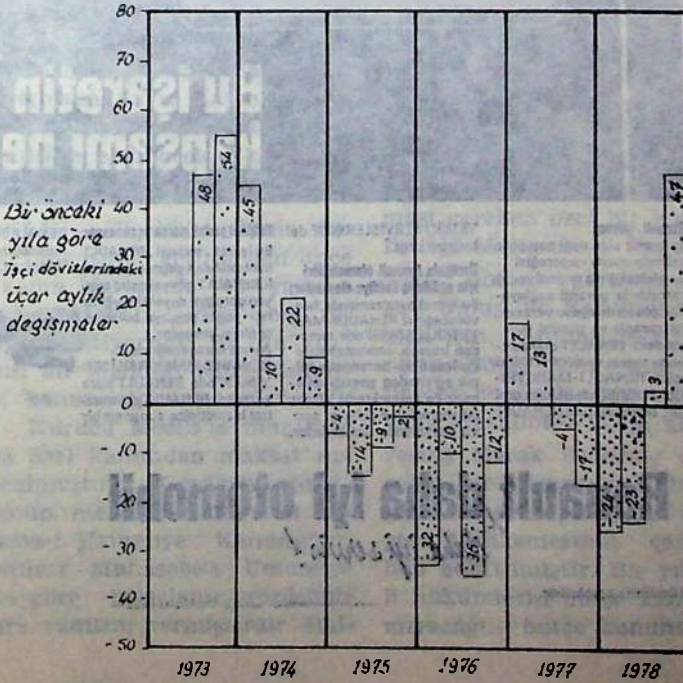
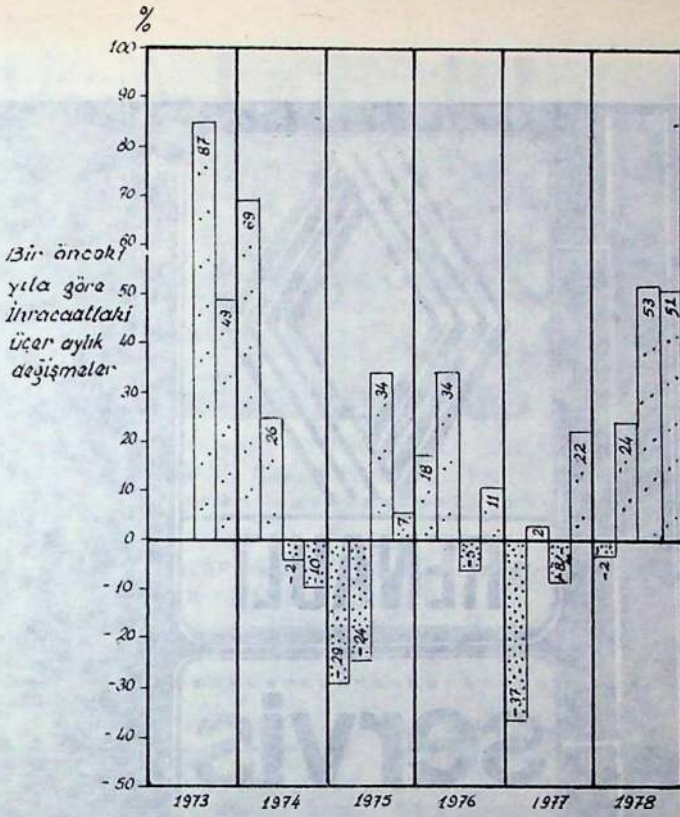
Toptan eşya fiyatları (İ.T.O.)	321.5	413.3	774.6	804.3	826.6
Geçen yılın aynı dönemine göre % değişme	17.3	28.5	59.2	58.8	63.3
Ocak ayına göre % değişme	.....	.....	50.3	.....	2.8
Bir önceki aya göre % değişme	.....	.....	4.5	3.8	2.8
İstanbul geçinme indeksi (İ.T.O.)	302.2	396.6	837.1	867.6	886.3
Geçen yılın aynı dönemine göre % değişme	16.7	30.6	73.9	76.4	71.7
Ocak ayına göre % değişme	.....	.....	70.2	.....	2.2
Bir önceki aya göre % değişme	.....	.....	4.6	3.6	2.2

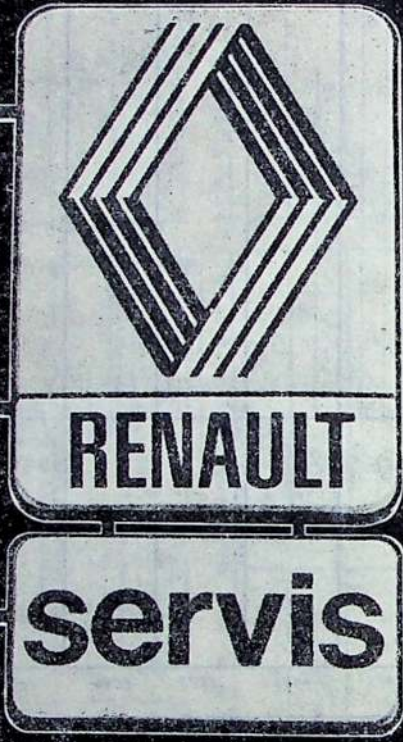
Dış Ticaret (milyon \$)

İthalât	5129	5796	4599	279	.....
İbracat	1960	1753	2288	216	.....
İş.İ dövizleri	983	982	983	83	.....

(*) Rakamlar yıl ve ay sonları itibariyle kümülatiftir.

Bu işaretin kapsamı nedir?

'Daha iyi otomobil'e daha iyi servis.

Bu işaretle size gereken yerde yanıtbaşınızda göreceksiniz. Size düzenli, titiz, uzman, anlayışlı bir otomobil servis istasyonunu gösterecek. Elektronik-diagnostik cihazlarla çalışan RENAULT-MAIS YETKİLİ SERVİSİ'ni...

Garanti, güven:

Bu işaret size aynı zamanda bakımlarınızda ve gereğini duyabileceğiniz orijinal yedek parçalarda garanti sağlayacak güven duygusu verecek. Bu garanti ve güveni yurt içindeki RENAULT standartlarına uygun ve düzenli 120'yi aşkın RENAULT-MAIS YETKİLİ SERVİSİ'nde olduğu gibi yurt dışındaki tüm RENAULT

YETKİLİ SERVİSLERİNDE de bulacaksınız.

Özellikle Renault otomobilleri için eğitilmiş kalifiye elemanlar: Bu işaret aynı zamanda, başvuracağınız RENAULT-MAIS YETKİLİ SERVİSİ'nde, motordan boyaya, otomobilinizle ilgilenen her personelin teknik eğitimden geçtiği anlamına da gelmektedir. *Daha iyi otomobil'e daha iyi servis konusunda uzmandırlar.

Orijinal yedek parça ve aksesuar:

Bu işaret, orijinal, RENAULT kontrolünden geçmiş, garantili RENAULT güvencesini taşıyan gereğini duyabileceğiniz her yedek parçayı bulabileceğiniz simgeler.

Ayrıca uğrayacağınız RENAULT-MAIS YETKİLİ SERVİSLERİ'nde RENAULT nuza yaratan, RENAULT aksesuarını hizmetinize sunan şık bir

RENAULT-BOÜTİQUE köşesi bulacağınızın da belirtisidir bu işaret.

Renault daha iyi otomobil

daha iyi servis!

* Bu simbolden yalnız Renault-Mais Yetkili Servisleri'nin sembolüdür.

Fotoğrafta görülenler (soldan sağa): Dr. Öztin AKGÜÇ,
Adnan B. KAFAOĞLU, Kemâl KURDAŞ, Prof. Dr. Erdoğan ALKİN.

KATILANLAR : Prof. Dr. Erdoğan ALKİN (Öğretim Üyesi)
Adnan B. KAFAOĞLU (Kontenjan Senatörü), Kemâl
KURDAŞ (Eski Maliye Bakanı)
YÖNETEN : Dr. Öztin AKGÜÇ.

AKGÜÇ — Efendim bugünkü toplantımızda 1979 yılı bütçesini ve aynı zamanda bir kısmı belirlenmiş olan ekonomik önlemlerin Türk ekonomisi üzerinde olabilecek olası etkilerini incelemeye, tartışmağa gayret edeceğiz. Bu konuda müsaadenizle ilk sözü Sayın Kafaoglu'na veriyorum. Sayın Kafaoglu 1979 yılı bütçesi, bunun genel özellikleri ve Türk ekonomisine olabilecek etkileri konusundaki görüşlerinizi alabilir miyiz?

KAFAOĞLU — Teşekkür ederim. Sözü 1979 yılı bütçesine getirmeden önce Türkiye'de kamu idaresinde ve yasama faaliyetlerinde bütçenin aldığı yeni niteliği belirtmek istiyorum. Bu da şu... Anayasamızın bir maddesi bütçe kanunlarının özel kanuna göre hazırlanmasını amirdir. Kurucu Meclis'te müzakere edilirken bu özel kanundan maksat nedir diye sorulmuştur. Komisyon sözcüleri «bu kanun mevcuttur, bu özel kanun Muhasebe-i Umumiye Kanunudur, bütçe kanunları Muhasebe-i Umumiye Kanunlarına göre hazırlanır, görüşülür ve uygulanır» yanıtını vermişlerdir. Hal-

buki son yıllarda yalnız 1979 bütçesinde değil ta 1970'lerden beri süregelen bir eğilim var. Bütçe Kanunu ile Muhasebe-i Umumiye Kanunu tanzim ediliyor artık. En büyük karakteristiği bu. Muhasebe-i Umumiye Kanununun şu maddesi uygulanmaz, Muhasebe-i Umumiye Kanununun bu maddesi şöyle uygulanır. Muhasebe-i Umumiye Kanunu 1979 yılında şöyle değiştirilmiştir gibi... Anayasanın, «bütçenin hazırlanmasında uyulması gereken özel bir kanun» diye belirttiği Muhasebe-i Umumiye Kanununa uygun olması gereken bütçe, Muhasebe-i Umumiye Kanununa uygun olabilmek için. Muhasebe-i Umumiye Kanununu, Bütçe Kanununa uygun hale getirecek hükümler taşıyor. Bu en çok üzerinde durulması lâzım gelen, hukuki bir vesika olarak üzerinde durulması lâzım gelen bir husustur. Bütçenin bu niteliğinin Anayasaya aykırı olduğu da Anayasa Mahkemesinin çeşitli kararları ile hep belirtilmiştir. Bir yıldan uzun süreli hükümlerin bütçe kanununda yer almayacağı. bütçe kanununun müzakere

prosedürünün ayrı olarak tesbit edilmesi nedeniyle önce Millet Meclisi'nde bilahare de Senato'da görüşülen kanunlardan ayrı nitelikte bir kanun olduğu, karma bir komisyonda - bütçe plân karma komisyonunda - görüşülmesinin onun bir özelliği olduğu ve bu sebeple aslında bir kanun olmadığı ve devamlılık ifade edecek kanun hükümleri ihtiva edemeyeceği Anayasa Mahkemesi'nin çeşitli kararlarında belirtilmiştir. Ama bizim bütçe kanunumuzun pek çok hükmü hep yeni tasarruflar ortaya koymaktadır: kadrolar ihdas etmektedir, ücretler, harcırahlar ihdas etmektedir, kadrolar kaldırmaktadır, avans hükümlerini ve Muhasebe-i Umumiye Kanununu değiştirmektedir. Devlet borçları ve mahalli idareler borçlarının konsolidasyonuna dair hükümler getirmektedir ve bu sebeple tamamen yasalar tarafından tanzim edilmesi gereken hususlar bütçe kanunu ile düzenlenir duruma gelmiştir. Bu benim başlıca müşahadem. Tabii ki böyle bir bütçenin olmaması lâzım. Ya sama faaliyeti, devlet faaliyeti, aslında her türlü gelir ve masrafları bir kanunla düzenleyip o kanuna uygun bütçeyi hazırlaması lâzım gelirken, masraf ve gelir kanunları hazırlama yerine bütçe kanunun içerisine bu hükümleri koyarak işi kestirmeden halletmek gibi bir pratik yol tutulmaktadır ki bu tutum, bizim Anayasa düzenimize ters düşüyor.

KURDAŞ — Hem de Meclis'in hükümetin bütçe icraatı üzerindeki ve tüm genel icraatı üzerindeki kontrolünü zayıflatıyor, hatta kaldırıyor.

KAFAOĞLU — Kaldırıyor, yani Meclis kanunları müzakere usulünün dışında kanun müzakere usulü ihdas etmiş oluyorsunuz. Çünkü gerek masraf kanunlarının gerek gelir kanunlarının hepsi önce Millet Meclisi'nin komisyonlarında bilahare Millet Meclisi'nden sonra Senato komisyonlarında sonra Senato Genel Kurulunda; Senato Genel Kurulu Millet Meclisi Genel Kurulunca kabul edilmiş metinle mutabık değilse tek-

rar Millet Meclisi kurulunda, orada bir anlaşmaya varılamazsa Senato ve Millet Meclisi arasında kurulacak karma bir komisyonda görüşülmesi prosedürü Anayasa'da belirtilmiştir. İşte bu prosedürden kaçınma, bu hükümet zamanında görülmüş bir davranış değil. Eski hükümetler devrinde böyle bir çıkış açıldı ve böylece sürdürülüyor. Bu şekildeki uygulama Türkiye'de olduğu gibi Avrupa Ülkelerinde de görülmüştür. Bilhassa dördüncü Cumhuriyet devrinde Fransa'da da olmuş ve beşinci Cumhuriyet Anayasası hazırlanırken Bütçe Kanununa Fransızlar artık kanun demekten vazgeçmiştir. «Bu kanun falan değildir, bütçedir» demişlerdir. Halbuki bizim Bütçe Umum Müdürlüğümüz, Maliye Bakanlığımız, hatta Sayıştayımız bütçeyi gerçekten bir kanun gibi kabul ederler ve kanun hükmü ihtiva etmesine de göz yumarlar. Artık bu şekildeki davranıştan tamamen ayrılmak lâzım. Yani bütçe aslında kanun değildir. Muhasebe-i Umumiye Kanununda da bütçe, yıllık gelir tahminleriyle masraf yetkilerini ihtiva eden bir belge diye tarif edilir. Kanun niteliği bütçenin meclislerden geçmiş olması nedeniyle değildir. Yoksa bizim anladığımız mânâda ne gelir kanunudur ne masraf kanunudur. Ancak uygulamada en büyük masraf kanunları, bütçe kanunu içerisine, metnine ayrıca bir madde hükmü dahi getirilmeden bilhassa R cetvellerine şu da yapılır, bu da yapılır diye hükümler konularak yapılmaktadır. Örneğin hükümet istediği memurlara mesken tahsisatı bu fasıldan ödenir deyince Sayıştay'dan da itiraz gelmiyor. Devlet memurlarına mesken verilmesi hakkında kanun var. Orada değişiklik yapmak lâzım. Hayır şu kiralar buradan ödenir, bu posta masrafları buradan ödenir, bu seyahat giderleri buradan ödenir diye R cetvellerine hükümler ilâve edilerek Devlet masraflarını, sınırsız şekilde, masraf kanunu yapılmadan şişirme imkânı bulunmaktadır. Bu 1950'lerden sonra başlayan bir tatbikat ancak şimdi çok azgın bir hale gel-

miş. O zamanlar çok sıkışıldığında baş-
vurulmuş pek ender misalleri olan hu-
suslar bugün her sıkışılan hususta R
cetveline bir hüküm getirilerek bur-
dan ödenir diye yeni bir masraf ihdas
edilebilmektedir.

AKGÜÇ — Sayın Kafaoglu bu tutu-
mun nedenini nasıl izah ediyorsunuz?
Özellikle 1970'den sonraki bu tutumu.
Bunun sağladığı pratik bir kolaylık mı
var yoksa bazı şeyleri mi kamu oyun-
dan yahut Meclisten gizlemek eğilimi
var?

KAFAOĞLU — Hayır benim kanaa-
tim odur ki Türk kamu yönetimi Dev-
let idare etme gücünü gün geçtikçe kay-
bediyor. Meclise çeşitli Devlet ihtiyaçla-
rını gerektirdiği kanunları götürerek
bunları Meclislerde müzakere ederek
geçirmek yerine -bunun ilk tatbikatı Sa-
yın Kurdaş Hazine Genel Müdürü iken
hazinede başladı- mütemadiyen bütçeye
kanun hükmünde hükümler getiriyor.
Hazine Genel Müdürlüğünde başlayan
bu eğilim, diğer genel müdürlüklere de
sıçradı. Gelirler Genel Müdürlüğü, Büt-
çe Genel Müdürlüğü de her seferinde
Meclise taşınıp, Meclisten kanun geçir-
mek zorluğu ile karşılaşınca bütçe kanu-
nuna hükümler koymağa başladılar. Bi-
lirsiniz bütçe kanunlarının metinleri,
cetvelleri bilhassa formülleri Meclisler-
de pek müzakere edilmez. Herkes, ba-
kanlık bütçesindeki masraf rakamları
üzerinde konuşma yapar, kendi seçim
bölgesiyle ilgili harcamalar üzerinde
durur fakat Türkiye'yi bir sene idare
edecek malî hükümlerin hepsinin top-
landığı bütçe kanunu, genellikle R cet-
velleri komisyonunda birkaç saat tartışılır
Genel kuruldan da belki bir okuma sü-
resi kadar zamanda geçer, hiç müzakere
edilmez sadece okunur ve böylece bütçe
müzakereleri biter. Özellikle seçmene
selâm niteliğindeki rakamları müzakere
edilir de metinler hiç müzakere edilmez
İşte bu kolaylıktan yararlanmak isteyen
kamu yönetimi hükümetleri bu yola it-
mektedirler. Ve bu hükümetlerin de ko-

layına gelmektedir. Hatta yasama Mec-
lislerinin de kolayına gelmektedir. Ner-
deyse Türkiye'yi tek bütçe kanunu çı-
kartarak idare edeceğiz. Bu yola süratle
gidiyoruz. Yıllık bir bütçe kanunu çıkarılır
her hüküm orada bulunur, onunla
Türkiye idare edilir gibi bir duruma
doğru gidiyoruz.

Parlamento üyesi olduktan sonraki
ikinci bir müşahadem: Biz eskiden me-
mur olarak masanın öbür tarafında otu-
rurken bu kolaylıklardan istifade de
ederdik. Örneğin «Gelirler Genel Mü-
dürlüğünün eski kâğıtlarının imhası bu
kanun hükmüne tabi değildir» diye bir
hüküm koyardık bütçeye ve biz stoklan-
mış yılda 30-40 milyon lira depo masra-
fı ödediğimiz eski yılların defterlerini
beyannamelerini imha etme imkânı bu-
lurduk. Ben bundan Gelirler Genel Mü-
dürü iken istifade ettim. Aslında o ka-
nunu tadil eden bir kanun getirmek lâ-
zımdı fakat zor diye o yola başvurmadık.
Benim açtığım bu yoldan sonra her
umum müdürlük kendini istisna ederek
o kanunu hükümsüz hale getirdi. Şimdi
bütçe kanununda bu madde aynen du-
ruyor ve çok daire bundan yararlanıyor.
1979 bütçe müzakerelerinde müşahade
ettiğim ikinci hususu açıklıyayım. bütçe-
nin Yasama Meclislerindeki müzakere
usulü çok biçimsiz bir şekilde tertipleni-
yor. Anayasada belirli günler tesbit edil-
miş, ve illâ o günler içerisinde herkes
konuşsun diye bütçe müzakereleri önce
karma komisyonunda sonra Senatoda, son-
ra tekrar karma komisyonunda, sonra
Millet Meclisinde bir acele müzakereci-
lik tekniği içerisinde cereyan ediyor ve
de Senatoda niçin müzakere edildiği de
belirsiz. Senatoda üstelik bir de oylan-
yor bütün maddeleri. Aynı Millet Mecli-
sinde oyladığı gibi kabul edenler, et-
meyenler deniyor ve kabul ediliyor
Edilmese de hiçbir mânâ ifade etmiyor
kabul edilmemiş hususlar komisyona ge-
ri gidiyor, komisyonunda kabul ediliyor.
tekrar Millet Meclisine geliyor. Yani hiç
önemli olmadığı halde bir de Senato
müzakeresi ekleniyor. Mademki bir kar-

ma komisyonda müzakere ediliyor, sonunda güven oylamasına iştirak etmemek kaydıyla teknik müzakeresinin tek Meclis halinde T.B.M. Meclisinde yapılması mümkün. Bu da Yasama Meclisinin iç tüzüğünde ve Anayasada yapılacak değişiklikle sağlanabilir. Bu müzakere usulünde bence çok zaman kayboluyor ve bütçe kanununun ciddi şekilde Meclislerdeki müzakeresini engelliyen bir unsur oluyor. Gerekirse bir Anayasa değişikliği de yapılarak bütçenin yeni bir müzakere usulüne tabi tutulması ve kanun niteliğinde olmadığı da bu müzakere usulüyle açıkça ortaya konulmalıdır diye düşünüyorum. 1979 bütçesinin genel ekonomik karakteristiğini şöyle ifade ediyorum... 1978'de cereyan eden hadiseleri olağan olarak kabul etmiş ve 1979 yılında da aynı ekonomik eğilimin devam edeceği öngörülmüş bir bütçe. Bunun başlıca müşahadesini devlet gelirlerinin tahminlerinde buluyoruz. Gerekçede deniyor ki geçen sene Devlet gelirleri % 51 oranında arttı bu sene de aynı oranda artar. Bu sebeple 400 milyar TL. dolayında Devlet geliri tahmin ettik diyorlar. 1978 yılında fiyat artışları konusunda çok çeşitli rakamlar ortaya atılmakla beraber, resmi istatistiklere göre en az % 50 oranında arttı. 1979 yılında da fiyatların aynı şekilde artış eğilimi izleyeceği ve bu sebeple Devlet gelirlerinin de cari fiyatlarla o şekilde oluşacağı öncelikle T.B.M.M.'ce kabul ediliyor. Ben bu hususu Senatoda yaptığım konuşmamda aynen şöyle vurguladım; «Bu Devlet gelirlerini bu büyüklükte kabul ederseniz 1979'da da 1978'deki fiyat büyümelerinin ve enflasyonist gidişin aynen devamını biz şimdiden benimsiyoruz bunu kabul ediyoruz anlamına gelir» dedim. Ve gene de samimi kanaatim odur ki ekonomik olaylar geçen yılki şekilde cereyan edecektir. Bu bütçe 1978'e benzer bir ekonomik durum getirecektir Türkiye'ye.

AKGÜÇ — Sayın Kafaoglu, rakamlara göre, 1978 mali yılı için 294 milyar liralık bir konsolide bütçe gelir tahsi

atimini var, 1979 bütçesi için de en son bağlanan şekliyle 406 milyar liralık bir gelir tahmini yapılmış, % 38,4'lük bir artış öngörülmüş. Alınması düşünülen vergi önlemleri alındığı takdirde herhalde reel bir artış da sağlanabilecektir. O zaman bütçe gelirlerinde nominal artış; bu % 38,4 oranının bir hayli altına düşecektir. Şöyle açıklayalım görüşümü; Vergi önlemleri alınabilirirse artışın bir kısmı gerçek bir kısmı enflasyonun etkisi ile nominal olacaktır. Acaba artışın, ne kadarı reel, ne kadarı nominal olabilir?

KAFAOĞLU — Şimdi genellikle gelirlerin esas kalemlerine inersek görürüz ki Gelir Vergisinde, Kurumlar Vergisinde büyümeler genellikle tamamen enflasyonist bir fiyat artışından, cari fiyatlarla vergi tahsil edilmiş olmasından ileri geliyor. Çünkü normal gelir vergileri, milli gelirden her yüzde bir artışa karşı yüzde 1,2 civarında bir artış gösterir. Türkiye'de 1979'da gelirlerin 5,2'ye oranında bir artış göstereceği tahmin ediliyor. 5,2 artış oranında bir milli gelir artışı halinde bunun 1,2 ile çarpımı kadar bir gelir vergisi artışı teşekkül etmesi lazım. Gelişme yolundaki ülkeler, tarım sektörünün vergilenmesinde başarılı olmadığı için daha ziyade gelir vergileri sanayi ve hizmetler sektöründeki gelir büyümesi ile ilişkili oluyor. Ve benim devlet idaresindeki tecrübelerim sanayi gelirlerinin % 11, hizmet sektöründeki gelirlerin % 11-12 arttığı yıllarda % 14-15 reel vergi geliri artışı oluyor. 1979'un sanayi gelirlerindeki büyüme hızı zannedirim % 9 civarında olacağına göre, Gelir ve Kurumlar vergilerindeki artışın % 11-12'lik bir kısmı gerçek bir gelir büyümesinden doğacak, fakat öngörülen % 43'lük artışın bakiyesi tamamen enflasyonist büyümeden ileri gelecek bir gelir şişkinliği olacak. Sayın arkadaşımın sorduğu sorunun en mühim noktası vergi önlemlerinin 1979 senesi gelirlerini ne şekilde etkileyeceğidir. Bütçe komisyonunda Maliye Bakanına

bu sual tevcih edilmiştir. Maliye Bakanını, 1979 yılında önerilen tasarı Meclislerden geçerse gelir artışının 55 milyar olacağını, ancak asgari geçim indirimi ve özel indirimler nedeniyle 30 milyarlık bir gelir kaybı olacağını bu şekilde net artışın 25 milyar lira dolayında kalacağını ve bunun da 20 milyarlık bölümünün yerel yönetimlere devredileceğini ifade etmiştir. Buna göre, vergi önlemlerinin, genel bütçe gelirlerine net katkısı 5 milyar lira civarında olacaktır. Vergi gelirlerindeki artışın çok önemli bir bölümü yerel yönetimler için düşünülmüş oluyor. Vergi tasarısı kanunlaşsa dahi 55 milyar liralık artışın 30 milyarı asgari geçim indirimindeki yükseliş nedeniyle kaybolacak, 20 milyar lirası da genel bütçe gelirleri arasında yer almayacak.

AKGÜÇ — Sayın Kafaoglu acaba enflasyon aynı zamanda dürüst vergi mükelleflerinin reel vergi yükünü de artırmıyor mu? Gelir vergisinin artan oranlı olması ve artan oranların bizde iyi düzenlenmemesi dolayısıyla bazı vergi mükelleflerinin gelirlerinde reel bir artış olmamakla beraber daha yüksek bir vergi dilimine girmeleri acaba reel olarak bir vergi yükü artışı dolayısıyla Devlet için de reel bir vergi artışı doğuruyor mu?

KAFAOĞLU — Evet şimdi gelir vergisi tarifesi giderek tek nisbetli bir tarife doğru gidiyor. Herhalde yeni bir düzenleme yapılmazsa 3-5 sene sonra herkesin % 60 üzerinden vergi ödediği bir düzene varmış olacağız. Bu sebeple yüksek gelir guruplarında herhangi bir reel vergi yükü artışı olmamakla beraber aşağı gelir guruplarında, enflasyonist gelir büyümesi devamlı şekilde bunların vergi yükünü artıran bir faktör olarak ortaya çıkıyor.

AKGÜÇ — Sayın Kafaoglu, bu vergilerin çok önemli bir bölümünü ücretli sınıfı ödüyor. Ücretli sınıfın geliri de henüz % 63 sabit oranda vergi ödeyecek

bir düzeye ulaşmadığına göre, enflasyon ücretlilerin reel vergi yükünü de artırmaktadır. Ücretlilerin vergi yükü nominal değil reel olarak ta artmaktadır.

Sayın Alkin, sizin 1979 bütçesi, bunun ekonomik etkileri ve bir kısmı belli olan ekonomik önlemler konusundaki görüşlerinizi alabilir miyiz?

ALKIN — Efendim, sadece 1979 bütçesi için değil ben de Sayın Kafaoglu gibi daha önceki bütçelerin de taşıdığı önemli bir sakınca var onu belirteyim. Sanırım ekonomik hesap yapmayı güçleştiriyor bu şişkin bütçeler... Bütçe rakamları ne kadar enflasyonu dikkate alırsa alsın olağanüstü şişkinlikte geldiği zaman ekonominin genel denge rakamlarını belli bir çerçeve içerisine oturtmak son derece güç oluyor. Örneğin 1979 yılının gelir artışı tahminleri Reel gelir artışı tahmini yapılacak... Tahmin cari fiyatlarla yapıldığı zaman da beklenen fiyat artışı ile deflâte edilerek konacak yahut deflâte edilmeden doğrudan doğruya 1978 fiyatlarıyla tahmin edilecek iki ayrı alternatif tabloda düşünülebilir. Şimdi bütçe rakamları olağanüstü şişkin geldiği zaman şöyle bir güç durum ortaya çıkıyor. Tablonun üst bölümünde gayrisafi milli hasıla ve dış kaynaklardan oluşan toplam kaynaklar yer alıyor. Tablonun altında yatırım harcamaları ve tüketim harcamalarından oluşan kaynak kullanımı var. Genel denge tablosunu yaparken başlıca dayanağımız özellikle harcamalar kısmında tek dayanağımız bütçedeki kamu cari harcamaları, kamu yatırım harcamaları ve transferler. Şimdi bunları genel denge tablosunda yerine oturttuğumuzda örneğin kamu yatırımlarını yerine oturttuğumuzda önceki yıllara karşılaştırmalı olarak ve oradaki kamu yatırımları ile karşılaştırmalı olarak makul bir özel kesim yatırım tahmini yapmak gerekiyor. Aralarına olağanüstü bir fark koymaya imkân yok, ister deflâte edelim yani reel düşünelim ister cari fiyatlarla düşünelim. Bu durumda bu şişkin rakamları harcama kalemine koyduğu-

muz zaman kaynak - harcama dengesini sağlamak için tablonun üst bölümündeki başlıca kaynak olan gayrisafi milli hasıla rakamının şişmesi gerekiyor. Bence hiç beklenmeyen belki bir % 6,5'lik 1979 yılı gayrisafi milli hasıla reel artış hızının ortaya çıkışının nedenlerinden bir tanesi de bu. Bu rakamları, bu harcama rakamlarını yerine yerleştirdiğimizde eğer gayrisafi milli hasılayı makûl bir artış olarak tahmin edip koyarsak bu kez de aşağıdaki tüketim rakamını şişirmemiz gerekecek. Ufak bir deneme yaptık, % 30'lar dolayında bir tüketim artışını öngörmemiz gerekiyor. Bu da tabii hem yıllık programın hem 4'üncü Beş Yıllık Plânın amaçlarına aykırı bir durum yaratıyor. Çünkü plân olağanüstü bir marjinal tasarruf oranı varsayımına dayanıyor. Ama eğer bunu yapmazsanız yani böyle bir tüketim artışı koymazsanız yatırım rakamlarını şişirmek gerekecektir. Bu kadar büyük yatırım rakamına uyacak olan gayrisafi milli hasıla rakamını tutarlı olarak yazmak zorundasınız, ona göre şişkin bir gayrisafi milli hasıla rakamı koymak zorundasınız. Böylece hance bu şişkin bütçeler, özellikle son dört yıldır bütün genel denge hesaplarını ve gayrisafi milli hasıla artış tahminlerini gerçek dışı tahminler haline getirmekte birinci derecede rol oynamaktadır.

KAFAOĞLU — Bu noktada bir saplama yapayım. Plân üzerindeki Mecliste yaptığım konuşmada da ben bu hususu belirttim. Plân rakamları cari fiyatlardan sabit fiyatlara indirgenirken tek deflâtör kullanılıyor ve bu deflâtör de bütün sektörler için aynı oluyor. Kaldığı sektörlerdeki büyüme ve enflasyondan etkilenme farklı olduğu için bazı sektörler büyümediği halde büyümüş, bazı sektörler de büyüdüğü halde daha az büyümüş veya büyümemiş gözüküyor, plân tekniği bakımından çok hatalı, rakam mukayeselerini altüst eden sonuçlar veriyor... Bu müşahade 1979 bütçesi için de aynen geçerli, ben de Sayın Alkinle aynı fikirdeyim.

ALKİN — Bir ayrıntı sorunu daha var. Daha önce enflasyonun bu kadar hızlı olmadığı dönemlerde de buna değinilmişti. Gayrisafi milli hasıla hesaplarının yine bütçe artışlarından ve enflasyondan birlikte etkilenmiş olması. Şimdi, kamu cari harcamalarının içerisinde maaş ve ücret ödemesi olarak konulan meblağlara bir de geri ödenen vergiler dahi' edilmiş. Bunların hepsi girişi çıkışı kâğıt üzerinde olan işlemler. Aslında reel olarak bir vergi girişi yok. Tabii kamu kesiminin dışında ödenen ücret ve maaşlardan reel bir vergi girişi var. Belki yanlış düşünüyorum ama şimdi kamu kesiminde ödenen ücretlerden maaşlardan hesaplanan vergi girişleri reel bir giriş değil, kâğıt üzerinde bir takım kayıtlar. Ama kâğıt üzerinde kayıtlar olmakla birlikte bütçe rakamlarının içerisine girmiş olduğundan gayrisafi milli hasıla hesaplarında etkilemiş oluyor. Enflasyonun ve vergi yapısının bu çarpıklığı nedeni ile bu rakamlar şiştikçe gerçek gayrisafi milli hasıla hesaplarında bir şişme olayı ortaya çıkıyor. Oysa böyle bir gerçek hizmet yaratılması gerçek bir üretim yapılması bahis konusu değil. Ama gerçek üretim yaratılıyormuş gibi bu rakamların gayrisafi milli hasıla rakamı yani kaynak rakamı içerisinde yer alması zorunlu. Devletin ödediği maaş ve ücretlerin vergi dahil brüt olarak gösterilmesi, gayrisafi milli hasıladaki reel artışı abartıyor. Gayrisafi hasıla kâğıt üzerindeki işlemler sonucu artmış gibi görünüyor.

KURDAŞ — Ben bir saplama yapayım. Bir noktayı daha müşahhas belirteyim. Milli gelir rakamlarında haklısınız. Milli gelir rakamında da bir hükümet katkısı vardır. Aslında milli gelir hesaplarının zaaf noktalarından biri de budur. Türkiye'de devlet bütün sokakta gezen adamları memur yapsa hepsine ücret ödesse bunlar milli gelir rakamlarına yansır ve sözde milli gelir rakamları büyür. Enflasyonu sair faktörleri de bir tarafa bırakınız. Sırf dışardan adam alarak devlet kadrosunu mesela bir milyon

memurdan üç milyona çıkarsa herkese iş verse milli gelir rakamı büyümüş olur, aslında hizmet açısından gerçek hizmet yaratma açısından hiçbir büyüme yoktur. Türkiye'de zaten milli gelir hesaplarında bu hata yıllardır yapılıyor. Kamu sektörünün mütemadiyen boş adamı kadrosuna alıp istihdam etmesi bizim milli gelir hesaplarımızda hizmet sektöründe bir yükselişe yol açıyor. Hizmet sektöründeki anormal büyümenin nedenlerinden biri de budur. Reel artış olmadığı halde hizmet sektörü büyümüş gibi görünüyor. Biliyorsunuz sosyalist memleketlerde gayrisafi milli hasılayı hesaplarırken, hizmet sektörünü dışarda tutuyorlar. Doğrudan doğruya gerçek mal üretimini, maddi hasılayı alıyorlar. Bu bizim milli gelir hesaplarımızın zafalarından biridir.

AKGÜÇ — Kanunca bu rakam çok önemli değil, biraz abartma olsa bile sonuçları büyük ölçüde bozmaz. Sızce bu etmenin rolü fazla olabilir mi?

ALKİN — Şimdi şöyle diyelim. 1974'e kadar bu rakam çok büyük değildi. Ama şimdi enflasyon yüzünden şiştiğinden bu rakam pekâlâ reel gayrisafi milli hasıla artış hızında % 0,5'lik bir fark yaratabilir. Binde beşlik bir fark bu marjinal büyüme hızlarında yani % 3'lük büyüme hızlarında oldukça önemli yer tutar. Artış hızı % 2,5 olduğu halde gayrisafi milli hasıla için pekâlâ % 3'lük bir büyüme hesaplanabilir.

AKGÜÇ — Hizmet sektörü GSMH içinde % 50 oranında bir pay taşır. Devlet payının da hizmetler içindeki yeri % 10-15 dolaylarındadır. Burada yapacağımız hatanın, milli gelir hesaplarına bu denli etki yapacağını zannetmiyoruz.

ALKİN — Gayrisafi milli hasıla artış hızında % 0,5 ilâ % 1 arasında son dönemlerde etki yapar. Reel artış hızına etki yapar. Enflasyondan şişen bir kamu hizmetleri içerisinde ücretlere dahil vergi rakamlarının da şişmeğe baş-

ladığı bir gerçek. Üretim artışı sayılmıyacağı halde kağıt üzerinde hizmetler artmış görünüyor.

KURDAŞ — Şöyle ifade edeyim ben bunu. Bir yılda hükümet personel kadrolarını % 10 artırırsa devlet hizmetleri GSMH içinde % 15'lik bir pay taşıdığına ve katma değere memur maaşları da dahil olduğuna göre memur sayısında % 10 artsa büyüme hızına % 1,5 etki yapar ki, o da önemli bir katkıdır. Son altı yılda Türkiye'de memuriyet kadroları bir kat artmış. 600 binden 1 milyon 300 bine çıkmış. Bunlar hep hükümet hizmeti olarak milli geliri artıran faktörlerden biri oluyor. Aslında hizmetler artmıyor. Aynı odaya 3 adam koyuyor. Amma milli gelir yükselmiş görünüyor. Bunun etkisi % 1-1,5 gibi önemli bir oran olabilir bu ve bizim milli gelirdeki sun'iliği gösterir.

AKGÜÇ — Ben, bu kadar yüksek orana katılmıyorum. Tahminlere göre 1978 yılında tüm cari harcamalar 185 milyar lira. Bunun tümü de memur maaşları değil. Kabaca cari hizmet ödeneklerinin % 80'ni personel ödemesi olarak kabul edilse, tüm personel ödemesi 150 milyar dolayında bir büyüklük olur. Bunun için de geri ödenen vergilerin tutarı, en fazla 60 milyar olabilir. O da abartılmış bir rakam, 1978 yılında tüm gelir vergisi tahsilât tahmini 108 milyar.

ALKİN — Buyurun kağıt üzerinde bir 60 milyar lirayı gayrisafi milli hasıla hesaplarına ilâve ettik. Aslında böyle bir hizmet yaratılmış değil. Kağıt üzerinde olan bir kayıt 60 milyar olarak gayrisafi milli hasıla rakamlarına cari fiyatlarla yansıyor. % 50 enflasyon var sayımı ile deflâte edilirse 30 milyar lira... Bu rakamı GSMH 1 trilyon 160 milyar liranın üstüne koyduğunuzda marjinal büyüme hızlarını etkiler. % 2,5 % 3'lük büyüme hızlarında kalacaksak % 0,5'ye kadar varan fiktif bir artış meydana getirebilir. Tabii bu çok önemli sayılmıyabilir. Ama enflasyon hızlandığı için bu rakam daha da şişecek. Bir üçün-

cu nokta daha, belki de tekniğini bilmediğimden çok iyi ağırlıyacağım bir durum var. Şimdi 1978 de maaşlardan vergi yasası geçseydi aslında 1979 da bundan ne kadar vergi hasılatı sağlanabilirdi ben bunu merak ediyorum. Özellikle Gelir ve Kurumlar vergisinin 1980 Mart ayında verilen beyannamelerle ondan sonra tahsil edilmesi bahis konusu değil mi? Yani 1978 de bu yasa ile belirlenen geçmiş oysaydı 1979'da bu söylenen vergi hasılatı artışı meydana gelecek miydi? Özellikle beyannameli mükellefler için. Çünkü yasa çıksaydı ancak 1980 de 1980 Martında beyan edilen gelirleri üzerinde etkisini gösterecek vergi tahsilatı ona göre yapılmıyacaktı. Onun için çıkmış olsaydı bile sanırım bu vergi yasasının bu yılki bütçe gelirleri rakamı üzerinde anlamlı bir etkisi olmayacaktı. Hiç olmazsa Gelir ve Kurumlar vergisi açısından. Önlemler hakkında dilerse bir iki şey söyleyeyim. Bence önlemlere yaklaşma tarzı yanlış. Sıradan bir lâkırdı haline gelmeğe başladı ama önlemlerde de aynı sorun ortaya çıkıyor. Henüz daha biz sanırım Türkiye'nin izleyeceği modeli bir türlü seçemedik. Yani bir piyasa modeli mi olacaktır, yoksa kapalı bir model mi olacaktır? Önce sanırım buna karar verilmesi lâzım. Karma ekonomide kamu kesimi vardır. Özel kesim vardır; ama tamamı bunun piyasa ekonomisi kurallarına göre yönetilir. Ekonomi politikası böyle belirlenir. Yarısı kapalı ekonomi kuralları yarısı piyasa ekonomisi kuralları ile bir ekonomiyi yönetmenin olanağı yoktur. Çelişkiden kurtulmak için bir kere buna karar vermemiz gerekiyor. Buna karar vermeden yaklaşımlar yanlış. Bir yerde belli malların fiyatları serbest bırakılıp, belli malların fiyatları eğer sınırlı tutulursa bu meseleler nasıl çözülecek? Birinci söylemek istediğim nokta bu. Yaklaşım da beni karamsar kılan noktalardan bir tanesi bu. Henüz model konusunda açıklığa kavuşmuş değiliz.

AKGÜÇ — Aslında resmî belgelere bakarsak bu konuda karar verilmiş gö-

züküyor. Çünkü hepsinde piyasa ekonomisi vurgulanıyor. Dördüncü plânda da yine piyasa ekonomisi ilkeleri içerisinde çalışılacağı söyleniyor. Ancak dediğiniz gibi uygulama plân ilke'lerinden farklı olabiliyor.

ALKIN — Hâlâ bir tereddüt var. Piyasa ekonomisinin kurallarının işlemeğe konulmasında adeta bir isteksizlik var. Sanki özveride bulunuluyormuş gibi bir tarz var. İkincisi, ben şahsen Türkiye'nin ekonomik sorunlarını kısa yada uzun dönemde çözmek için bir önlemler paketi düşünülürken tepeden inme bir iki ana ilke yanında çok ayrıntılı çalışmaların yapılması gerektiğine inanıyorum. Örneğin deniyor ki bütün KİT'lerin açıkları fiyat zamları ile kapatılacak. Arkadan bir fikir ortaya geliyor deniliyor ki eğer Kömür İşletmelerinin açıklarını, kömür fiyatlarına yapılacak zamla kapatmağa kalkarsak kömür fiyatları, petrol fiyatının, akaryakıt fiyatının üstüne çıkar bu takdirde nasıl olacaktır biz talebi petrolden kömüre kaydırabileceğiz. Burada bir arıza çıkıyor. Arkadan biliyorsunuz devalüasyon üstüne bir sürü tartışma var. Yapılsın yapılmazın, kimi enflasyonu körükler diyor kimi körüklemiyor diyor. Fakat buna karar verecekler, hiç bu konu üzerinde bir ayrıntılı kantitatif bir çalışmaya dayanmak gereğini hissetmiyorlar. KİT zamları enflasyonu ne kadar iter, acaba bu bakımdan rasyonel mi olacaktır? Açık finansman mı enflasyonu daha çok körükler yoksa KİT açıklarını fiyat zamları ile kapatmak mı. Zamların belli mallar üzerinde etkisi ne olacak bunun hakkında hiçbir kantitatif çalışma yapılmıyor. Baştan beri yaklaşım bu. Bir-iki fişke ile sanırım bu sorunların hâlâ düzeltilebileceği sanılıyor ama artık Türkiye'nin sorunları o kadar basit değil. Çok ayrıntılı nicel çalışmalara gereksinme var kanımca. Bundan dolayı da ben oldukça karamsarıyım. Yani tabiri caizse ekonomi politikası için bir amaçlar ve araçlar matriksi yapmak gerekiyor. Birbiriyle çelişen amaçlar, birbirinin etkisi-

ni gideren araçlar için nicel araştırma yapıp ondan sonra matriksin sonundaki sonuç sütünuna bakıp ona göre bir takım kararlar verilmesi zamanı geldi gibime geliyor. Bir iki fiske ile düzeltilecek bir durumda değil bu ekonomi. Bir iki kararla bir iki zam kararı ile bir iki savurganlığı önleme kararı ile yahut bir iki özveride bulundurma kararı ile bu ekonominin düzelecek bir tarafı yok.

Çok ayrıntılı çerçeve içerisinde olabildiği kadar nicel bir takım araştırmalar yapmak lazım. Belli konularda yapıldığına dair birtakım izlenimler var. Fakat çok parçalı yapıldığından, bunlar birbirleriyle koordine edilmediğinden, birinin yaptığını öbürünün bozması olasılığı son derece yüksek. Ben son derece tehlikeli görüyorum, sorunun çözümüne bu şekilde yaklaşımı. Çünkü ekonomi bu durumda deneme tahtası haline geliyor, yaz boz tahtası haline geliyor. Ve tamamen sinama-yanılma yöntemi ile optimum ekonomi politikası arama yoluna gidiliyor. Oysa koşullar hızla değiştiğinden bu şekilde bulunduğu sanılan optimum ekonomi politikasının uygulanacağı anda optimum olmaktan uzaklaşacağı da muhakkak.

AKGÜÇ — Sayın Alkin bir konuda görüşünüzü alabilir miyim? Acaba bu KİT açıkları giderilirken, her kuruluşun açığının teker teker mi giderilmesi amaçtır, yoksa toplu olarak mı? Örneğin kömür fiyatları nedeniyle TKİ açık verebilir ama diğer kuruluşlar fazla verebilir, pekâlâ konsolide olarak KİT açıkları giderilebilir.

ALKİN — Bana sorarsanız konsolide olarak kapanması veya normal bütçe gelirleriyle finanse edilmesi amaca yeter de artardı bile. Ama zıd fikirlerde yani her işletmenin kısa dönemde açığının fiyat zamları ile kapatılması önerileri de var.

AKGÜÇ — Şunu vurgulamak lazım: KİT açıklarını kapatılmı ama KİT açıklarını kapatırken her işletme açığını ka-

patsın anlamında değil, bazı temel mal ve hizmetleri üreten KİT'ler açık verecek ama netice olarak KİT topluluğu işletme açığı vermiyecek.

ALKİN — Tek tek eğer açıkların kapatılmasını düşünecek olursak talep yapısının bozmak, uygulanacak ekonomi politikasının çarpıklaştırmak, istenmeyen bazı sonuçları almak tehlikesi var.

AKGÜÇ — Sayın Kurdaş bütçe uygulamasında bir de şöyle bir eğilim görülmüyor, son yıllarda. Alınan ödeneklerle, yıl içerisinde ödeneklere yapılan ilâvelerle bütçenin içtenliği, samimiyeti büyük ölçüde bozuluyor. Örneğin geçen yıl 1978 bütçesi 266 milyar başlangıç ödenegi ile bağlanmış. Kasım itibarıyla ödeneklerin yekûnu 400 milyara ulaşmış, zannediyorum ondan sonra elimde kesin bir rakam yok ama şu sıralarda 400 milyarı da ek ödeneklerle aşmıştır. 266 milyarla başlayan bir bütçe aşağı yukarı % 50 bir ödenek artışı ile 400 milyarı aşabiliyor. Tabii bu da bütçe değerlendirmesini büyük ölçüde çarpıtıyor. Hükümetin yapmış olduğu teklifle Meclisten geçen bütçe ile sonra fiilen gerçekleşen bütçe birbiriyle çok farklı olabiliyor. Acaba bu konudaki görüşlerinizi alabilir miyim? Bu sorunun nasıl bir çözüme bağlanması gerekir? Bu konudaki önerilerinizi rica edebilir miyim?

KURDAŞ — Şimdi, Sayın Akgüç, aslında bu sorunuz 1979 bütçesini değerlendirmemizin aslına ve esas yoğunluk merkezine inmeyi ifade ediyor. Bütçe hükümetlerin gelecek yıl için yapacakları işleri gösteren, bunların kaynaklarını da belirleyen bir programdır. Bu program ne kadar samimi olursa o bütçe o kadar büyük değer taşır. Bütün Üniversite hayatımızda zannederim biz okumuştuk şimdi de çocuklara söylüyoruz: bütçe evvela samimi olmalı. Yani bir hükümetin bir yıl içinde yapacağı giderlerin tamamını kapsmalı ve yıl içinde bu bütçeden sapma en az bir düzeyde olmalı. Özel kesimde de özel hayatta da yıllık bütçelerden sapma ne kadar az

olursa o bütçelerin, programların değeri o kadar yüksek tutulur. Türkiye'de bu içtenlik ikesi özellikle son yıllarda tamamen kaybolmuş bulunuyor. Sayın Kafoğlu'nun belirttiği gibi, bütçeler devletin hem kanunsal düzenine usulsüz bir müdahale için kullanılıyor; yani kanunlarla düzenlenmesi gereken hususlar bütçe kanununun anahtarı içinde toplun hayacına empoze ediyor; hem de bütçeler gayri samimi yapılıyor. Aslında gerek bütçe gerekçelerinde söylenen fikirler, gerek Mecliste yapılan müzakereler gerçek bir temele dayanmıyor. Bütçenin ödeneklerine göre yapılan mukayeselerin bir değeri yok. Biz bunu geçen sene 1978 senesinin bütçesinin değerlendirilmesi sırasında da ifade ettik. Bütçe kanununa öyle hükümler konmuş ki geçen sene hükümet istediği kadar kadro ihdas edebildi. Yıl içinde de istediği kadar ek ödenek koyabildi. Bu seneki bütçede de aynı özellikler var. Bütçe kanununda hükümete istediği konularda istediği kadar ödenek artırma yetkisi verildiği gibi, bütçe kanununun, bölüm, proje kısımlarına da ödeneğin artırılabilmesine dair hükümler sıkıştırılmış. 1979 bütçesinin özelliği, geçen seneki bütçe kanununda da vardı bu, masraf bütçesinin maddeleri arasında böyle hükümler konulması. Sonuç şu oluyor ki, 1978 bütçesi 263 milyarla bağlandı konsolide ödenekleri, şimdiki durum 430 milyar dolayındadır. Bu bütçenin son derecede gayri samimi olduğunu gösteriyor. 1979 bütçesindeki garip durum şudur; 1978 bütçesinin konsolide ödenekleri 430 milyarı bulmuştur. 1979 bütçesi ki % 60'lık bir ekonomik şişkinlikten, enflasyondan sonra yapılan bir bütçedir, çeşitli maaş ücret artışmaları gider artırmalarını kapsaması zorunlu bir bütçedir; bu bütçede öngörülen ödenek tutarı 1978'in fiili rakamından daha düşüktür. 397 milyar dolayında bağlanmıştır konsolide bütçe ödenekleri 1979'un. Halbuki 1978'in fiili konsolide ödenekleri tutarı 430 milyar dolayındadır. Bütçe gerekçesinde bu garıplık açıkça ifade edilmemekle beraber istenerek veya is-

tenmeyerek belirtilmiş durumda. 1977 bütçesinde de aynı durum gözlenmişti. Bütçe 220 milyar, yıl sonu ödenek tutarı 326 milyar idi. 1978 bütçesi, 1977 yılı bütçesinin 326 milyarlık ödeneğine karşı, 266 milyarla bağlandı ki ben buna çok itiraz ettim. Bu bütçe 266 değil 350 milyarlık bir bütçedir dedim. Şimdi bütçe gerekçesinde verilen rakamlara göre Ekim sonu itibariyle konsolide ödenek tutarları 1978 bütçesinde 407 milyar olmuş ki aslında bu rakam şimdi 430 milyardır. Bu gerçekler ortada dururken 1979 bütçesi 397 milyarla bağlanmış durumda... Açıkça daha başından bu bütçe gayri samimi bir bütçe. Bu bütçe aslında 600 milyarlık bir bütçe. Biz bunu biliyoruz. Bütçe kanunu çıktıktan sonra verilen katsayı artışları da burada yok. Ondan sonra muhtelif kişilere kararnamelerle verilen zamlar da burada yok. Yıl içinde bu bütçeyi eklenecek ödeneklerle bu bütçe 600 milyar olacak ve tabii sabit fiyatlarla milli geliri patlatacak, yani yeni bir enflasyonun kaynağı olacak. Şöyle özetliyeyim. Bu bütçe, hukuksal açıdan müteceviz bir bütçe, haddini bilmiyen bir bütçe, gayri samimi bir bütçe, şekilsel bir bütçe. Aynı zamanda bu şekilsel bütçe. Türkiye'de bütçeler üzerinde Meclisin kontrolünü tamamiyle yitirdiğini ifade ediyor. Yani hükümetler, Meclise adeta oyalansın diye gerçekte ilişkisi olmayan bir bütçe veriyorlar, Meclisler onu tartışıyorlar. hükümetler ise yıl içinde bildiklerini okuyorlar. 1979 bütçesinde de aynı durum görülecek. 1979 bütçesi bunun yanında tabii çok şiddetli enflasyonist bir bütçe. Bu bütçenin zaman içinde ödenek tutarının 600 milyar dolayına çıkması hemen hemen muhakkak. Zaten hükümet de bunu gizli olarak hesaplamış, bütçe kanununda Hazinesinin Merkez Bankasına olan çeşitli borçlarını bütçe kanunu ile konsolide etmek için yetkiler almış. Belediyelerin borçlarını konsolide etmek için yetki almış 1979 bütçe kanununda çeşitli borçların konsolide edilmesi için hükümet yetkiler almış. Şimdi bu yetkilerle Merkez

Bankasına olan borçlar konsolide edilecek: yani krediler Merkez Bankası bilançosunun aktif tablosunun alt kısmına atılacak ve yıl içinde Hazine 600 milyarlık bir bütçeyi finanse etmek için Merkez Bankasına her türlü tecavüzü kanunlaştırmış olacak.

AKGÜÇ — Sayın Kurdaş şu konuda görüşünüzü alabilir miyim? Belki ödenek tutarı 600 milyar liraya yükselebilir ama fiili harcamalar bu tutarda olabilir mi? Çünkü biliyorsunuz ödeneklere kıyasla fiili harcamalar bir hayli geride kalıyor. 1979 yılında fiili bütçe harcaması ne olur?

KURDAŞ — Bu fiili harcama, Merkez Bankasının bu kanun oyunları ile sağlayabildiği olanak kadar olur. Yani konsolide ödenekler 600 milyara çıkarsa 600 milyar para bulabilirse Merkez Bankasından 150 milyarlık ek kaynak bulunursa o kadar olur. Bulamadığı sürece olacak şudur Türkiye’de. Bütçe ödenekleri bu seviyeye çıktı mı bir kere taahhütler genel olarak ona yaklaşır. Fiili ödemeler onun altında kalır. Fakat ekonomiye borç birikmeye başlar. Mesela şimdi müteahhitlere büyük borçlar biriktiriliyor. Mal, hizmet alınıyor fakat bedeli ödenmiyor. Mühim olan bütçede o ödenekler toplamına hakim olmaktır. O ödenekler toplamına hakim olmadıktan sonra hükümetler kendilerini biz nakit akımını kontrol ederiz diye teselli etmemelidir. Çünkü o ödenekler Devleti bir takım taahhütlere bağlar. O taahhütler için Hazine zorlanır, Merkez Bankasından muhtelif oyunlarla para çekmek olanaklarını arar veya banka sistemine dönerek özel kesimin bankalarda oluşan fonlarını genel şekilde kamu kesimine aktarma teşebbüslerine girer. Geçen seneler oldu biliyorsunuz. Devlet çıkardığı tahvillerle bankaları bu tahvilleri satınalmağa zorlayarak fonları Hazineye aktardı. Nakit yetersizliği halinde ekonomiye borçlar biriktirilir. Ödenek artışı, nakit yetersizliği nedeniyle mecburen bir derecede telâfi edil-

se bile, ekonomiyi çok büyük ölçüde tazyike devam eder. Nakit harcamaların ödeneklerin gerisinde kalmasında teselli bulmamalı. Bir bütçe bir kere 600 milyar ödeneğe çıktı mı hangi daireden ödenek kaçırabilirsiniz? Hangi daire ne derece razı olur buna. Onun için tehlike buradadır. 1979 bütçesinin gelir kısmı aslında gider kısmına nazaran daha samimi. Bizim gelir tahminlerimizde giderlerimizde olduğu gibi fazla bir mübalağa, fazla dejenerasyon yok. Gerçi gelir tahminleri de istikrar içinde bir ekonomi bazına göre yapılmamış, yani bir enflasyonist ekonomik gelişmenin bu yıl da devam edeceği öngörülerek yapılmış ama gelir bütçesi o kadar gayri samimi değil. Şöyle belirteyim. 1978 mali yılı içinde bütçenin 275 milyar dolayında Devlet gelirleri olmuş. Bundan iç istikrazları hariç tutuyorum. 275 milyarlık bir Devlet geliri olmuş. Bu sene bunu 370 milyar tahmin ediyorlar. % 34,3'lük bir artış. Vergi gelirlerine % 33 bir artış, vergi dışı normal gelir % 10,9, özel gelirler fonlarda ise % 524. Bu özel gelirler ve fonlarda Hazine'nin sakladığı bazı hususlar olabilir.

AKGÜÇ — Zannediyorum ki bu önemli artış akaryakıt istikrar fonundan geliyor. Akaryakıt önemli bir zam yapılacağı varsayılmış.

KURDAŞ — Fakat genel olarak Devlet gelirinde % 34 bir artış var. Bu anormal bir artış değil. Gerçi bu dahi fiyat istikrarı ile uyuşan bir artış değildir. Eğer Türk ekonomisinde 1979'da gerçekten fiyat istikrarını sağlamayı arzu etsek aslında gelirlerde daha mütevazı bir artış öngörmek ve bütçe giderlerini ona göre ayarlamak gerekirdi. Fakat herşeye rağmen gelir bütçesi o kadar gayri samimi değil. Gayri samimi olan şu: 370 milyar gelirim olacak diyorsunuz, fakat 390 milyarlık yahutta 400 milyarlık bir bütçe giderim var diyorsunuz yıl içinde. Bütçe ödenekleri toplamı en az 600 milyarı bulacak ve de siz bu 600 milyarın 100 milyarını şu veya bu şe-

kilde ödemezseniz taahhüde bağlayıp ödemezseniz, ertelerseniz 500 milyarlık bir nakit gideriniz olacak. İşte enflasyonun Türk ekonomisindeki ana kaynağı. 1979 bütçesinin diğer bir özelliği var. Gerçi mukayeseleri bu temel üzerine yapmak yanıltıcı çünkü bütçe gerçek ve gerçekçi bir bütçe değil... Efendim geçen sene 200 milyarlık bir bütçe idi şimdi 396 milyar oldu Cari giderler şu kadar artıyor, maaşlar şu kadar artıyor, yatırımlar şu kadar artıyor, transferler şu kadar artıyor diye bir mukayese yapmak yanlış. Çünkü ne 1978 bütçesi 256 milyar idi ne 1979 bütçesi 396 milyardır. Bütçe tasarısında yer alan ödenek rakamlarını esas alarak bir mukayese yapmak yanıltıcı. Fakat genel trendi şu 1979 bütçesinin. Bu bütçenin tüketici vasfı eski bütçelerden daha belirgin. Bu bütçede ücretler, maaşlar, sair cari giderlerdeki artış yüzdeleri şu biçimsel bütçe mukayeselerinde dahi çok yüksek; yüzde 125; buna mukabil yatırım ödenekleri ancak % 30 artmış. Yani şöyle özetleyeyim. Ben 1979 bütçesini Türk ekonomisinin bugün içinde bulunduğu problemlere, gereksinmelere dönük olmayan; eski bütçelerini bir nevi taklidi ve tekrarı hüviyetinde Hukuksal açıdan meşruiyeti tartışılabilir, bütçe açısından gayri samimi, enflasyonist ve tüketici niteliği kuvvetli bir bütçe olarak görüyorum.

AKGÜÇ — Sayın Kurdaş bu bütçe müzakereleri sırasında reel olarak bu bütçenin geçen yılki bütçeden daha düşük olduğu ifade edildi. Geçen yılki bütçe ödenekleri sizin de söylediğiniz gibi halen 400 milyarı aşarak 434 milyara kadar yükseldi. Fiili harcamaların ne olduğu konusunda kesin bir bilgi yok ama 316-320 milyar lira civarında bir fiili harcama olduğu tahmin ediliyor. Bu yıl da % 50 oranında bir enflasyon düşünürsek bu yılki ödenekleri 1978 fiyatlarıyla ifade edersek, 1979 bütçesinde reel olarak bir büyüme değil, belki reel olarak bir küçülme olabileceği ifade ediliyor.

KURDAŞ — Bu tabii tamamen yanlış bir mukayese. Bu mukayese 1979 bütçesinin 406 milyarlık bir bütçe olduğu faraziyesine göre yapılan bir mukayese. 1978 bütçesi 266 milyarla bağlandı, ödenekler 430 milyara yükseldi. Fiili ödeme tutarı 335 milyar diyor Sayın Kafaoglu. 1979 bütçesi 400 milyar olarak bağlandı. Göreceksiniz fiili ödenek 600 milyar olacak, fiili ödeme, nakit akını ne olacak sorusu var. Eğer 1978'deki 335 milyarlık fiili ödemeye karşılık 1979 bütçesinde 500 milyarlık bir ödeme olursa işte mukayese buna göre yapılmalı. O zaman reel açıdan bu bütçe hem daha büyük bir bütçe, hem de tüketici niteliği daha ağır basan bir bütçe olarak belirlenecektir. Öbür türlü bir mukayese yanlış olur. Bunu altını çizerek söylemek istiyorum, benim görüşüme göre son yıllarda hazırlanan bütçeler Meclisleri, kamuoyunu aldatmak için düzenlenmiş bütçeler. Bunlar aslında bütçe değil. Türk Devletinin bütçesi bu bütçe değil. Türk Devletinin esas bütçesi geçen yıl 335 milyarla bağlanan bütçedir. Ve bu bütçenin dışında da biriktirilen borçlardır. Yani hizmet alındığı halde ekonomiye biriktirilen borçlardır. O bütçe ile 1979 bütçesinin alacağı şekli mukayese edin, böyle bir mukayese size bütçe politikanızdaki büyük gafaları verir, açıkları verir. Onun için başlangıçtaki ödenek tekliflerini esas alarak yapılan bir karşılaştırma, anlamlı ve geçerli değildir.

AKGÜÇ — Sayın Kurdaş 1979 yılında personel alımlarının sınırlandırılacağı ifade edildi; yeni personel alımlarının genel bütçeye dahil dairelerde % 2'yi, kamu iktisadi teşebbüslerinde % 3'ü aşmayacağı belirtildi. Acaba bu personel politikasının bütçe üzerinde olumlu bir etkisi olabilir mi?

KURDAŞ — 1978 bütçesinin, Hükümete istediği kadar yeni kadro ihdas edebilmek ve memur alabilmek hakkını veren hükümlerinin son derecede tehlikeli olduğunu biz Ekonomik Yorumlarda 1978 bütçesini tartışırken belirledik

Bu seneki bütçede zannediyorum o ten-
kitlerin de etkisi ile bir sınırlama geti-
rilmiş. Tabii bu sınırlamayı memnuni-
yetle karşılıyoruz. 1979 bütçesinin ilgili
hükümü memnuniyetle karşılanacak bir
hükümdür. Aslında Türkiye'de memuri-
yet kadrosu ihdası yetkisi Bakanlar Ku-
rulundan mutlaka alınmalı, bu ancak
teşkilât kanunları ile Meclis tarafından
yapılabilir bir prosedür, bir işlev haline
getirilmelidir. Sözü edilen sınırlamayı
tabii memnuniyetle karşılıyorum ben.
Ama başka kanunların verdiği başka
açıklar var mı? Onu bilmem. Çünkü
Türkiye'de politikacının en ziyade ilgi
duyduğu, en ziyade nüfuz gösterisi yap-
tığı husus memuriyet ihdasıdır son yıl-
larda. Her milletvekilinin bir memuriyet
kadrosu var. Türkiye'de devlet memuri-
yeti ihdası politikacıların arasında bir
nüfuz ticareti bir karşılıklı alış veriş
bir tavizleşme konusu olmuş durumda.
Bu bütçedeki 400 milyarlık konsolide
ödenegin artışında bir küçük kısıtlama
bir frenleme getiriyor bu hüküm... Fa-
kat diğer bütün ödenekleri hükümet ist-
tendiği gibi artırabilecektir.

KAFAOĞLU — Sayın Kurdaş şu
noktada bir ilâve yapmak lazım. Yalnız-
ca kadro ihdası değil bir de kadro de-
ğişikliği mekanizması var. Hatırlarsınız,
boşalan kadroların yerine yeni kadrolar
alma adeti çıkmıştı. Eskiden bakanlar
gelirlerdi, «Biz size 300 kadro verelim
yerine 300 kadro veriniz» diye, 25 lira
asli maaşlı 250 liralık memur kadrosu-
nu iptal ederler yerine 750 liralık maaş-
lı memur kadrosu alırlardı. Bunu önle-
mek için de bu bütçe kanununa bir hü-
küm konmuş. Kaldırılan kadrolarla ye-
niden istenecek kadrolar arasında 4 de-
rece dahil daha fazla fark bulunmama-
sı koşulu ile kadro değişikliğine müsaa-
de edilecek. Kadro değişikliği konusun-
dada bir kısıtlama var. Bunu da olum-
lu karşılamak lazım. Çünkü eskiden 14.
dereceden kadro verilip 2. dereceden
kadro alınıyordu. Şimdi 14. dereceden
kadro verilirse en çok 10. dereceden bir
kadro almak imkânı hasıl olacak.

AKGÜÇ — Bir hususu sorabilir mi-
yim Sayın Kafaoglu. 1977 konsolide büt-
çesi, Maliye Bakanlığınca açıklandığına
göre 35 milyar açıkla kapandı. 1978 büt-
çesi için çeşitli olasılıklar sözkonusu.
TÜSİAD'ın yaptığı bir araştırmada 57
milyar liralık bir açık verebileceği ifade
ediliyor. Halbuki Sayın Maliye Bakanı
bunun 16 milyarda kalacağını belirtti.
Acaba size göre bu rakam ne olabilecek?
Bütçe açığı 1978'de hangi boyutlar içeri-
sinde kalabilecek?

KAFAOĞLU — Sayın Akgüç, benim
Ankara'da yaptığım temaslarda bilhassa
Maliye Bakanlığının sorumlularıyla yap-
tığım görüşme ve tartışmalarda, 20 mil-
yar civarında bir açık üzerinden hare-
ket ediliyor. Fakat Şubat harcamaları
dahil edilmeden 35 milyar liralık bir
açığı öngördüklerini Hazine'de çalışan
bazı sorumlular bana ifade ettiler. Yet-
kililer, Şubat harcamaları için çok bü-
yük kısıtlama önlemleri aldık ama ne
miktar etkili olacağını bilemiyoruz
derler. Eskidenberi, benim Maliye'de
edindiğim tecrübelerle göre Şubat har-
camalarının normal ay harcamalarının
iki misli olarak öngörülmesi lazım geli-
yor. Tahmin ediyorum ki 35-40 milyar
civarında bir açık, herhalde 1978 bütçe-
si için de söz konusudur. İyimser bir
tahminle 35 milyar olacağını tahmin
ediyorlar yetkililer o da Şubat ayı har-
camalarına hakim olma koşuluyla. Şu-
bat harcamalarına ne dereceye kadar
hakim olabildiler onun sonucunu henüz
bilmiyorum. Olunmadı ise açık 50 mil-
yarı bile bulabilir. Eğer کافی derecede
etkili hareket edilebilirse Şubat harca-
malarında 1978 bütçe açığının 35-40 mil-
yar civarında kalınması ihtimali vardır.

AKGÜÇ — Sayın Kafaoglu son za-
manlarda bir eğilim daha dikkatimizi
çekiyor. İstikraz yoluyla sağlanan kay-
naklar normal bir gelir gibi düşünülüp
bütçe açıkları hesaplarında dikkate alın-
mıyor. Yani bütçe açıkları dendiği za-
man istikraz geliri de normal gelirlere
ilâve edildikten sonraki açık ifade edi-

lıyor. O itibarla Türkiye'de iki bütçe açığı tanımı yapmak gerekir. Bir normal devlet gelirlerine göre bütçe açığı, diğeri de iç istikraz dâhil bütçe açığı. Sizin nafile ettiğiniz bu 55-60 milyar civarındaki açık normal Devlet gelirlerine göre olan açık mı, yoksa istikraz dâhil açık mı?

KAFAOĞLU — Benim verdiğim rakamlara istikraz dâhil, istikraz normal gelir olarak kabül ediyorlar. Eğer istikrazla beraber bütçe denk gitse açıklık kapatlık diyebilecekler.

AKGÜÇ — Zaten son zamanlarda bütçe denk dedikleri zaman bunu kastediyorlar. Yani istikrazla kapatılan kısmı açık kabul etmiyorlar. Zannediyorum ki bu son bir iki yılın modası değil bir hayli eski bir moda. Fakat son senelerde iç istikrazın yekünü fazla olduğu için bu hususun tartışılması önem kazandı.

KAFAOĞLU — Yalnız son senelerde kullanılan bir unsur daha var. Yani 1977'de 1978'de kullanıldı. Eskiden biz genellikle Devlet İstikraz Tahvillerini, Bankaların, sigorta şirketlerinin ve diğer şirketlerin kaynaklarının kullanılması yollarını zorlayarak satardık. Şimdi, Devlet tahvilleriyle bütçe ödemeleri yapmak suretiyle de Devlet tahvillerinin satışına olanak verildiğini görüyoruz. Genellikle yatırım harcamalarında müteahhitler istihkaklarını nakit olarak alamadıkları hallerde, Devlet tahvili almağa razı oluyorlar. Herhangi bir müteahhit örneğin 300 milyon liralık hakediş karşılığında 200 milyon liralık Devlet tahvili alıp getirip onu Bankaya güvence olarak vererek, avans alıyor, kendine nakit olanağı yaratıyor. Yani Devlet bir bakıma da kendi tahvilleriyle tüccara bankanın kaynaklarını kullandırmış oluyor. Son senelerde Devlet tahvillerinin plâsmanını yükseltmek için bulunmuş bir yol da bu.

AKGÜÇ — Bir yol daha bulundu galiba. Bankalar Devlet tahvili aldıkları takdirde Merkez Bankasında mevduat

munzam karşılıklarını da daha düşük oranda tesis edebiliyorlar, bu da büyük bir avantaj sağlıyor Bankacılık sistemine... Merkez Bankasına mevduat munzam karşılığı yatırımtansa Devlet tahvili almak hem daha yüksek bir faiz geliri getiriyor, hem de daha az bir fon bağlanmış oluyor. Devlet tahvillerinin başka çekici yöntemi de var. 6183 sayılı kanunun sağladığı olanak; alacaklarla borçların mahsubu... Devlet tahvilleri ihalelerde teminat olarak da kabul ediliyor.

KAFAOĞLU — Onun için vergi dâhilerinde bir prosedür ihdas etmişler ve bir hayli kullanılır hale gelmiş. Diğer bir unsur Bütçe açıklarının finansmanı için sizin işaret ettiğiniz mevduat munzam karşılıkları, bunun yanı sıra ithal depozitolarında da hazine kaynağı olarak istifade ediyorlar. Buna imkân veren hüküm geçen yılın bütçesinde de varmış. Bu seneki bütçede de var bu hüküm. Hazine, Merkez Bankasından kısa vadeli avans almanın yanı sıra, mevduat munzam karşılıklarından da dolaylı bir şekilde yararlanıyor.

AKGÜÇ — 1979 bütçe açıkları ne boyutlarda olabilir? Sayın Kurdaş ödeneklerin 600 milyara kadar yükselebileceğini ifade ettiler. Bu konuda bazı tahminler var. Geçen seneki uygulanmadan esinlenerek harcamaların en az 475 milyarı bulacağı ifade ediliyor. Hemen hemen hiç kimsenin harcamaların 400 milyarda kalabileceği konusunda bekle-yişi yok. En iyimser görüşle 475 milyara çıkacak bütçe ödenekleri ve harcamaları Sayın Kurdaş'ın tahminine göre ödenekler 600 milyara kadar da yükselebilecek. Böyle bir büyüklük içerisinde bütçe açığı acaba ne boyutlara ulaşabilir?

KAFAOĞLU — Bütçe gelirleri detaylı bir şekilde üzerine eğilerek incelendiğinde bazı gelirlerin mevcut olmadığı halde gelir bütçesinde gösterilmiş olduğu müşahade edilmektedir. Bunlardan birisi Tekel geliri, Tekel Bakanının Bütçe komisyonunda yaptığı konuşmada

aşında Hazineye 9 milyar lira, Merkez Bankasına da 22 milyar lira borçları olduğunu ve 1979 yılında elde edilecek gelirlerden Hazineye 15 milyar lira ödeme yapmak şöyle dursun ancak 15 milyar liralık bir ek finansman sağlanırsa, gerek tütün destekleme alımı ve gerekse diğer tekel operasyonlarını yapma imkânı olduğunu ifade etti. Bu sebeple tekelden beklenen 15 milyar liralık gelir ancak Tekel mamullerine yapılacak zama bağlı çünkü aslında Tekel'in açığı 31 milyar olduğuna göre 15 milyarlık bir gelir alabilmek için Tekel mallarında şimdi 46 milyar sağlayacak bir operasyon yapmak lâzım ki bu da imkânsız... Bu sebeple Tekel gelirlerinden geçen sene tahsil edilemeyen 9 milyar belki tahsil edilebilir ancak yeniden tahmin edilen 15 milyar liralık bir gelirin tahsil edilme imkânı yok. Sonra petrole alınan önlemlerle ortaya gelen yeni fiyatın da gene gerçek fiyat olmadığı izlenimi var bende. Biliyorsunuz süper benzinde 109 kuruş, normal benzinde 98 kuruş, mazotta 78 kuruş, gazyağında 74 kuruş akaryakıt istihsal vergisi vardır. Bu akaryakıt istihsal vergisi 1973'lerden beri hiç tahsil edilmez hale gelmiş, üstelik petrol şirketlerinin normal fiyatlarını alabilmeleri için Petrol Fonuna Hazineden destek sağlama durumuna girilmiş. Şimdi son zamlardan sonra yeni fiyatlarla ancak petrol zararının önleneceği petrol vergisi gelirlerinin gene tahsil edilemeyeceği kanısındayım. Petrolden iyi anlayan arkadaşlarla yaptığımız hesaba göre süper benzinin 30 lira civarında olması lâzım geliyor ona göre de diğer akaryakıtlar dediğimiz beyaz akaryakıtların da fiyatlarının belirlenmesi gerekli. 1979 yılı içerisinde dünyada petrol fiyatlarının nasıl gelişeceğine dair bilinen husus yalnız bir % 5 OPEC zammının geleceği merkezinde. Eğer daha yüksek oranlarda zam gelirse bu fiyatlarla dahi Petrol Fonuna bir miktar Hazine desteğinin yapılması ihtiyacı doğacak. Eğer petrol fiyatlarında daha fazla artış olursa bu açık biraz daha da ar-

tabilir. Şu gösteriyor ki, bütçe gelirlerinin enflasyonist büyümeden etkilenmeyen maktu tarifeye bağlı kalemlerinde şimdiden 30 milyar liralık bir açık söz konusu. Global olarak bütçe gelirleri gerçekleşecektir. Sayın Kurdaş'ın işaret ettiği gibi. Çünkü enflasyonist büyüme 1979 yılında da devam edecek. Bu sebeple global olarak bütçe gelirleri bütçe tahminlerinin üzerinde de gerçekleşebilir. Ancak eski yıllar bütçelerinde de müşahade ettiğimiz gibi gerçek gelir getiren maktu tarifelerden değil yine maaş ve ücret artışlarından, toplu sözleşmelerin getireceği yeni işçi ücretleri artışlarından doğacak gelir vergisi artışları dolayısıyla bu açık kapanabilir.

AKGÜÇ — Çok haklısınız, çünkü geçen yıl bütçe gelirleri 266 milyar iç istikrazlar dahil tahmin edilmişti. Şimdi yeni son tahsilat tahminlerine göre 300 milyara yaklaşıyor. Enflasyon nominal olarak, reel olmasa bile, Devlet gelirlerinde önemli bir sıçrama yaptırabiliyor.

KURDAŞ — O sıçramada bütçe açığı kavramını Türkiye'de biraz daha karıştırıyor. İstikrar olacağı farzedilerek bulunacak bütçe açığı başkadır devam eden bir enflasyon içinde fiilen teşekkül edecek nakit açığı daha değişik olur.

AKGÜÇ — 1979 yılı bütçesi kabaca % 30-35 bir asgari enflasyon öngörüsü ile hazırlanmış bir bütçe izlenimini veriyor.

KURDAŞ — Bu bütçede işaret edilecek enteresan bir husus şu. Dış ödemelerde adamakıllı bir bunalıma girdiğimiz bir dönemde hiç olmazsa Devlet bütçesinde dövizle ödemeyi gerektiren kalemlerde biraz itidal, bir ciddi kontrol, bir ayırım yapılması ümit edilirdi. 1979 bütçesine baktığım zaman böyle bir ayırım yok. Döviz harcamasını hiç olmazsa bu yıl kısmak şeklinde bir düşünce bütçeyi hazırlayanların kafesinden geçmemiş. Aynen geçen yılki bütçelere paralel alışılan minval üzere ödenekler konuşmuş. Bu bütçenin diğer bir zaafına da

işaret etmek isterim. Hazine isterse bu bütçeyi bir o kadar artırabilir. Bütçe kanununda altlarını çizdim. Maliye Bakanına istediği kadar ödenek artırma yetkisi veren hükümler var. Bir daha da ilginç yönü bu bütçenin, eskiden Bakanlık o bütçenin fasıl ve maddeleri arasında yıl içerisinde önemli oynama yapamaz yken şimdi hepsini yapıyor. Maliye Bakanı ile uyuşmak kaydıyla istenilen nakillerin yatırım harcamalarından cari harcamalara nakilleri yapılabildiği bütçede artık hem bütçenin toptan ödemelerinde bir kesinlik yok hem de bakanlıklara verilen bütçenin ayrıntıları arasında da kesinlik yoktur. Aslında bunlar bütçe değil. Bunlar program değil aslında birer genel gösterge. Tabii yıl sonunda bunun nasıl bağlanacağı, hangi boyutlara ulaşacağı da uygulamayla yakından ilgili. Bütçeyi 600 milyar ödeneye çıkarırsanız, gelirler enflasyonun etkisiyle kesin sonunda nakit açığınız hele müteahhitlere borç biriktirip para ödemezseniz nakit açığınız küçük gözükür: siz de TRT'ye çıkıp bu sene bütçenizi denkleştirdi diye, borçlanma kalemlerini de hesaba katarak övünebilirsiniz. Bir de ben analizlerde bir noktaya dikkatlerini çekirim teknisyen olmayan arkadaşların. Aslında Maliye Bakanlığının Merkez Bankasından aldığı parayı hesaplararken arkadaşlar genellikle Hazine ile ilgili direkt kalemlere bakarlar. Halbuki o altıda sair kalemi vardır ya Merkez Bankasının aktifinin, Hazinesinin Merkez Bankasından çektiği fonların önemli bir bölümü o sair kalemler kanalından işletilir. Onun için Merkez Bankası bilançosunun bütün aktif kalemleriyle mukayese yapmak daha geçerli olur.

KAFAOĞLU — Sayın Akgüç hatırlarlar, 1960'da Millî Birlik Komitesinde çalışırken bu fonların hepsini kaldırmak kararı oluşmuştu ve çoğu da sizin Maliye Bakanlığınız sırasında kalkmıştı. Şimdi görüyorsunuz bütçe içerisinde pek çok «Fon» yeniden ihdas ediliyor ve harcamaların çoğu bu şekilde yasama Meclis-

sinin denetimi dışında fonlardan yapılmak imkânı hasıl oluyor bu bir. İkincisi, maaş ve ücret tertiplerinden yıl içerisinde ödenek almak kolay olacağı için, genellikle bakanlıklar, maaş ücret tertiplerinden noksan tahminler getirip diğer masraflarının tahminlerini de tam yapamamak suretiyle bütçelerini küçük gösterirler ve yıl içerisinde de maaş ve ücret tertibinden bu farkı alırlar. Şimdi bu o kadar klâsik bir oyun haline gelmiş ki bütçe, maaş ve ücret tertiplerine konan ödeneklerin samimi olmadığını ifade eden maddelerle dolu. Yıl içerisinde maaş ve ücret tertiplerine aktarmalar yapılacağına, maaş ve ücret tertiplerinden diğer bölümlerine aktarma yapılacağına dair Muhasebe-i Umumiye Kanununun genel kaidesini tamamen bozarak Maliye Bakanlığını yetkili kılan hükümler konmuş. Bu da, Sayın Kurdaş'ın biraz önce konuşmasında işaret ettiği gibi, devlet memurları kadrolarının kanunla belli hale getirilmesi, maaş ve ücret tertiplerine konan ödeneklerin de gayretle samimi şekilde kadrolar için ödenecek tüm maaş ve ücretleri kapsamı gereğini ortaya koyuyor. Aksi takdirde bütçenin asıl hizmet yaratan ödenekleri de maaş ve ücret tertiplerine aktarılıyor ve bu sebeple hem yatırımlar hem transferler çok rahatlıkla aksıyor: bütçenin global açığını noksan tutalım endişesiyle hareket eden hükümetler, hizmetlerin aksamasına da yol açıyor. Bu sebeple de bütçe yaratıcı bütçe, hizmet bütçesi olma yerine tamamen bir ücret bütçesi durumuna geliyor. Bu eski yıllarda da 1977 ve 1978 bütçelerinde de açıkça müşahade ediliyor. Bunun çözümlü yolu, memur kadrolarını T.B.M.M. tarafından verilecek bir hâle getirmek ve bu suretle Meclis'in maaş ve ücret tertiplerine konan ödeneklere sıkı sıkıya hakim olmasını sağlamaktan geçiyor. Aksi takdirde bu bütçelerle normal hükümet icraatını yapmak imkânsız bir manzara gösteriyor.

AKGÜÇ — Maalesef bu açık kapıdan son zamanlarda bütün hükümetler

yararlanıyorlar. Rakam vermek gerekirse tabii elimizdeki rakamlar kesin değil ama 1978 yılında başlangıç ödeneği olarak personel harcamaları için 53 milyar öngörülmüş iken bu daha mali yıl sona ermeden 110 milyarı bulmuş yani 58 milyar lira bütçe yılı kapanmadan bir ilave ödenek alınmıştır. Aynı hastalık herhalde 1979 yılı içinde geçerli olacaktır.

KAFAOĞLU — Çoğu yalnız kadro ihdasından da değildir Sayın Akgüç bunun. Bütçeye konan ödeneğin gayri samimi olmasından dolayıdır. O kadar kadro ihdas edilmemiştir. % 100 kadro artışı olmamıştır geçen yıl. Ama başlangıç ödenekleri kasten olduğundan düşük gösterilmektedir. Yıl içerisinde diğer ödeneklerle takviye edilerek maaş ücret harcamaları bu miktarlara % 100 oranında bütçe tahmininin üzerine çıkmaktadır.

KURDAŞ — Bu yalnız maaş ve ücret ödeneklerine has değil. Bütçenin bütün masraf kalemlerinde başlangıçta konulan ödenekle bütçeye uygulanan arasında büyük farklar doğmasına imkân veren hükümler var. Mesela açın bütçeyi, Maliye bütçesini açıyorsunuz Maliye bütçesinde veya bütçe kanununda, «Maliye Bakanı yıl içinde bu ödeneği gerektiği ölçüde artırabilir» diye hükümler görüyorsunuz. Maddelerin çoğunda yalnız maaş ücretlerle değil diğer bütün kalemlerle ilgili buna benzer hükümler var. Binaenaleyh son yıllardaki bütçeler artık bütçe olma niteliklerini kaybetmişlerdir.

KAFAOĞLU — Başlangıçta da söylediğim gibi Muhasebe-i Umumiye Kanununda Maliye Bakanının hangi terümlere ödenek kaydederek harcama yapacağı bellidir. Maliye Bakanlığının tahsisatsız harcama yapabileceği tertipler vardır, ancak bunların sayısı 3-4 kalem geçmez. Halbuki bütçe kanunuyla ilgili kanun bu suretle de değiştirilerek hemen her fasılda Maliye Bakanına ödeme ve harcama yetkisi veriliyor. Bu se-

beple Sayın Kurdaş'ın işaret ettiği gibi bütçenin başlangıç rakamları tamamen bir gösterişten ibaret kalıyor. Yıl içerisinde bütçenin % 50 oranında büyümesine imkân verecek hükümler, bütçe kanunun içerisinde yasama meclislerince hükümete verilmiş yetkiler olarak görülüyor. Bütçe incelendiği anda bunu görebiliyorsunuz. Herhangi bir şekilde gizli yapılmıyor açıkça yasama meclisinin verdiği yetki ile yapılıyor.

AKGÜÇ — Sayın Kurdaş vurguladılar, 220 milyar başlangıç ödeneği ile başlayan 1976 bütçesi, 300 milyarı aşkın ödenekle kapanmış; nitekim geçen yıl 256 milyar ödenekle başlayan 1978 yılı bütçesinde ödenekler 430 milyarı geçmiş. Bu yılki bütçe 406 milyarla başladı ve büyük bir olasılıkla Sayın Kurdaş'ın verdiği rakamlara yakın bir düzeyde kapanacaktır. Uygulamada bu kadar sapmalar olması halinde bütçelerin fonksiyonu, işlevi ortadan kalkmış olmaktadır.

KURDAŞ — Eskiden Devlet bütçesine saygı duyardım. 1961'de biz yıl içinde koca Türkiye'de zannediyordum 100 memuriyet kadrosu dahi ihdas etmedik. Eskiden Muhasebe-i Umumiye Kanununu küçümserdik. Halbuki anlaşılıyor ki o büyük bir sağduyunun ifadesi imiş. Muhasebe-i Umumiye Kanunu ancak çok sınırlı hallerde bütçe ödeneklerinin tecavüzüne hak vermiştir. Şimdi olanlar nerede. Öyle hükümler var ki. Size bütçe kanunundan bir iki örnek okuyayım sırf bilginiz için. Ücretlerle ilgili Fon... (Maliye Bakanlığı bütçesinin mali transferler programının diğer mali transferler alt programının iş ve toplu iş sözleşmelerinin gerektirdiği ek giderler karşılığı faaliyetinde yer alan ödeneklerden iş ve toplu iş sözleşmelerinin gerektirdiği mali yükleri karşılamak üzere Genel Bütçeye dahil daireler ile katma bütçeli idarelerin ödenek türü dışında yada ödenek türü içinde olup da DPT dışında kalan ilgili harcama kalemlerine aktarma yapmağa ve bu ödeneği artırmağa Maliye Bakanı yetkilidir). Mesela

bir ödenek daha. «Örgörülme-yen Giderler Karşılığı Fonu» (Maliye Bakanlığı bütçesi öngörülme-yen giderler karşılığı tertibinde yer alan ödenekten bütçenin hazırlanışı sırasında öngörülme-yen ve bütçe tertipleri bulunmayan, ancak yerine getirilmesi zorunluluğu Bakanlar Kurulunca kararlaştırılan olağanüstü hizmet ve giderleri karşılamak amacıyla ilgili kuruluş hizmet programlarında gerekli tertipleri açarak aktarma yapmağa ve bu tertiplerden yapılacak ödemelerin esaslarını gerektirdiğinde sağlamaya Maliye Bakanı yetkilidir) Burada gene bir sınır konulmuş, bu ödenek gerektiğinde Maliye Bakanınca 5 katına kadar artırılabilir diye. Bir çok maddede böyle sınırlamalar da yok. Örneğin «Dış Finansmanı Sağlanan Projelerin Giderlerini Karşılama Fonu.» madde metni, Maliye Bakanı bu ödeneği gerektiğinde gereksinim oranında artırabilir diyor. Bu örnekler çoğaltılabilir. Böyle hükümlerin yer aldığı bir belge olamaz.

KAFAOĞLU — Bütçe komisyonunda bu maddeleri Maliye Bakanı çok kullandı. Bütün ödenek artışlarını benim yetkim vardır artırırım diye hep reddetti-di bu maddeleri okuyarak. Yoksa belki Üniversite ödenekleri % 50 oranında artırılacaktı komisyonunda. Maliye Bakanı benim bunları artırma yetkim vardır, bu sebeple beni rahat bırakın ben bunları artırırım dedi. Bu bütçenin hazırlanmasında bizim masrafçı bakanlar dediğimiz Maliye Bakanının dışında kalan bakanların gayri samimi davranışlarını gerek komisyon gerek Meclis müzakerelerinde açıkça müşahade etmek mümkün oluyor. Bazı bakanlar, ödenek vermedi veya ödeneğimizi kısıt şeklinde Maliye Bakanlığını komisyona şikâyet ettiler. Hatta ödeneklerin artırılması konusunda önerge dahi verdirttiler Bütçe kanunu tasarısı altında imzası bulunan bakanlar, çeşitli yollarla bakanlıklarının ödeneklerinin artırılması karşısında çaba harcadılar. Müzakereler masrafçı bakanlıkların ne kadar gayri samimi bir

davranış içerisinde bütçe yaptıklarını açıkça ortaya koydu. Komisyonunda ödenek artışı tekliflerinin arkasında hep bakanlar vardı. Maliye Bakanı ile Komisyon Başkanının bütün çabası bu ödenek artış taleplerini durdurma kavgasını yapma şeklinde cereyan etti. Bu itiş kakış içerisinde bütçenin gerek hizmet fonksiyonu gerek ekonomik fonksiyonu katiyen müzakere konusu olmuyor yasama meclisinde. Ancak ödenek talepleri, ödeneklerin artırılması konusunda mücadele ediyorlar yasama meclisinin üyeleri. Bazı bakanlar daha da becerikli davranarak bu imkânları da kullanabiliyorlar. Hükümetin getirdiği bütçeden daha fazla bütçeyi Meclisten geçirmek istemek ciddi hükümete yakışmayan bir tutumdur. Hükümetten geçiremediği ödenekleri yasama meclisinden almak yolunu seçen üyelerin oluşturduğu bir hükümetin müstakâr bir hükümet olabileceğini tahmin etmek mümkün değildir. Her an böyle ayrı ayrı ünitelermiş gibi bir hükümet davranışı görüyorsunuz Mecliste. Başında bir sorumlu Başbakan olmasına rağmen Başbakan hükümete hâkim olamıyor. Bu sebeple ancak komisyonunda hâkim olabildiği ölçüde iktidar partisi bu ödenek taleplerinin karşısına çıkıyor. Türkiye’de bütçe komisyonundan bu şekilde hükümetin onaylamadığı ödenekler dahi geçebiliyor. Bu sebeple sözlerime başlarken belirttiğim gibi bütçe müzakerelerinin yeni bir usule bağlanmasını vurgulamağa çalışıyorum. İngiliz bütçe müzakere sisteminde değil bir bakanın yeniden ödenek istemesi, herhangi bir bakanın bütçesi kabul edilmediği zaman hemen istifa etmek durumunda kalır ve bütçe teklifinde hiçbir değişiklik yaptırmaz. Yani şu ödeneğinizi şuradan alıp buraya koyalım dense bile, «hayır o benim programıma aykırıdır» der istifa eder bakan. Bizde ise bakanlar getirdikleri bütçeleri değiştirmek için el altından komisyonunda bir sürü politik oyunlar peşinde koşuyorlar. Bu Türkiye’de yasama meclisindeki bütçe müzakerelerinin hepimizi

üzün çok gayri ciddi bir yönü.

KURDAŞ — Bunun ciddi olmayan bir yönü de şu. Bakanlar kendi bütçelerini artırmak istiyorlar, Maliye Bakanı şeklen diyor. -bazen de direktmiyor tam gün yasasında olduğu gibi- Fakat bir taraftan da Maliye Bakanı kendi yaptığı bütçeyi yıl içinde % 60-70 artırmak için gerekli bütün yetkileri bütçe kanununa ve bütçenin metnine alıyor ve Maliye Bakanı çok çekindiği parlamenterlere de «Şimdi siz komisyonda ısrar etmeyin ben size yıl içinde nasıl olsa veririm» mesajını iletiyor. Bu Maliye Bakanı açısından da gayri samimi bir bütçe tatbikatı.

KAFAOĞLU — Bakanlar da bunu komisyonda açıkça söylüyorlar. «Maliye Bakanı bu ödeneğimizi artırmaya söz verdi ama ne olur ne olmaz siz şimdi denerseniz daha iyi olur» diyorlar.

KURDAŞ — Bunları önlemek için bizim mali sistemimize belki şu kuralı getirmek lazım: «Meclis'ten geçen bir bütçe yıl içinde ne olursa olsun % 10'dan fazla artırılmaz.» Nasıl Hazinesinin Merkez Bankasından alacağı avanslar bütçe ödeneklerinin belli bir oranı ile sınırlandırıldıysa tıpkı onun gibi bütçenin başlangıç ödeneklerindeki artışı da sınırladık. Mesela böyle bir kural kalsa kurtuluruz bu yıl, 400 milyarlık bir bütçe nihayet 440 milyara bağlanır mesele kalmaz. Fakat şimdi önünde bir madde metni var. Tarım Sigortası Fonu. Eğer diyor tarım sigortası yasası çıkarılırsa bunun gerektirdiği fasılları bütçede açmağa ve bu fasıllara yeterince ödenek kaydetmeğe Maliye Bakanı yetkilidir. Bir Maliye Bakanına dünyanın hiçbir Meclisi bu kadar geniş yetki vermez.

KAFAOĞLU — Halbuki Muhasabe-i Umumiye Kanununa göre bunun normal usulü şu: Tarım sigortası kanunu çıkarsa o kanuna bir geçici madde eklenerek 1979 bütçesinde bir fasıl açmağa, o fasıla şu kadar ödenek kaydetmeğe. Maliye Bakanı yetkilidir der, harcama-

ları gene de sınırlar. Yani sınırsız yetki veren bütçe kanunu olmaz. Çünkü aslında bütçe kanununda gelirler tahminidir ama ödenekler harcama yetkisidir. Yetkisi belirli, sınırlı olmayan bir bütçe kanunu mevcut değil demektir. Gerçekten de bu kadar tahsisatı, ödeneği sınırlayan bir bütçeyi, hükümete verdiği harcama yetkisi belirsiz olan bir dökümanı bütçe diye kabul etmek zordur. Bunu yalnız bizim gibi maliyeciler değil, kimse kabul etmez.

AKGÜÇ — Şunu sormak istiyordum. Acaba dünyada bütçe uygulamasına bazı esneklikler getiriliyor mu? Bizim bildiğimiz klâsik bütçe ilkelerinden ayrılan bazı esneklikler sağlanıyor mu?

KAFAOĞLU — Sayın Akgüç bu yerinde bir soru. Bildiğim A.B.D.'leri tatbikatı var. A.B.D.'lerinde biliyorsunuz yürütme organının başı Başkandır. Yürütme organının herhangi bir şekilde Kongre'nin müsaadesi olmadan bir kuruluş harcamasına imkân yoktur! Paraya ihtiyacı olduğu anda Başkan mesaj gönderir. Çünkü kanun tasarısı teklif etme hakkı o yoktur onun için mesaj gönderir: Kongre tahsisat komisyonu bunu müzakere eder ve sonunda Başkanı haklı bulursa yıl içerisinde ödeme yapılır. Yani bütçe bir defa çıktığı zaman, mutlak şekilde hiç değişmeyecek bir bütçe demek değildir. Ancak bütçede belirlenen ödenekten daha fazla harcama yapmak için Yasama Meclisinin yeni bir harcama yetkisi vermesi lüzumludur. Kanım odur ki bütün devletlerde bu klâsik kaideye riayet edilmelidir. Çünkü parlamentonun hikmeti vücudu, kurulmasının sebebi hükümete harcama yetkisi vermektir. Vergi toplama yetkisi vermektir. Devletin parasının kimlerden alınacağı ve nerelere harcanacağını, halk temsilcileri tarafından kararlaştırılması için bulunmuş bir araçtır Parlamento. Bizim Parlamentomuz yürütme organına bir anlamda sınırsız harcama yetkisi vererek Parlamento olma niteliğini kaybediyor. Ama siz hükümete glo-

bal harcama yetkileri veren hükümler var mı diye sorarsanız, savaş gibi olağanüstü durumlarda bu yetkiyi veren özel hükümler vardır. Onun dışında böyle hükümler mevzu bahis değildir. Ama bu demek değildir ki başlangıç bütçesi aynen uygulanır. İhtiyaç olursa yıl içerisinde yeni ödenek alınır. Ancak verdiği ödeneği bilmeyen Parlamento yoktur.

KURDAŞ — Bizdeki gibi yıl içinde Meclise hiç gitmeden bütçe ödeneklerini % 70 artırabilen, yıl içinde Meclise hiç gitmeden isterse binlerce memur alabilen dünyada başka bir devlet yok. Bu manzara bizim mali sistemimizdeki anarşinin üzüntü verici kanıtıdır. Son bütçe konuları bir mali anarşi örneğidir. Şu maddelere bakın. Hazineye özel fonlar teşkil ediliyor. Maliye Bakanı, 1567 sayılı kanunla vergi niteliğinde fonlar yaratıyor ve bütçe kanunu ile de bu fonları istediği gibi alabilmek hakkını kendisine sağlıyor. Bütçeye gelir koyuyor, istediği fasıla kendisi koyuyor. Binaenaleyh bu fasılların da anlamı kalmıyor. Yani Türk Devletinde bugün hiçbir emniyet yok. 1567 sayılı kanunla sizden fon alıyor hatta daha ileri gidiyor mesela bir mal getirmişsiniz satmışsınız. devlete bedelini ödemişsiniz ancak mal mukabili transferi devlet yapamamış. «Şimdi geliyor diyor ki ben senden ek olarak % 30 daha istiyorum.» Vermezseniz kamu alacakları tahsil kanununu uyguluyor, bu parayı alıyor, bir fona kaydediyor ve bütçe kanunundan aldığı yetki ile Maliye Bakanı bu fonu istediği bölüm, madde, projelere kendisi dağıtıyor. Böyle bütçe olur mu?

KAFAOĞLU — Genel olarak denebilir ki Türk Devleti 1961 Anayasasından beri giderek daha fazla gayri ciddi bir devlet görünümüne almaktadır. 1970'lere kadar Maliye'nin bir ölçüde ciddi Devlet tutumu sonucu harcamalardaki anarşi, gelirlerdeki anarşi bu kadar su yüzüne çıkmamıştı. 1970 sonrasında gelen koalisyon hükümetleri, istikrarsız

hükümetler Türkiye'yi bu şekildeki anarşik tutumla idare etme eğilimine girdiler. Yani bu tutum, Türkiye için Anayasal bir hastalık haline geldi. Çok sıkı anayasal bir düzenle anayasaya, Muhassebe-i Umumiye Kanununun bütçe kanunu ile değiştirilemeyeceğine dair kesin kaideler konmadan bizim siyasal partilerimizi bu eğilimden kurtarmağa da olanak yoktur.

AKGÜÇ — Sayın Kurdaş bu bir kısmı açıklanan son ekonomik önlemler hakkındaki görüşlerinizi alabilir miyim?

KURDAŞ — Tam paketi göremedik. Bugün duyduğumuz kadarı ile petrol, demirçelik, çimento, şeker gibi bir kısım maddelere hayli yüksek oranda zamlar yapılıyor. Benim buna ilk tepkim tabii bu tedbirlerin alınmasında çok geç kaldığıdır. Eğer bu tedbirleri 1978 başında yeteri ölçülerde almış olsalardı Türkiye 1978'de özellikle petrol alanında dışarıya çok önemli meblağları ödemek zorunluğundan kurtarılabilir ve sanayii ni işletmek, dış ödemelerinde daha makul bir dengeyi sağlamak imkânını elde edebilirdi. Politik kaygılarla, tereddütlerle, meseleleri anlamamaktan doğan bir lakaydı ile bütün bunlar en az bir yıl gecikerek yapılmıştır. Fakat tabii bunlar Türkiye'nin sorununu halledebilecek yeterli tedbirler değil. Türkiye'de evvelâ geçmiş enflasyonların doğurduğu çok açık biçimde sun'i bir kur düzeyinden doğan dışa doğru bir yatıklık var. Biraz evvel tartıştık: Devlet bütçesinde anarşi var. Kamu iktisadi kuruluşları kesiminde büyük bir anarşi var. Türkiye, bütün sorunlarını çözebilmek için, enflasyonu bütünü ile önlemek, bununla birlikte dış ödemelerdeki büyük dengesizlikleri giderecek temel tedbirleri önemli bir kur ayarlaması da dahil olmak üzere almak ve bütün bunları bir istikrar programı içinde cesaretle gerçekçi biçimde düşünmek, tertiplemek ve birden uygulanmağa koymak zorundadır. İstisare ile adeta davul zurna ile alınan tedbirler tabii bir sürü de hak-

sız kazanç yaratıyor. Ben bunları son derece kifayetsiz, son derece gecikmiş, hiç yoktan iyi fakat derde deva olmayan tedbirler olarak görüyorum. Zannediyorum ki gelecek ayın Ekonomik Yorumlar kısmı yayınlanırken bu tedbirlerin tam hüviyeti meydana çıkacak. Benim kanaatimce, dış ödemelerdeki aşırı yatıklığı, aşırı sun'iliği giderecek temel tedbirler alınmadan bu kabil önlemler tamamen yüzeysel kalacaktır.

AKGÜÇ — Sayın Kafaoglu sizin bu konudaki görüşlerinizi alabilir miyim?

KAFAOĞLU — Efendim, ben bu konuda Sayın Kurdaş'ın görüşlerine katılıyorum. Benim esas endişem, geçmiş dönemden enkaz diye ifade edilen ve yeni hükümete devredilmiş mali borçlar, enflasyonist devlet idaresi, enflasyonist istihdam gibi hususların karşısına bu hükümetin en güçlü olduğu Ocak 1978'de çıkmak şansı varken, çıkmayıp o da idarede rakibi siyasi partilerle bir yarış görünümü içerisine düştükten sonra şimdi her tedbiri aldıkça beceriksiz hükümet damgasını yemesi olasılığıdır. Aslında Türkiye'de kamu yönetimi çok zayıfladı. Çünkü tedbirlerin içerisinden hatalar var. Türk kamu yönetimi eskiden de bu hatalara düşüyordu. Örneğin petrol fiyatı ayarlamasında, benzin fiyatının yarı fiyatına gaz ve motorin satmanın Türkiye'deki bütün motorları tahrip edeceği sabit olmuş bir gerçektir ve bunların arasında ancak % 20 - % 30 arasında bir fiyat farkı olursa birbirinin yerine kullanılmıyacağı Devletin resmi raporlarıyla de sabittir. Şimdi aynı hata tekrarlanıyor gene yarı fiyatına satılıyor. Sayın Akgüç şu sabittir ki mazotla gazyağı karıştırıldığında benzin gibi motorlarda kullanılabilir. Fakat motorların ömrü üçte bire düşüyor. Yani üç senelik motor ömrü bir seneye düşüyor. Bu motorların bozulan kısmı yani patlama kısmı da bizim ithal girdilerimiz. Bu örneği tedbirlerin kifayetsizliğini, bilinçsizliğini gösteren bir kanıt olarak belirtiyorum. Zam yapılan demir, çimento

filân hep el yordamı ile bulunmuş mallar gibi geliyor bana. Ciddi bir araştırma sonucu tesbit edilmiş mallar değil; devletin ürettiği piyasa fiyatı çok düşük öyle mallar var ki onları bu listede göremiyoruz. Sayın Kurdaş'ın ifade ettiği gibi, bu zamları, Devletin ürettiği temel malları girdi olarak kullanılan özel sektör sanayinin kâr marjını iyice kısacak ve devletin kaynaklarını güçlendirecek şekilde düşünmek lazımdır. Ancak bu takdirde enflasyonist gidişle bir mücadele vasıtası olabilirler.

AKGÜÇ — Yani son zamlarla nisbi fiyatlar iyi ayarlanmıyor.

KAFAOĞLU — Hiçbir şekilde iyi ayarlanmıyor. Hükümet her fiyat ayarlayışında beceriksiz hükümet durumuna düşüyor. Bir kere çok tepki gelse bile bir defada fiyat ayarlama işini yapmak ve ondan sonra da becerikli hükümet görünümüne girmek lazım. Çünkü bu akımı önlemedikten sonra beceriksiz hükümet imajı yaygınlaşır. Sorunlar bir çığ gibi büyümüş, önüne bir destek koymak istiyorsunuz o desteği yıkıp geçiyor çığ tabii... Aslında tedbirler, felsefesi itibarıyla yanlış değil. Ama bilinçsiz alınıyor ve yetersiz alınıyor, eksik alınıyor ve bu sebeple de Türkiye'nin muhtaç olduğu ekonomik istikrara götürecektir tedbir demeti olmaktan ziyade devleti de fiyat artışlarına alkış tutan yahutta fiyat artışlarına katılan bir müteşebbis durumuna sokuyor, halkın gözünde. Bu uygulamalar halkın Devlete karşı inancını da esaslı şekilde sarsıyor.

KURDAŞ — Ve tabii aslında bu müdahaleler bizim ötedenberi itiraz ettiğimiz bir yanlış tutumu ispatlıyor. Devlet şeker fiyatını tespit ediyor, Kamu İktisadi Teşebbüslerinin çimentosunu, şekerini, demirini yarın zannediyorum ayakla bısından elbisesine kadar kamunun firettiği bütün malların fiyatlarını tespit edecek. Politik müdahalelerin tipik bir örneği bu. Aslında yapılacak şey, ciddi bir kur politikası, ciddi bir bütçe po-

litikası; buna tam paralel çok ciddi bir vergi reformu, enflasyonu her açıdan önleyecek ve genel prensiplerle meseleleri vaz edecek bir politika izlemektir. Mesela İktisadi Devlet Teşekküllerinin bu yıl Merkez Bankasından alacakları kaynakları, bugün mevcut borç seviyesinin % 10'u ile sınırlayacak bir prensip kararı alabiliyor mu? İşte, ciddi tedbir bu olur.

KAFAOĞLU — Alnamaz; çünkü İktisadi Devlet Teşekküllerinin yıllık programlarında kaynak ve harcama dengesini yaparken istedikleri kaynakları temin edemiyorsunuz ve bu kaynakları temin etmediğiniz halde onların programını açıkla bağlatıyorsunuz, İktisadi Devlet Teşekkülü diyor ki «benim yaratacağım kaynak 100 liradır, ama benim cari harcamalarım 90 liradır. Bana 60 liralık bir yatırım hedefi veriyorsunuz demekki benim 150 liralık bir kaynağa ihtiyacım var, 50 lira daha bana bütçeden yardım yapılması lâzım bu yatırımları gerçekleştirmek için». Buna karşı «sizin kaynaklarınızı artıracamız ve bu sebeple sizin 150 liralık kaynağın olacağını gibi programını yap» deniyor, İktisadi Devlet Teşekkülü de ona göre yapıyor. Sonra da bu kaynak bulunamıyor ve bu sebeple İktisadi Devlet Teşekküllerinin harcamaları emisyon yoluyla sağlanıyor. Türk Parlamentosunda noksan bir unsur var. Bu da bütçenin bir tahsisat komisyonunda müzakere edilmesi ve bütçenin kaynakları ile meşgul olacak Anglo-Saksonların «Ways and means» komite dedikleri bir komitenin mevcut olması. Siz isterseniz burada bütçe gelirlerini 600 milyar da gösterebiliriz. 600 milyar liralık bir bütçe de yapabiliriz. Size kimse nereden 600 milyar gelir çıktı diye sormuyor. Halbuki başka parlamenter düzenlerde başka demokratik düzenlerde bir kaynak komisyonu var. Bu kaynak komisyonu yıllık kaynağı belirliyor. Yani bütçenin yıllık kaynağı bu kadardır diyor. Tahsisat komisyonu, belirlenen o kaynağı ne kadar tescavüz edecekse o kadar istikraz yapaca-

ğını düşünüyor. Yahutta açık bütçe öngörüyor, istihdam kaygısıyla veya sair ekonomik saiklerle bir açık bütçede düzenleyebiliyor. Ama kaynakların ne olabileceği önceden esaslı şekilde tespit ediliyor. Gerçi bizde kalkınma planlarında milli gelirden kamunun alacağı payı belirtiyoruz. Fakat plânlı döneme girdiğimiz gündenberi milli gelirden kamu tasarrufları olarak elde etmediği tasarladığımız tasarruf düzeyine hiçbir şekilde ulaşamıyoruz. Buna rağmen de plânın öngördüğü yatırım hedeflerine ulaşma gayreti içerisinde oluyoruz. Ve enflasyon yapmak Türkiye'de bir marifet bir beceri olarak düşünülüyor. Yatırım yapılmaması tenkit ediliyor ama enflasyonla yatırım yapıyorsunuz diye kimse eleştirilmiyor. Fakat sonunda bu enflasyonist politika büyük bir mali ve ekonomik anarşi doğuruyor ve bu anarşinin de, en son kim iktidardaysa suçlusu o kabul ediliyor.

AKGÜÇ — İktisadi Devlet Teşekkülleriyle ilgili finansman programları hazırlanırken, kaynaklar arasında Devlet Yatırım Bankası kredileri ve dış proje kredileri gösteriliyor ve bu suretle program dengeye getiriliyor. Fakat Devlet Yatırım Bankası fon yaratamıyor, dış krediler de istenilen ölçüde gelmiyor o nedenle mecbur kalıyor Merkez Bankası kaynaklarına gidilmeğe. Yoksa şekden bakıyorsunuz dengede İktisadi Devlet Teşekkülleri... Şekli denge sağlanmış oluyor fakat uygulamada diğer iki kaynak çalışmadığı için ve açıklar da ilk tahminlerin üzerinde gerçekleştiğinden Merkez Bankası kaynaklarına başvuru zarureti doğuyor.

KAFAOĞLU — Bütçede enteresan bir şey daha gördüm. Ziraat Bankasının dengesi yapılırken Hazine'nin kanunlara göre ne kadar para ödiyeceği biliniyor. Denge bu varsayıma göre kuruluyor; ancak Hazine'den Ziraat Bankasına öngörülen ödeme yapılmadığından, gübre açığı ve benzeri açıklar için Merkez Bankası kaynaklarına başvurulur.

KURDAŞ — En çok dikkatimi çeken noktalardan biri de şu. Tarımsal ürünlerin destekleme politikası içinde hükümet çıkardığı kararnamelerle falan müesseseye Merkez Bankası şu kadar milyar yeni fon sağlayacaktır diye karar alıyor. Ashında hükümetin buna yetkisi olduğunu zannetmiyorum. Çünkü Merkez Bankasının bir kanunu var. O kanun içerisinde karar almak Merkez Bankasının yetkili organlarına aittir. Halbuki kararnamelerle Merkez Bankasına şu kuruma 3 milyar ver bu kuruma 4 milyar ver gibi kararlar alınıyor. Gayet garip bir uygulama, eskiden böyle uygulama olmazdı.

KAFAOĞLU — Merkez Bankası kanununda Hazine kefaletiyle İktisadi Devlet Teşekküllerine veya Tarım Satış Kooperatifleri birliklerine kaynak sağlanması yer almıştır.

AKGÜÇ — Ama onun sınırları var.

KAFAOĞLU — Tabii sınırları var da o sınırlar genellikle kuruluşların sermayesi ile orantılı. Meselâ bunu kullanırken Tekel'in sermayesi 750 milyon iken 7,5 milyar liraya çıkardık diyorlar. Sermayesinin iki katı yani 15 milyar bütün destekleme kredisi kullanabiliyorlar. Ashında sermayesi 7,5 milyara çıkmışta ödenmiş mi? Hayır ödenmiş sermayesi 1 milyar. 6,5 milyar da ödenecek sermayesi var. Fakat bizim IMF'e verdiğimiz niyet mektuplarında sermayesinin bir misline kadar Merkez Bankası kredisi kullanılabilir dendiği için Tekel'in sermayesi 7,5 milyara çıkartılır ve burada sermayelerin artırılacağına dair hükümler var. Bu da o maksatla konuyor bütçeye. Tekel'in bu seneki finansman ihtiyacını karşılayabilmek için Tekel'in döner sermayesinin 15 milyara yükseltilmesi diye bir kararname çıkaracaklar, bu şekilde Merkez Bankasından 30 milyar liralık Tekel kredisi kullanacaklar. Çünkü hâlen 22 milyar kullanılmış limitler dolmuş vaziyette onun üzerine 8 milyar daha kullanabilmek için böyle bir operasyona gerek var.

KURDAŞ — Güney Amerika Devletlerini gördüm, Güney Asya memleketleri üzerinde çanşım ama hiçbir devletin bütçesinde bu kadar anarşi görmedim. Biz eskiden devlet idik. Eskiden ben herkese şunu söyledim. Türk Devletin bütçesi bütçedir. Çünkü eskiden bizim bütçelerimiz başlangıç ödeneklerine göre % 5'den fazla sapma göstermezdi. Bugün için Türkiye'de bütçe yok. Bütçe var diye kendimizi, halkı, kamuoyunu aldatmıyalım.

KAFAOĞLU — Bilhassa Türk kamuoyuna fikirleri sunacak kişiler, bunun, bugünkü siyasal düzenimizin genel bir kusuru olduğunu duyurmak mecburiyetinde. Bugünkü siyasal düzen Türkiye'yi bu noktalara getirdi. Yani bu herhangi bir siyasî partinin herhangi bir hükümet başkanının genel hataları ile bu hâle gelinmiş değil. Topyekün Parlamento, Türk kamu yönetimi, hükümet hatta Sayıştay gibi denetim organları dahi bu laçkalığa düştü ve bütçe bu hale geldi. Türkiye'de derlenip toparlanmağa ihtiyaç vardır; aslolan bütçeyi tenkit değildir çünkü bu bütçenin bütçe olarak elle tutar tarafı yok. Aslolan böyle bir bütçeyi yapma durumuna düşmüş olan Türkiye'yi tekrar sahici bir bütçe yapacak duruma getirmektir. Bu nasıl sağlanabilir? Asıl bunun üzerinde düşünmemiz lâzım gelir. Eskiden sizler bilirsiniz komisyondaki tartışmaları. Bütçenin ekonomik etkileri, bütçenin açık verip veremiyeye ceği tartışılırdı. Şimdi hiç öyle tartışmalar olmuyor. Şimdi hiç kimse ekonomik etkileri üzerinde durmuyor hatta bütçe açıktır falan da demiyor muhalefet... Ne olacak açıksa açıktır zihniyetî hâkim. Falanca projeye para konu mu konmadı mı? tüm Meclis'in denetim bundan ibaret oluyor. Eğer kendi seçim bölgelerinin bir yatırımına ödenek konmamışsa, parlamenterler onu çıkartmak için uğraşıyorlar. Bunun dışında kalar 5-6 parlamenter durmadan şey yapalım gayreti içerisinde düşüyorlar fakat onların çabası da istenen sonuçları sağlamağa yetmiyor.

KURDAŞ — Tabii bu sistemin temelinde, bünyesinde enflasyonist politika yatıyor. Bunu geçenlerde Ankara Sanayi Odasında düzenlenen açık oturumda belirttim. Enflasyonist politika, bu çok partili ufak oy marjları ile kader değiştiren sistemin doğal ürünü. Enflasyonist politika kolay bir politika. Herkese istediğini şeklen de olsa verebiliyor. Her milletvekilinin kendi seçim bölgesi için para koyuyorsunuz. Karşılığında kimseden fedakârlık da istemiyorsunuz. Yani ilâve vergi de istemiyorsunuz. İstediginiz ufak bir şey var o da diyorsunuz ki vatandaşa «verirsen oyunu bana ver.» Döviz kurunu, iç fiyatlar % 60-70 yükselse bile ayarlamıyorsunuz. Şimdi Başbakanın geçen gün söylediği cümle çok tipik. Fiyatların % 60 yükseldiği bir ekonomide ben diyorum kesinlikle devalüasyon yapmıyacağım. Bir ekonomide enflasyonla her malın fiyatı yükselecek dövizin fiyatı sabit kalacak ve onu da sorumlu hükümet başkanı çıkıp fiyatlarımız % 50 de yükselse % 70'de yükselse ben devalüasyon yapmıyacağım diye ilân edecek. Tabii bu politikanın çıkar çevrelerince desteklenişi var. Enflasyon ve sabit kur politikası ithalâtçının lehine, aracının lehine bir politika. seyyal kazançlarını gizleyebilenin lehine bir politika... Ancak uzun vadede bu politika rejimi intihara götürüyor. Bizim iş çevrelerimiz 1978'e gelinceye kadar bu iflas politikasını desteklemişlerdir hâlâ da destekliyorlar. Geçenlerde bir iş adamımızın konuşması vardı. «Geçen yıl fiyatlar % 70 yükselmiştir; ama biz devalüasyona kesinlikle karşıyız» diyordu. Aslında iş adamlarımızın büyük bölümü de bu sisteme yani piyasaya ekonomisine inanıyorlar. Eğer bu bir piyasa ekonomisi ise her malın fiyatı yükselirse bu malın da yani dövizin de fiyatı yükselecektir. Döviz kuru, fiyatın dış ödemelerdeki karşılığıdır ve arz-talebe göre belirlenmek zorundadır.

KAFAOĞLU — Önlemler demetinin bir diğer unsuru da işçi dövizlerine, turist dövizlerine 1 dolara 40 liralık kur

uygulanacağını kabul edilmiş olması... İhracat ve işçi, turist dövizlerine dolar karşılığı 35 veya 40 TL. verilmesi halinde sağlanan dövizler ithalâtçıya 25 TL. üzerinden satılacağına göre aradaki fark nasıl kapatılacaktır? Emisyon artışını kontrol altına alabilmek için bu sorunun cevabı muhakkak verilmelidir. Merkez Bankası 1 dolar satın aldığı zaman 40 TL. çıkış yapacak buna mukabil aynı doları sattığı zaman 25 TL. giriş olacak... Böyle bir işlem emisyonu büyük boyutlarda artırır ve istikrar politikasına ters düşer.

Türk ekonomisinde gümrük vergileri, hem gelir sağlama hem koruma fonksiyonlarını yitirmiş durumda... Tüm gümrük vergilerinin hasılatı 4 milyar dolayında, yani konsolide bütçe gelirlerinin % 11'i... Biz hâlâ AET ile gümrük vergileri tartışması yapıyoruz. Fiilen ortada gümrük vergisi kalmamış ki, neyin pazarlığını yapıyoruz. Mali ve ekonomik fonksiyonunu yitirmiş gümrük vergilerini yeniden düzenlemek gerekli...

Büyük ölçüde kaçakçılığa yol açan bunun yanısıra işçiyi, dış ülkelerde görevli memuru tüccar haline getiren bedelsiz ithalâta bir çekidüzen vermek zorundayız.

Döviz kuru gerçekçi olmadığı için turizm, beraberinde ithalâta yol açıyor. Yurda dönen turist, yabancı turist, hep beraberinde mal getirerek yol masraflarını karşılamak hatta kâr elde etmek gayesini güdüyor. Gerçekçi olmayan bir döviz kuru yerli ve yabancı turisti de tüccar haline getiriyor, kaçakçılığı teşvik ediyor.

Önlemler paketi alınırken, vurgulamağa çalıştığım bu hususların da dikkate alınmasında yarar görmekteyim.

AKGÜÇ — Bugünkü toplantımız sonuçlarını şöyle özetleyebilir miyim?

Son yıllarda hazırlanan bütçelerde olumsuz eğilimler göze çarpıyor. Bunlardan ilki, bütçe ile Muhasebe-i Umumiye Kanununun bazı hükümleri değiştiriliyor veya işlemez hale ge-

tiriliyor; kamu yönetimi, yeni kanunlar hazırlayarak meclislerde bunların müzakeresi yerine, birçok yasa değişikliğini bütçe kanunu ile yapmak kolaylığına başvuruyor. Böyle bir tutum bütçenin yıllık programı olmak niteliğini büyük ölçüde bozuyor. İkincisi, bütçenin başlangıç ödenekleriyle, fiili ödenek tutar ve harcamaları arasında bazı yıllar % 50 ye ulaşan büyük farklar beliriyor. Bu kadar önemli sapmalar, bütçelerin gerçekçi bir şekilde hazırlanmadığını kanıtlıyor. Meclise sunulan bütçe ile fiilen uygulanan bütçe birbirinden çok farklı oluyor. Böyle bir durum Meclis denetimini etkisiz ve anlamsız hâle getiriyor. Önemli kamu harcamaları, Meclisin denetimini dışında yapılıyor. Başlangıç ödenekleriyle fiili ödenek tutarları birbirinden farklı olduğu için, başlangıç ödeneklerini esas alarak yapılacak bir analiz, mukayese anlamını yitiriyor, yanlış yorumlara yol açıyor. Üçüncüsü, Meclis müzakerelerinde bütçenin hizmet fonksiyonu, ekonomik etkileri üzerinde durulmuyor, parlamenterler daha çok kendi seçim bölgelerine yapılacak yatırımlara ilişkin ödeneklerin artırılması veya

ödenek tahsisi üzerinde duruyorlar ve bunun mücadelesini veriyorlar. 4'üncüsü, bütçeler, klâsik bütçe anlayışı dışında, bütçe hazırlanmasına ilişkin ilkeler bir tarafa itilerek hazırlanıyor, hükümetlere, Maliye Bakanlarına Meclis denetimi dışında büyük yetkiler veriyorlar. Beşincisi, bütçeler, devamlı enflasyon varsayımı altında hazırlanıyor, istikrar konusunda ümit vermiyorlar. Altıncısı bütçeler, gittikçe bir 'maaş - ücret bütçesi haline dönüşüyor, bütçenin reel hizmet sağlama işleri gittikçe daralıyor. Ayrıca şişkin bütçeler, milli gelir hesaplarını güçleştiriyor, büyümeye hızının da yapay şekilde yüksek hesaplanmasına yol açıyor.

Hükümetin, ekonomik önlemler alınması yerinde bir tutumdur. Ancak burada önemli eksiklikler vardır. Ekonomik model açıkça saptanmamıştır; kur politikası açıklığa kavuşmamıştır. İstikrar paketinde yer alması gereken bazı önlemlere yer verilmemiştir. Bu paketin etkili olabilmesi için, kur politikasına, vergi politikasına ilişkin önlemlerle tamamlanması gerekir.

TÜRKİYE ŞİMDİ MODERN BİR SİNER TEKNOLOJİSİNE
SAHİP

 **TOZ
METAL**

 **TOZ
METAL**

TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Büro: Büyükdere cad. Kuğu İşhanı No. 99, Kat 8
Mecidiyeköy, İSTANBUL

Tel: 66 70 43, 66 79 70, Teleks: 23 273 Birt. Tr.
Telg. Sintermetal, Mecidiyeköy - İST.

Fabrika: Gürpınar Köyü yolu, Büyükçekmece, İSTANBUL

Dış Ödemelerde Bunalımdan Çıkış (Bazı Gözlemler)

Kemâl KURDAŞ

Ankara Sanayi Odası'nın düzenlemiş olduğu «1978'den 1979'a Türkiye'nin Genel Ekonomik Durumu» Seminerinde Sn. Kemâl Kurdaş tarafından verilmiş olan tebliğ aşağıda sunulmuştur.

1 — GİRİŞ

Türkiye ekonomisi son iki yılda şiddetli bir döviz ya da dış ödemeler dengesi bunalımı içinde yaşamaktadır.

Türkiye dış ödemelerinde benzer bunalımlara 1954-1958 ve 1968-1970 dönemlerinde de düşmüştü. Yalnız bu defaki bunalım eskilerinden çok daha büyüktür; ekonominin bütün üretim dallarında, ülkenin sosyal bünyesinde ve politik hayatında çok daha derinden hissedilmektedir. Ve kısa sürede çaresi bulunmazsa ekonomiyi özellikle içinde bulunduğumuz yılda tam bir durma ve krize itecek gibi görmektedir.

Ekonomimizin son 25-28 yılda adeta muntazam aralıklarla içine girip çıktığı dış ödeme bunalımlarının sebepleri nelerdir? Bu bunalımlardan nasıl çıkılabilir ve tekrarları nasıl önenebilir?

2 — KEMALİST DÖNEM :

Devletin ve ekonomik politikanın Atatürk'ün üst yönetiminde bulunduğu 1922-1938 yılları arasında Türkiye'de bir dış ödeme bunalımı söz konusu olmamıştır. Bu dönemde Türkiye, ekonomik politikasını, dıştan net bir yardım almadan; hatta Osmanlı borçları için dışa net kaynak transferinde bulunarak yürütmüş; buna rağmen ekonomisini her yıl üst üste % 4 oranında kalkındırmak başarısını göstermiştir.(1) Dönemin ilk yarısında kalkınma oranı ortalamadan daha düşüktür. İkinci yarıda ise oran % 6 gibi yüksek bir düzeyde seyir etmiştir. Bu dönemde Türkiye aynı zamanda bir piyasa ekonomisinde ilk defa 5 yıllık bir sınıflı kalkınma planı düzenlemiş ve bu planı

tam bir başarı ile uygulamıştır.

İki Dünya Harbi arasındaki dönemde az gelişmiş bir memleketin, dışardan hiç yardım almadan, yılda ortalama % 4 oranında reel bir kalkınma hızı sağlabilmesi, dünya ölçüsünde bir başarıdır ve o dönemde dünyada başka bir örneğinin olduğu hatırlanmamaktadır.

Başarınının, Trablusgarp'tan Kurtuluş Savaşına kadar on yılı aşkın bir harp döneminden harap çıkmış; teknik eleman, teknolojik bilgi, sermaye birikimi, teşebbüs tecrübesi yok denecek kadar az; Lozan Andlaşması gereği, 1929 yılına kadar gümrüklerine hakim olamamış ve sonraki yıllarını derin bir dünya ekonomik krizi içinde geçirmiş bir memleket tarafından gerçekleştirilebilmiş olması değerini daha da artırmakta ve dikkati çekmektedir. Ayrıca; 1922-1938 arasındaki hızlı kalkınma hamlesi ekonomide fiat istikrarı tam korunarak sağlanmıştır. Hatta fiat istikrarı konusunda biraz aşırı ve sert davranılmış, 16 yılda genel fiyat düzeyi bir miktar gerilemiştir.(2)

Kısaca; 1922-1938 arasında Türkiye; dış yardımsız, istikrar içinde hem niceleşmiş, hem nitelik bakımından yüksek ve hızlı bir kalkınmanın parlak bir örneğini vermiştir.

- (1) Bkz. Zeyyat Hatipoğlu: AN Unconventional Analysis of Turkish Economy. İstanbul 1978. Sahife 1-19
- (2) Kurtuluş savaşını gerçekleştiren kadrolarda fiat istikrarı anlayışı o kadar kuvvetlidir ki Kurtuluş Harbi sırasında bile KEMALİST hareket yeni para basmayı red etmiştir. Bkz. Dr. Oktay Yenal: Inward Looking Structure of the Turkish Economy. Dr. Rıza Nur'dan naklen. Mimeoğraf. Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti yayını.

İkinci Dünya harbi sırasında ekonomiyi istikrar içinde yürütmek fikrinden bir süre uzaklaşmış ise de harpün sonra gene dengeyi bir ekonomik kalkınma modeline dönülmüş ve ekonomi serbest seçimlerle yapıldığı 1950 Mayısında yeni iktidara yaklaşık 350 milyon \$ dolayında, o zamanki yıllık ihracat gelirlerinin bir buçuk katı net bir döviz rezervi ile devir edilmiştir

3 — ÇOK PARTİLİ DÜZENE GEÇİŞ VE DIŞ ÖDEMELER DENGESİNDEKİ İLK BUNALIM:

Türkiye'de dış ödemeler dengesindeki bunalım, çok partili demokratik hayatın geçişiyle başlar.

Mayıs 1950'de iktidara gelen Demokrat Parti Hükümeti KEMALİST dönemin kalkınmayı istikrar içinde gerçekleştirmeye prensibini terk ederek - bilerek veya bilmeyerek - hızlı bir enflasyonist genişleme politikası uygulamaya geçmiş; buna karşın döviz kurunu, 1946 Eylülünde saptanan eski düzeyinde (2.80 TL. = I.U.S.\$) sabit tutmuştur.

Enflasyonist bir genişleme politikası: sabit bir döviz kuruyla birleşince, dünyanın neresinde ve hangi ekonomisinde olursa olsun, piyasa düzenine dayalı dışa açık ekonomilerde dış ödemeler dengesini mutlaka olumsuz yönde etkiler. Böyle bir politikanın başlangıcında döviz kuru az değerlenmiş (Under-valued) bir düzeyde ise, izlenen politika, enflasyoncu niteliğinin şiddet derecesine göre kısa bir süre sonra döviz kurunu denge kuru düzeyine ve giderek FAZLA DEĞERLENMİŞ KUR (over-valued exchange Rate) durumuna düşürür ve dış ödemeler açık verir. (3). KUR, zaten kambiyo ve ticaret kontrolleri ile desteklenen fazla değerlenmiş sun'î bir düzeyde ise, yani ekonomi zaten dışa doğru meylli, yatık ise, enflasyonist politikanın dış ödemelere etkisi daha çabuk ve daha tam olur; özellikle enflasyonist politika ve sabit kur politikası dış ödemeler üzerinde mevcut kambiyo ve ticaret kontrollerinin, sınırlamalarının azaltılması ve kaldırılmasıyla birlikte olursa. (4)

Nitekim 1950 Mayısından sonra Türkiye'deki genişlemeler de bu örneğe benzer biçimde olmuştur.

Yeni hükümet bir barantan enflasyonist bir genişleme politikasına girer ve döviz kurunu olduğu yerde bırakırken; bir barantan da dış ödemeler ve dış ticaret üzerindeki kısıtlamaları azaltmış; dış ticarete liberasyona gitmiştir. Türkiye'nin dış ödemeleri de, 1950 Mayısından sonra, Kore harabının yarattığı yüksek dış konjonktür ve elverişli hava şartlarından da etkilenen tarımsal ürün artışlarına rağmen, hızla önemli açıklar vermeye başlamıştır. Bu açıkların etkisinde Türkiye kısa zamanda emdeki döviz rezervini tüketmiş; dışardan normal olarak gelmekte olan yardımlara haveten dışta, özellikle kısa vadeli ihracatçı kredileri şeklinde yeni borçlanmalara girişmiş; kısa bir süre sonra bunlar da tükendiğinden veya açıkları karşılamaya yetmediğinden dış ödemelerimizde, malı geldiği halde bedeli transfer olunamamış işlemlerden doğan ve zamanında ariyere «Arrears» adıyla tanımlanan gö-

(3) Bkz. KEMAL KURDAŞ. KAMBIYO KURU POLİTİKASI ve TÜRKİYE'NİN İKTİSADİ GELİŞMESİ.

Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti yayını 1968. İstanbul KEMAL KURDAŞ. DEVALÜASYON ve GELİR DAĞILIMI.

BANKA ve EKONOMİK YORUMLAR DERGİSİ ARALIK 1977. İstanbul.

(4) Ekonomide bir yıldan diğerine enflasyonist bir genişleme olmazsa, kur denge düzeyinde veya az değerlenmiş durumda ise dış ödemeler dengesi açık vermez. Kur fazla değerlenmiş ise, ödemeler dengesi açığı iç talepte dışa doğru bir kayma meydana gelirse olanak içine girer. Bu takdirde ekonomide bir envanter birikimi olur veya süre yeterli ise ve üretim mekanizması talebe karşı hassas ise üretim düşer.

nülsüz, zoraki dış borçlar (5) biriktiril-meye başlanmıştır.

1954 sonu — 1955 başlarında ekono-mi dış ödemeler açısından artık tam bir çıkmaz içindedir. O zamanki deyimle devlet bir nal çivisi bile ithal edemeyecek durumdadır.

Devrin Hükümeti dış ödemelerdeki şiddetli bunalımı; makul bir devalüas-yonla döviz kurunu dış ödemelerin cari işlemler hesabını dengeye getirecek bir düzeye çıkarıp, enflasyonist genişleme politikasını da terk ederek temelinden çözümlenmeye çalışacağı yerde, eski politikalarına devam etmiş; sorunun çözü-münü dışa daha fazla borçlanmada ve kambiyo ile ticaret kontrollerini geri getirip şiddetlerini, kısıtlamalarını her gün biraz daha arttırmada aramıştır. Bu kontrolleri 1956 yılı yazında iç fiatlara Milli Korunma Kanunu yoluyla yapılan sert ve keyfi idari müdahaleler izlemiştir.

1954-1958 yılları Türkiye'nin dışar-dan daha fazla borç ve yardım alabil-mek için dış âleme politik ve ekonomik alanda her türlü ödünü körü körüne ver-diği; Milletlerarası kuruluşlarla ve dost ülkelerle devamlı tartışma ve çekişme halinde bulunduğu; ve ekonomik geliş-mesinde gereksiz kayıplara, bozuklukla-ra, zaman kayıplarına uğradığı bir dö-nemdir. Bu dönem 1958 Ağustos devalü-asyonu ve nihai olarak 27 Mayıs 1960 devrimi ile kaçınılmaz sonuna bağlan-mıştır.

4 — 27 MAYIS DEVRİMİ VE SON-RASI :

27 Mayıs 1960 Devrimi ekonomik alanda, Demokrat Parti Hükümetlerinin:

- Enflasyonist genişleme
  - Sabit kur
  - Dış ödemeler dengesi açıkları
  - Dış borçlanma ya da yardım
  - Kambiyo ve ticaret kontrolleri, kısıtlamaları
  - İç fiatlar düzeyine idari, polisye müdahalelerden oluşan ekonomik politi-ka modeline bir reaksiyondur.
- Devrimci kadro, 1960-1961 yıllarında

istikrara dönük bir ekonomik politika izleyerek; (6) ekonomik politikanın alet kutusuna servet beyanı, mevduat karşı-lıkları sistemi gibi araçlar katarak, plân-lama teşkilâtını kurarak ve Anayasaya ekonomik ve sosyal kalkınmanın plân uyarınca istikrar içinde gerçekleştirile-ceği temel fikrini yerleştirerek Türkiye'-nin ilerki yıllarda da enflasyonist-savur-gan bir politikayı red edip istikrar için-de kalkınmasını güvenceye almak iste-miştir. Fakat 1960 Ekim seçimlerinden sonra fazla bir süre geçmeden görülmüş-tür ki, seçimle iktidara gelen politik kad-rolar bir taraftan «Plânlı Kalkınma Dö-neminde» lâfını politik nutuklarının sa-kızı yapmakla beraber aslında hep, ekono-mik alanda kendilerine istedikleri gi-bi hareket özgürlüğünü verecek eski tip savurgan bir enflasyonist politikanın hasreti içindedirler. Böyle bir politika, gözü reyde politikacı açısından caziptir ve kolaydır. Ona, kimseden reyinden gayri fedakârlık istemeden; herkese, özellikle başlangıçta, yani elde döviz rez-zeri, dış borçlanma olanağı gibi savuru-labilecek kaynaklar varken istediği gibi nimet dağıtma olanağını sağlar. (7)

Bu bakımdan enflasyonist bir ekono-mik politikaya düşkünlük açısından çe-şitli politik kadrolar ya da partiler ara-sında belki bir derece farkı vardır; fa-

- (5) Günümüzdeki bedeli transfer oluna-mamış mal mukabili ithalât benzeri borçlar.
- (6) 1961'de Türkiye'de toptan fiatlar sa-dece % 3 dolayında yükselmiştir. Normal dış kredilerin de yardımıyla dış ödemelerde rahatlık sağlanmış ve rehindeki bir kısım altınlar kur-tarılarak memlekete geri getirilmiş-tir.
- (7) Böyle bir politika ithalâtçı ve ucuz tahsislerinden yararlanan döviz tü-ketici sektörlerce de desteklenir. Bkz. K. Kurdaş Devalüasyon ve Gellr Da-ğılımı...

kat temelde bir nitelik ve nicelik farkı yoktur.

Nitekim 1961 Ekim seçimlerinden sonra ıktıdara gelen hükümetten başlayarak başa geçen her hükümetçe eski tip bir tutuma dönüş için adımlar atılmış, tedbirler alınmıştır. 1962-1970 döneminin ekonomik tarihi, Türkiye'de ekonomik politikada eski tip enflasyonist savurgan bir modele dönme çabasındaki politik kadrolarla 27 Mayısın getirdiği plan ve istikrar içinde kalkınma fikri savunucuları ve teknisyenler arasında devamlı bir savaşımın öyküsüdür. Bu savaşımı hızla politik kadrolar kazanmıştır.

1962-1970'de Türkiye'de ekonomik politika gene enflasyonisttir. Kur gene sabittir; ekonomiyi dar bir çemberin içinde tutmaktadır. Kalkınma modeli gene dış yardıma dayalıdır. Dolayısıyla ekonomi eski dönemden sarkan idari ve polisiye tedbirlerden, müdahalelerden kurtarılamamıştır. Gidiş 1970 Ağustos devalüasyonu ve istikrar programında düğümlenir.

Fakat itiraf edilmelidir ki, 1962-1970 dönemi ve 12 Marttan sonra onu izleyen iki yıllık dönemde ekonomik politika genel yönüyle enflasyonist olmakla beraber özellikle 1972-1973 yıllarında enflasyonist tutuma dönüşte gene de bir ölçü, bir itidal vardır. Ekonomik politikada, gerçi; bazı temel hatalar yapılmıştır. (8) Fakat kontrol bütünüyle yitirilmemiştir.

Türkiye'de ekonomik politikada sağ duyunun, ölçünün gerçek manâda kaybı 1973 Ekiminden sonra meydana gelmiştir. (8) Fakat kontrol bütünüyle yitirilmemiştir.

Asıl 1973 Ekim seçimlerinden sonra-

dır ki Türkiye'de politik kadrolar ekonomik politikada butun geçmiş çekingenliklerini, ılımlı davranışlarını, bütünü, sagduyuyu bir tarafa itip tam savurgan, sorumsuz bir enflasyonist politikaya pervasız dalmışlardır. (9)

5 — 1973 EKİMİNDEN GÜNÜMUZE

Türkiye'de ekonominin ve ekonomik politikanın gidişini en tam biçimde yansıtan göstergelerden biri Merkez Bankası Bilançosunun; döviz hesapları dışındaki aktilleri; yani Merkez Bankasının ekonomiyi toplam finansmanını gösteren kalemler toplamı (iç varlıkları-Domestic Assets) dir.

Tablo I'de MERKEZ Bankasının iç varlıklarının 1973 yılı sonundan günümüze kadar olan gelişmesi; bu varlıklarda yıldan yıla gerçekleşen artış oranları; aynı dönemlerde toptan eşya fiyatları ile DİŞ ÖDEMELER DENGESİNİN CARI İŞLEMLER hesabında ve sabit fiyatlarla GSMH'da meydana gelen değişimler gösterilmiştir.

- (8) Türkiye'yi ilerki yıllarda bir sendika anarşisine atan ve her iş yerini bir harp meydanına çeviren Toplu Sözleşme, grev ve lokavt kanunları; Mali sistemi dejenere eden ve TBMM'nin bütçe üzerindeki kontrolünün kaybı sonucunu doğuran; hükümetlere Meclis'in tasvibini almadan istediği kadar memur kadrosu ihdas edebilme ve bütçeye ek ödenek koyma yetkisini veren kanunlar; Kit sektörünün bütünüyle çöküşü... gibi olaylar.
- (9) Bu fatal dönüşün nedenlerini tartışmak konumuzun dışındadır.

MERKEZ Bankasının iç varlıkları Milyon TL. olarak	Yıl içindeki artış oranı	Yıl içinde toplan eşya fiatlarındaki artış	ÖDEMELER DENGESİ CARİ İŞLEMLERİNDEKİ Açık (-) veya fazla (+) Milyon U.S. \$	Sabit fiatlarla GSMH daki artış oranı	
31.12.1973	39 091	-	20,5	(+) 484	5,5
31.12.1974	63 292	% 62	29,9	(-) 718	7,4
31.12.1975	104 429	% 65	10,1	(-) 1880	8,0
31.12.1976	170 081	% 63	15,6	(-) 2301	7,7
31.12.1977	273 372	% 61	24,1	(-) 3425	3,9
22.12.1978	407 377	% 49	54 (tahmini)	(-) 1800 (tahmini)	3,0 (tahmini)
2. 2. 1979	431 893	% 58	60 (tahmini)		

Kaynak : MERKEZ BANKASI HAFTALIK VAZİYETLERİ, BİLANÇOLAR ve Ekonomik Göstergeler adlı MALİYE BAKANLIĞI MİLT GENEL SEKRETERLİĞİ ve HAZİNE GENEL MÜDÜRLÜĞÜ Yayınları.

**Kaynak : MERKEZ BANKASI HAFTA
LIK VAZİYETLERİ, BİLANÇO-
LAR ve Ekonomik Göstergeler
adlı MALİYE BAKANLIĞI MİT
GENEL SEKRETERLİĞİ ve
HAZİNE GENEL MÜDÜRLÜ-
ĞÜ Yayınları.**

Tablo I bize kolayca aşağıdaki gözlemleri yapabileceğimizi göstermektedir:

(a) 1974 yılında MERKEZ Bankasının iç varlıkları, yani ekonomiyi finansmanı, o zamana kadar Türkiye'de görülmemiş bir oranda, % 62 dolayında artmıştır. Aynı yılda sabit fiatlarla hesaplanan GSMH'daki artış oranı % 7,4'dür. Reel üretimle parasal artış oranı arasında uçurum denebilecek bir fark vardır. Dışa açık bir piyasa ekonomisinde bu fark mevduat karşılıkları gibi bir mekanizmayla Merkez Bankasına geri alınmadığı ölçüde ve sürece ya iç fiatları yükseltir, ya dışa yansıyor dış ödemeler dengesini açık yapar, ya da her iki olay değişik oranlarda birlikte olur.

1974 yılında MERKEZ Bankasının ekonomiyi finansmanının % 62 dolayında artırılmasından doğan enflasyonist baskı Türkiye'de bir taraftan iç fiatları % 30 dolayında şişirmiş; bir taraftan da dış ödemelere yansarak DIŞ ÖDEME-

LER DENGESİNİN CARİ İŞLEMLERİN'de bir evvelki yılda (1973'te) gerçekleşen 484 milyon dolarlık fazlayı bir hamlede 718 milyon \$ açığa dönüştürmüştür. Bu; ekonominin geleceği açısından ürkütücü bir gelişmenin başlangıcıdır ve büyük bir savurganlıktır. Fakat kamuoyu 1974'de bu hata ve savurganlığın pek farkına varamamıştır. Çünkü dış ödemelerdeki açık büyük ölçüde döviz rezervleri kullanılarak karşılanmıştır. Ancak burada belirtilmesi gereken bir nokta vardır 1974 yılında ekonomiyi böyle savurgan bir biçimde yöneten parti, 1978 yılı başında tekrar iktidara geldiğinde, «Bir enkaz bulduk» feryadını basmış; ilerde göreceğimiz gibi bütün bir yılı da (1978) enkazı kaldırıyoruz, kaldıracacağız; ekonomiyi onarıyoruz; batmış bir gemiyi yüzdürmeye çalışıyoruz. gibi benzetiş ve avunmalarla israf etmiştir. Yeni iktidarın 1978 Ocagında bir enkaz devir aldığı doğrudur. Fakat, yukarıki incelemenin

belirttiği gibi ekonominin bir enkaz haline gelmesinde, 1974'de ekonomiye ilk ağır darbeyi vurmakla, onların da önemli bir katkıları ve payları olmuştur.

(b) 1975 yılı, MERKEZ Bankası kaynaklarını kullanma açısından 1974'den pek farklı olmamıştır. Bu yıl Merkez Bankasının ekonomiyi finansmanında (iç kaynaklarında) 1974'ün % 62 oranına karşılık % 65 bir artış olmuş, iç fiatlar % 10 yükselmiş fakat dış ödemelerin Cari İşlemler Hesabı 1180 milyon U.S.\$'lık bir açık vermiştir.

MERKEZ Bankası iç varlıklarında % 65 gibi aşırı bir şişkinliğe rağmen toptan fiatlar düzeyinin yıl içinde sadece % 10 dolayında yükselmesi, buna karşılık Cari İşlemlerin bir evvelki yıldan 2,5 kata yakın fazla açık vermesi, 1970 devalüasyonundan sonra ekonomideki devamlı fiat artışlarıyla döviz kurunun geçerliliğini kaybedip 1975'de açıkça fazla değerlendirilmiş (over valued) bir duruma düşmesi ile izah edilebilir. Böyle bir kur karşısında, ekonomide hem bir evvelki yıldan kayan enflasyonist açık, (10) hem cari yıldaki aşırı parasal şişkinlik çok büyük ölçüde ve hızla dış ödemeler dengesine yansımıştır.

Aynı olay 1976-1977 döneminde de devam etmiştir. Bu son iki yılda Merkez Bankasının ekonomiyi finansmanında meydana gelen % 63 ve % 81 dolayındaki şişkinlikler genel fiat seviyesini nisbeten mütevazı ölçülerde (% 16 ve % 24) etkilemiş; fakat, fazla değerlendirilmiş kurla ekonomi dışı doğru yatık durumda olduğundan, dış ödemelere yansıyor ve dış ödemeler dengesinde tam bir çöküntü doğurmuştur. (11) 1976 ve 1977'de dış ödemelerin cari işlemler hesabı toplam 5,7 milyar \$'dan fazla açık vermiştir. 1975 yılının 1,9 milyar dolarlık açığı ile 7,6 milyar dolara ulaşan üç yılın cari işlemleri açığı; eldeki son döviz rezervleri tüketilerek; DÇM hesapları kanalıyla dışa geniş ölçüde kısa vadeli borçlanılarak ve bulunabilen başka her türlü dış borç kullanılarak karşılanmaya çalışılmıştır. Fakat bu dış kaynaklar da dış ödemelerde-

ki büyük açıkları tam olarak finansmana yetmediğinden 1977 Martından itibaren dışarıya döviz transferleri durdurulup dış aleme mal mukabili ithalatta 2 milyar dolar dolayında zoraki borç biriktirilmiştir. Ayrıca 1977 Martından beri akreditifler içinde döviz transferleri -özel transfer müsaadesiyle öncelikle transfer edilenler hariç- ifa edilememekte; 2 milyar dolayında bir akreditif talebi Merkez Bankasında transfer beklemektedir.

6 — 1978'DE KAYBEDİLEN FIRSAT:

Türkiye 1978'e dış ödemelerinde böyle bir çöküntü ile girmiştir. 1978 Ocak ayında iş başına gelen yeni iktidar da durumu «Bir enkaz devir aldık» sloganıyla böyle özetlemiş; savurganlığa paydos deneneğini bildirerek ekonomiyi sağlığa kavuşturmak için ciddi tedbirler alınacağını vaad etmiştir.

Duruma böyle teşhis koyan ve değerlendiren bir hükümetin, samimi ise, hızla ciddi bir istikrar programı geliştirerek birikmiş dış borçların ekonomi üzerindeki ağır yükünün ilerki yıllara, mümkün olduğu kadar uzun bir döneme

(10) Türkiye'de bir yıldaki fiat artışlarının ve Dış Ödemeler Dengesinin Cari İşlemler hesabındaki açıkların nedenini ararken bir evvelki yılın ikinci yarısında meydana gelmiş parasal şişkinliği de dikkatte bulundurmamak faydalı olur. Çünkü parasal şişkinliğin fiatlara ve dış açığa yansımada, zaman itibarıyla, daima 5-6 aylık bir fark, boşluk vardır.

(11) Görüleceği gibi dış ödemelerdeki açıkla iç ekonomideki fiat yükselmeleri aynı enflasyonist baskının ürünüdür ve bir manâda birbirleriyle karşılıklı değişebilir (interchangeable) iki oluşumdur. Enflasyonist baskı dış açıkla ne kadar çok emilirse iç fiatları o kadar az etkiler. Ya da iç fiatlara ne kadar çok yansırsa o dönemde dış ödemelere baskısı o kadar az olur.

yayılması çalışmaları yanında; Dış Ödemelerin Cari işlemlerini dengeye getirecek yeterli bir devalüasyonu gerçekleştirmesi: enflasyonu kesin olarak önleyecek, yeni kurun geçerliliğini ve ekonominin istikrarını koruyacak köklü tedbirleri alması beklenirdi.

Oysa yeni Hükümetin iş başına gelişinden fazla bir süre geçmeden anlaşmıştır ki gerçekte Hükümette böyle bir niyet ve kararlılık yoktur. Bu hükümette, geçmiş politik kadrolar gibi aynı enflasyonist politika ve sabit, fazla değerlenmiş sun'i bir kur politikası hastalığı ile malûldür. Bütün niyetleri tedbir alıyor gibi görünüp aslında mecbur olmadıkça almamak; böylece IMF'nin yeşil ışığını sağlayıp dışardan olabildiğince borçlanıp yılı en az sıkıntıyla geçirmektedir. İlerisi için ise Allah Kerimdir.

Böyle bir zihniyet içinde Hükümet 1978 Şubatında bir kısım kısıtlayıcı kambyo tedbirleri aldıktan sonra, Mart başında döviz kurunu % 30 dolayında, Türkiye'nin içinde bulunduğu koşullara göre son derece kifayetsiz bir oranda, (12) devalüe etti. Fakat bu yetersiz devalüasyon bile, ithalâtın yarısına yakın bir kısmını kapsayan petrol fiyatlarına yansıtılmadı. IMF ile bir Stand-By anlaşması yapıldı. Görünürde IMF'nin dış borçlanma için yeşil ışığı alındı. Bu ışığın alındığından emin olunur olunmaz da Hükümet adım adım savurgan bir enflasyonist politikaya yöneldi.

TBMM'sinden 265 milyar TL. ödenkle geçirilen 1978 Bütçesi ödenekleri yıl içinde, Bütçe Kanunundaki maddelerden ve kaçamaklardan yararlanılarak 440 milyar TL. dolayına çıkarıldı. 1.200.000'lik mevcut memur kitlesi yetmiyormuş gibi yıl içinde 90.000 dolayında yeni memur kadrosu ihdas edildi. Kit'ler sektöründe ciddi hiç bir tedbir alınmadığından ve hiç bir savurganlığa karşı çıkılmadığından bu sektörün işletme açıkları öngörülen düzeyin hemen hemen iki katına 80 milyar TL. dolayına çıktı. Tarımsal ürünleri destekleme politikasında başlangıçta izleniyor görünümü verilen ılımlı, dengeli tutum da

sonradan terk edilerek eski tip bir zarar ve açık finansmanı politikasına dönüldü.

Bütün bu ve benzeri savurgan ekonomik politikaların sonuçları 1978 yılında ağır biçimde Merkez Bankası kaynaklarına yansımış bulunmaktadır.

31.12.1977 — 2 Şubat 1979 tarihleri arasında Merkez Bankasının iç varlıklar toplamı 160 milyar TL. dolayında % 58 oranında artmıştır. Bu defa döviz darboğazı nedeniyle ithalât yeteri ölçüde yapılamadığından ekonominin iç üretimi de (GSMH) ancak % 3 dolayında artabildiğinden, Merkez Bankasından ekonomiye çıkan büyük kaynak, geçmiş yılın enflasyonist şişkinliğinin yeni yıla sarkıntısından da etkilenerek, doğrudan iç fiatlar düzeyine yansımış; 13 ayda toptan eşya fiatları % 60 dolayında arttırmıştır.

1979 başında artık Türkiye, şiddetli bir enflasyon içinde gelir dağılımı her gün biraz daha bozulan, birikmiş dış borçlarının, vadeleri gelen ana para ödemeleri bile dursun bunların faizlerini bile karşılayamayan; ithalât kıtlığından sanayi kapasitesinin ancak % 60 ile çalışabilen; yatırımları durmuş ya da büyük ölçüde yavaşlamış; işsizlik oranı çalışabilir nüfusun % 20 dolayına varmış; ekonomik hayatı bürokrasinin her gün biraz daha artan dogmatik, kısıkanç, bilgisiz ve keyfi müdahalelerinden bunalmış; sokaklarında, fabrikasında ve bizzat devletinin içinde anarşi olan.. kısaca çok ciddi ekonomik ve sosyal sorunlar içinde ve her an patlamaya hazır bir memleketidir. Koşullar bir yıl evvelinden de daha güç bir düzeye varmıştır. Koca bir yıl boşuna, ya da çok az olumlu iş yapılarak kaydedilmiştir. (13)

(12) Böyle bir devalüasyonu yeterli bulup onaylamak kanımca, Milletlerarası Para Fonunun açık bir hatası olmuştur.

(13) Bu durumu çok evvelden açıkça görmek mümkündü. Bakınız: KEMAL KURDAŞ Ekonomide İstikrara Yöneliş, Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi. Nisan 1978.

Bu durum karşısında bir süredir Hükümet ekonomik politikasında istikrara dönük ciddi tedbirler almak arzu, ümit ve görüntüsünü de terk etmiş izlenimini vermektedir. Şimdi moda olan slogan «IMF koşulsuz ivedi yardımdır» IMF san-ki Türkiye'yi bugünkü çıkmaza o getirmiş gibi baş düşman ilan edilmiştir. Görünürde Hükümetin bütün istek ve çabası; hiç bir ciddi tedbir almadan, tamamen politik argümanlarla dışardan kayıtsız şartsız büyükçe bir yardım koparabilmek ve böylece bugünkü savurgan, enflasyonist ekonomik politika ve sun'î fazla değerlenmiş kur politikasına daha bir süre devam edebilmektir.

Oysa, kalkınmak isteyen bir ülke için ekonomik politikasında sürekli enflasyona ve sun'î fazla değerlenmiş kur'a dayalı bir model izlemek, dışardan sağlanan borç ve yardımları böyle bir kurun desteklenmesinde ve enflasyonist politika-nın savurganlıklarını doyurmakta kullanmak, yapılabilecek hataların en büyüğüdür.

7 — ENFLASYON VE FAZLA DEĞERLENMİŞ KUR İkileminin Tahrifatı:

Fazla değerlenmiş kur politikasıyla birlikte yürütülen enflasyonist bir ekonomik politika, dışa açık bir pazar ekonomisinde dış ödemeler dengesinde açık vermek ve iç ekonomide fiat dengesini bozarak gelir-servet dağılımında, ekonomik ve sosyal bünyede adaletsizlikler, çarpıklıklar, israflar yaratmak yanında, uzun bir süre izlenirse, o memleketin ihracat ve genel olarak dışa gitiren sektörlerini cansızlığa, giderek durgunluğa ve hatta gerilemeye götürür. Böyle bir ekonomide yatırımlar ihracata dönük olmaktan kaçınırlar. Buna karşılık enflasyon ve fazla değerlenmiş kur iç fiatlar düzeyiyle dış fiatlar düzeyi arasında farklılıklar yaratarak ithalâtı aşırı kârlı bir duruma getirir.

İthalâtçılığı, her türlü döviz sarfiyatını, montaj sanayisini; ham, yarı mamül maddeleri, makine ve teçhizatı dışardan getirilen sanayi dallarının kurulmasını teşvik eder. İthalâtta ve iç ekonomide fi-

at spekülasyonlarından büyük hak edilmiş kazançlar doğar. Vergi sistemini, malî disiplini bozar. Gümrük duvarının etkinliğini azaltarak yerli sanayiinin rekabete dayanma gücünü azaltır.

Böyle bir ekonomide döviz yokluğu, ekonominin işleyiş ve kalkınmasında devamlı bir darboğaz olarak belirir. Bu hal kalkınmayı geciktirir, israflara neden olur ve ekonomiyi potansiyel azami kalkınma gücünün altında, ya da çok altında bir kalkınma düzeyine iter, zorlar. Ekonomiyi devamlı dış yardıma muhtaç hale getirir.

Sert kambiyo ve dış ticaret kontrol ve kısıtlamaları; uzun süre izlenen enflasyonist ekonomik politika ve fazla değerlenmiş kur politikasının doğal ürünüdür. Bu kısıtlamalarda ekonomide ayrıca enerji ve kaynak israflarına neden olurlar. Böyle bir sistem içinde kurulabilen sanayi ithal kontrolleri ya da yasaklamaları gerisinde sadece iç pazara hitap edebilen yapıda sağlıklı, dışarı açılma gerektiğinde büyük zorluklarla karşılaşacak bir cinste, bünyede olur.

Kısaca; uzun süre enflasyonist bir ekonomik politika ve fazla değerlenmiş döviz kurunun etkisine maruz bırakılmış bir ekonomi gerçek kalkınma gücünden çok şey kaybeder; kalkınırsa gerçek potansiyelinin altında bir düzeyde ve sağlıklı kalkınır.

Bu ekonomi içe dönüklüğü; tüketime dönüklüğü, aşırı işsizlik oranları, dış yardıma devamlı muhtaçlığı ve başka çeşitli sorunlarıyla bir problemler, bunamlılar ekonomisi olma yolundadır.

Denebilir ki bir ekonominin kalkınma gücünü zayıflatmak, onu dışa muhtaç, hem ekonomik, hem sosyal bünyesinde çeşitli hastalıklarla malûl bir hale getirmek için o memlekete telkin edilebilecek veya zorlanacak en uygun politika; fazla değerlenmiş kur düzeyine dayalı enflasyonist bir ekonomik politikadır. Oysa, çok partili düzene geçtiğinden beri, 30 yıla yaklaşık bir süre Türkiye, kısa aralıklar hariç, büyük bir gafletle hep böyle bir ekonomik politika iz-

lemiştir; 1978-1979'da da böyle bir politika izlemeye devam etmektedir; bunda adeta inat etmektedir. (14)

8 — YABANCI GÖZÜYLE :

Yabancı devletler açısından bakıldığında zaman zaman bir ülkenin fazla değerlendirilmiş kurla birleşik enflasyonist bir politika izlemesi, istenmeyecek bir davranış değildir. Böyle bir politika o ülkenin dış pazarlardaki rekabet gücünü zayıflatır veya ortadan kaldırır. Buna karşılık o ülkeyi yabancı devletlerin ihracat malları için elverişli, açık bir pazar haline getirir. Aynı zamanda izlenen politikayla dış ödemeler açık vereceğinden yabancı devletlerin bir dost edasıyla o memleketeye yardım elini uzatmalarına; dış yardım kanalıyla da o memleketin dış politikasında, hatta iç politikasında etkili olmalarına olanak sağlar. Verilen dış yardım pazarın açık tutulmasının ve o memleketeye etkili olabilmenin ufak bir bedelidir: maliyettir. Bu maliyet makul ölçülerde kaldığı sürece sorun yoktur. Fakat yardım alan memleket hatalı politikalarında çok ileri gider, açıklar fazla büyür, dış borçlar fazla birikirse o zaman yabancı dostlar, Milletlerarası kuruluşları da devreye sokarak ortaya çıkarlar. Niyetleri yardımı kökünden kesmek değil, sistemli işletmeye devam etmek ve fakat bu işin maliyetini de fazla yükseğe çıkartmamaktadır. Bunun için zor durumdaki ülkeye «kurunuzu biraz ayarlayın. Enflasyonu da biraz kontrol altına alın» önerisinde bulunurlar.

O zaman, mutaden ortaya şöyle bir senaryo çıkar: Yardım alacak memleket «ben devalüasyon yapamam; enflasyonu kontrol için de söylediğiniz tedbirleri alırsam bünyem buna dayanamaz, patlamalar olur» diye tutturur. Karşı taraf di-retir. Bozuşmalar, küsmeler, tekrar barışmalar olur; yeniden masaya otururlar. Yardım isteyen memleket «fazla diretirsenez duvarı deler öbür tarafa geçerim» «komşuda olanlara bakın, ordaki patlama bende de mi olsun» gibi laflar eder. Nihayet bir noktada uyuşulur. Zor durumdaki ülkenin liderleri zaferlerini ilân

ederler. Dışardan bir miktar yardım alınmış; kriz kısa da olsa bir süre için atlatılmıştır. Böylece açılan imkânlardan yararlanarak ithalat yapabilecek çevreler de durumdan memnun olurlar. Havadan hak edilmemiş büyük kazançlar sağlayacaklardır. Ya memleket ekonomisine ne olacaktır! Alınan yardımlarla bir yıl atlatılsa bile; ya izleyen yıl, ondan sonraki yıllar ne olacaktır! Bu alınan, biriken borçlar bir gün ödenmeyecek midir?

Uygulanan politika aslında, ülkenin kendi gücüyle yaratabileceği döviz kaynaklarını bir tarafa itip, dışarıya el açmakla: ekonominin hem gelişmesini, hem geleceğini yeni bir rehine altına koymakla eş manâdadır.

Oysa zor durumdaki memleket, içinde bulunduğu gafletten bir uyanabilse ve «peki beyler siz döviz kurumunuzun % 30 devalüe edilmesini istiyorsunuz; Biz kuru Cari işlemlerde yalnız denge sağlayacak oranda değil fazlalık yaratacak oranda, meselâ % 100 oranında devalüe edeceğiz; ekonomide enflasyonun tekrarını önleyecek bütün tedbirleri de alacağız. İç tasarruflarımızı arttırıp bütün kalkınma hamlemizi iç tasarruflarımıza dayandıracamız. Siz yalnız birikmiş borçları elverişli koşullarla uzunca bir süre erteleyin. Biz sizden sunî (fazla değerlendirilmiş demektir) bir döviz kurunu desteklemek için yeni hiç bir yardım istemiyoruz. Bundan sonra da dış yardımı, kendi tedbirlerimizle optimuma çıkaracağımız iç tasarruflarımız ve yatırımlarımızın yerini alacak bir kaynak olarak kullanıp değerlendirme kararındayız. Dış yardımların ekonomimizde tü-

- (14) Fazla değerlendirilmiş kur ve enflasyondan oluşan bir ekonomik politikanın, Türkiye ekonomisinde yageldiği tahribatın ayrıntılı bir incelemesi için bakınız. **KEMAL KURDAŞ: Kambiyo Kuru Politikası ve Türkiye'nin Ekonomik Kalkınması. Konferans Heyeti Yayınları. 1968 İstanbul.**

ketimin arttırılmasında kullanılmasına katıyyen müsaade etmeyeceğiz.» diyebilse.. işte o zaman tam bir pandomina kopar.

O güne kadar devalüasyon diye di-
retenler bu defa «canım devalüasyonu
bu kadar yüksek oranlı yapmaya ne ge-
rek var. Enflasyonu önlemek için alaca-
ğınız tedbirlerde çok sert. Sonra Sosyal
patlamalar olur. Devalüasyonu ve ted-
birlerinizi şöyle bir yumuşatın. Bütün
yükü kendinizin taşımasına ne gerek
var. Biz de size yardım ederiz. Eski borç-
larınızı da istediğiniz gibi uzatır, yaya-
rız; olur biter.» diyeceklerdir.

Eğer yardım alacak devletin liderle-
ri gerçekten uyanmışlarsa ve program-
larında ısrar ederlerse bu defa dış ale-
min «bu devalüasyon bir dampingtir»
haksız rekabettir.. (15) GATTA'a; uluslar
arası anlaşmalara aykırıdır..» diye fer-
yat etmeleri; bizde size karşı tedbir alı-
rız tehdidinde bile bulunmaları olasıdır.

9 — SON SÖZ :

Çok partili demokratik düzene geç-
tiğinden beri ısrarla izlediği enflasyonist
ekonomik politika ve fazla değerlenmiş
sun'i bir kur politikası yüzünden Türki-
ye dış ödemelerinde, kısa aralıklar ha-
riç, sürekli olarak dar bir boğaz içinde

yaşadıktan başka dış ödemelerinde za-
man zaman ciddi bunalımlara düşmüş;
ekonomik kalkınmasında gerçek gücün-
den çok şey kaybetmiş; kalkınmasını ve
sanayileşmesini sağlıksız, çeşitli çarpık-
lıklar ve sorunlar içinde bir ekonomik
çerçeve üzerine oturtmak zorunda kal-
mış; ekonomik ve sosyal bünyesi büyük
adaletsizliklere ve sarsıntılara uğramış-
tır.

Türkiye patlamamak ve dağılmamak
için bu çıkmazdan biran evvel kurtulmak
zorundadır.

Bu kurtulmanın yolu; enflasyonu
kesinlikle reddedip tam istikrara dönük
bir ekonomik politika ve dış ödemele-
rin cari işlemlerinde asgari dengeyi sağ-
layacak; daha iyisi cari işlemlerde biraz
fazlalık verip memleketi birikmiş borç-
larını giderek ödeme gücüne kavuştura-
cak veya döviz rezervlerini bir miktar
takviye edecek gerçekçi bir döviz kuru
politikası izlenmesidir.

(15) Türkiye'nin yaptığı % 60 oranlı
1970 Ağustos devalüasyonuna Yun-
nanistan IMF Müdürler Meclisinde,
oranın çok yüksek olduğu gerekçe-
si ile şiddetle karşı çıkmıştır.

EV

sahibi olmak
SİZİN DE
hakkınızdır

EMNİYET
SANDIĞI

sermaye piyasasında bilirkişi

mentaş

tasarruflarınızı en kârlı gelir kaynağınız yapar

Satın alınmak istenen tahvil ve hisse senetlerinin en kârlı seçimi, önce tecrübeyle, sonra da piyasa hareketlerini anında izlemeyi ve doğru yorumlamayı gerektirir. Mentaş bilir bunu.

Kuruluşların, tahvil ve hisse senetlerinin ihraç başarısı ise, sermaye piyasasında uzmanlığı, geniş bir tanıtımı ve önemle, iyi bir pazarlamayı gerektirir. Mentaş bilir bunu.

KURULUŞLAR:

- * Çıkaracağınız tahvil ve hisse senetlerinin organizasyonunu yapar, gerekirse tamamını satın alırız.
- * İhraç edeceğimiz tahvillerin plasmanı ile ilgili tüm işlemleri gerçekleştirir ve yürütürüz.

TASARRUF SAHİPLERİ:

- * Tasarruflarınızı yönetmek istediğiniz menkul değerlere ilişkin en ayrıntılı bilgiyi verir, öneriler sunar, en kârlı alımı yapmanızı sağlarız.
- * Tahvil faizlerinizi ve hisse senedi temettü kuponlarınızı vadesine 15 gün kala aynen öderiz. Tahvil faizlerinizi vadesine enaz bir ay kala cüz'i bir indirimle satın alırız.
- * İsterseniz, portföyünüzü yönetir ve ücretsiz saklarız.
- * Satacağınız ya da satın alacağınız her kıymetin gerçek borsa rayicini, şirketimiz merkezindeki elektronik cihazlardan izleyebilirsiniz.
- * Satacağınız ve satın alacağınız her kıymeti yerinizde teslim alır, yerinizde teslim ederiz.
- * Haftada iki gün alış ve satış fiyat bülteni yayınlamaktayız. Adresinizi bildirirseniz hemen göndeririz.
- * Tecrübeli kadromuzla, ücretsiz, yatırım danışmanlığı için her an emrinizdeyiz.

"Sermaye piyasasında bilirkişi,,

mentaş
menkul değerler ticaret a.ş.

Gümüşsuyu, İnönü caddesi No.70 Kat 2 Taksim · İSTANBUL
Telefon: 45 55 29 · 49 99 27 · 45 66 14 · 44 85 57 · 49 34 38

Ülkemizin tek
"TAM HİZMET" sunan
Sermaye Piyasası Kuruluşu

MEBAN

Meban, tasarruflarını verimli, güvenilir kaynaklara yatırmak isteyenlere, finansman ve sermaye ihtiyaçları bulunan sınıflar, ticari kuruluşlara çağdaş yöntemlerle yardımcı olan yurdumuzda, kendi alanında "Tam Hizmet" sunan tek kuruluştur.

Meban'ın tasarruf sahiplerine sunduğu hizmetler:

- Tasarruflarını bir menkul değere yatırmayı düşünenlere en yüksek kârı sağlayan çeşitli öneriler sunmak.
- Elinizdeki Hisse senetlerini ve tahvilleri satmak, satın almak, değiştirmek.
- Hisse senedi ve tahvil piyasası hakkında tam ve geçecek bilgi vermek, ücretsiz danışmanlık yapmak.
- Portföy işletme sistemimizle, sahip olduğunuz nakit ve menkul değerlere en yüksek verimi sağlamak.

Meban'ın kuruluşlara sunduğu hizmetler:

- Sınal ve ticari kuruluşlara, hisse senedi ve tahvil ihraçlarında yardımcı olmak, bunları pazarlamak, gerektiğinde satışlarını garanti etmek.
- Finansman danışmanlığı yapmak.
- Portföy analizi yaparak, menkul değerlerinin verimlilik, güven ve likidite açısından bilimsel değerlendirmesini yapmak.
- Şirketlerin hisse senetlerinin bugünkü gerçek değerlerini saptamak.
- Şirket birleşmelerinde yardımcı olmak.
- Yurt içinden ve dışından finansman sağlamak.

MEBAN

MENKUL DEĞERLER BANKERLİK ve FİNANSMAN A.Ş.

İstiklal Cad. Odakule İş Merkezi, Kat: 17

Beyoğlu - İstanbul

Tel.: 44 28 36 - 45 17 65

Sermaye Piyasası

Doç. Dr. Mehmet Şükrü TEKBAŞ

Sermaye piyasası, her yıl olduğu gibi, geride bıraktığımız Mart ayında da, diğer aylara oranla daha hareketli geçmiştir. Bu hareketliliğin nedeni, büyük ölçüde Mart ayının özelliğinden ileri gelmektedir. Bu ay içinde, işletmelerin yıl içerisinde faaliyetlerinin sonuçlarının ortaya çıkması, genel kurul toplantılarının yapılması, ödenecek dividendlarla ilgili çeşitli tahminlerin yapılması, bazı işletmelerin genel kurullarında sermaye artırımına gıtme kararı almaları, hisse senedi piyasasına bir hareket getirmektedir. Ayrıca, yeni vergi yasası önerisinin, bir ölçüde, güncelliğini azalması, bu şekilde yasallaşmasının yatırımcılar tarafından beklenmemesi de, sermaye piyasasını olumlu yönde etkilemeye başlamıştır.

Mart ayında indeks, Şubat'a oranla 0.54 artarak 144.79'a yükselmiştir.

Ay içinde 12 hisse senedi değer kazanırken, 10 hisse senedi değer kaybetmiş ve 23 hissenin değerinde bir değişiklik olmamıştır.

Çimento sektöründeki işletmelerden Aslan Çimento ve Baştaş hisseleri bir ay önceki değerlerini korurken diğer bütün çimento hisselerinin değerleri artış göstermiştir. Akçimento 450 TL. artarak 2.700 TL.'ya, Batı Anadolu Çimento 200 TL. artarak 2.600 TL.'ya, Bursa Çimento 300 TL. artarak 3.800 TL.'ya, Çimisa 150 TL. artarak 1.500 TL.'ya ve Nuh Çimento da 100 TL. artarak 5.100 TL.'ya yükselmiştir. Gübre hisseleri ise bir düşme göstermiştir. Bağfaş 1.800 TL.'dan 1.400 TL.'ya, Gübre Fabrikaları 1.250 TL.'dan 1.100 TL.'ya ve Ege Gübre de 1.100 TL.'dan 1.000 TL.'ya düşmüştür. Bu arada Bağfaş hammadde yetersizliği yüzünden üretimi durdurmuştur. Geçen yıl sermaye artırımına giden Bağfaş bu yıl da sermayesini 200 milyon TL.'dan 400 milyon TL.'ya yükseltmeyi planlamaktadır.

Bakır elektrolit sektöründeki işletmeler olan Rabak ve Sarkuysan hisseleri de değer kaybetmiştir. Rabak 300 TL. değer kaybederek 2.300 TL.'ya ve Sarkuysan 200 TL. kaybederek 3.200 TL.'ya düşmüştür.

Piyasa değeri bir ara 200 TL. — 250 TL.'ya kadar düşen son zamanlarda değeri halâ 1.000 TL.'lık nominal değerinin altında bulunan Karadeniz Bakır hisseleri, Etibank'ın bu hisseleri nominal fiyatından toplaması ile 1.000 TL.'ya yükselmiştir. Etibank özel sektör elinde bulunan bu hisseleri toplayarak kendi kontrolünü artırmak istemektedir.

Sermayesini 40 milyon TL.'dan 80 milyon TL.'ya çıkaran Sunta, artırılan miktarı ihtiyatlarından karşılama, başka bir deyişle bedelsiz hisse senedi verme kararı almıştır. Sermaye artırımı sonucu yeni hisselerinin ortaya çıkması ile hisselerin değeri 4.000 TL.'ya gerilemiştir.

Birkaç yıldan beri yönetim ellerine geçirmek için çeşitli grupların çekişmelerine sahne olan Yapı ve Kredi Bankası hisseleri Ağustos 1978'de 2.800 TL.'ya kadar düşmüşken, şimdi, çekişmenin tekrar canlanması ile 4.700 TL.'ya yükselmiş bulunmaktadır. Bu arada, bazı hisselerin 5.000 TL.'dan işlem gördüğü de bildirilmektedir. Bu yıl % 15 dividend dağıtacak olan Yapı ve Kredi Bankasının sermayesini % 100 artırarak 600 milyon TL.'dan 1.200 milyon TL.'ya

yükseltmesi beklenmektedir. Son zamanlarda çok sayıda banka sermayelerini çeşitli oranlarda artırmışlardır. Bankaların sermaye artırımları, Akbank'ta 600 milyon TL'dan 1 milyar TL'ya, Garanti Bankası'nda 300 milyon TL'dan 600 milyon TL'ya, Türkiye İmar Bankası'nda 50 milyon TL'dan 200 milyon TL'ya, İstanbul Bankası'nda 100 milyon TL'dan 250 milyon TL'ya yükselmesi ile gerçekleşmiştir. Bu arada Türkiye Sınai Kalkınma Bankası da sermaye artırımını hazırlığı içinde bulunmaktadır.

Bankaların yanında çok sayıda işletme de sermaye artırım kararı almış ve almak üzere bulunmaktadır. Bu işletmeler arasında Aslan Çimento, Bağfaş, Bursa Çimento, Eczacıbaşı Yatırım Holding, Ege Mosan, Polylen, Orma, Tamsan, Tezsan, İstanbul Porselen, T. Demir Döküm'ü sayabiliriz.

Genel kurul toplantılarını tamamlayan işletmelerin dividend kararları açıklık kazanmış bulunmakla beraber diğer işletmelerin dağıtacakları dividendlarla ilgili olarak tahminler yapılmaktadır.

Dağıtacakları dividendlar keskinlik kazanan işletmeler ve dividend oranları şöyledir:

İşletme	Dividant Oranı (%)
Akçimento	30
Anadolu Cam	—
Aroma	—
Aslan Çimento	—
Batı Anadolu Çimento	50
Bursa Çimento	45
Çelik Halat	40
Eczacıbaşı Yatırım Holding	25
Ege Gübre	—
Gübre Fabrikaları	30
Hektaş	31.5
İzocam	100
Kartonsan	50
Kav	80
Koç Yatırım	22.5
Koç Holding	28
Koruma Tarım	40
Lassa	—
Makina Takım	100
Nuh Çimento	96.25
Olmuk	30
Pimaş	30
Plastifay	30
Polylen	43.75
Rabak	35
Siemens	25
Sifaş	40
Sunta	78
Şişe Cam	35
Transtürk Holding	21.5
Uniroyal	40
Yapı ve Kredi Bankası	15

1978 kârlarının, genellikle, önceki yıllara oranla daha yüksek düzeylerde gerçekleşmesi ile işletmeler dividend oranlarını yükseltmişlerdir. İşletmelerin dividend kararlarıyla ilgili bir incelemeyi, bütün dividend oranlarının kesinlik kazanmasından sonra sunmak üzere, ileride bir sayfaya bırakmayı uygun görüyoruz. Ancak, burada, işletmelerin bu yılki dividend politikalarını ana hatlarıyla belirleyecek olursak, dividend oranlarını tahvil faizine göre ayarlayan işletmelerin - özellikle holding ve yatırım ortaklarının - tahvil faizinin % 21'e yükseltmesi ile dividend oranlarını % 21'in üzerine çıkarmış olmaları gözlemlenmektedir.

Tahvil piyasası canlılığını korumaktadır. Yılın ilk iki ayında 226 milyon TL. lik tahvil çıkarılmıştır. Mart ayının ilk 25 gününde de 65 milyon TL.'lik tahvil ihraç edilmiştir. Şubat ve Mart ayı ihraçları şöyledir:

Şubât ayı tahvil ihracı :	Milyon TL.
Sermest Halıcılık Tic. ve San. A.Ş.	10
Istibay Kimyevi Madde Tic. ve San. A.Ş.	3
Elba Basmalı Dök. San. ve Tic. A.Ş.	20
Gam Elastik San. ve Tic. A.Ş.	9
Lâle Tekstil A.Ş.	20
Güney Sanayi ve Tic. A.Ş.	30
Toplam	92 Milyon TL.
Mart ayı tahvil ihracı :	
Özler Diş Makine San. ve Tic. A.Ş.	5
Hacı Ömer Sabancı Holding A.Ş.	50
Medaş Mobilya Ev Dekorasyon A.Ş.	10
Toplam	65 Milyon TL.

Sıra Kuruluşun No. Adı	KAYITLI SERMAYE (000) TL.	TAKVİM YILI KARI (000. TL.			DAĞITILAN KAR PAYI (%)			PIYASA FİYATI (TL.)			
		1975	1976	1977	1975	1976	1977	MART 1978	OCAK 1979	ŞUBAT 1979	MART 1979
1 AKÇİMENTO	105.000	24.300	47.300	38.000	20.00	20.00	25.00	2150	2100	2250	2700
2 ALTAŞ	30.000	8.215	13.400	21.900	15.00	15.00	20.00	1800	1300	1300	1350
3 ANADOLU CAM	350.000	198.000*	17.000	180.000*	—	—	—	1800	1800	1800	1800
4 AROMA	45.000	10.711	617	45.000	18.00	—	3.00	1500	1100	1400	1400
5 ASLAN	207.000	5.417	2.500	10.100	—	—	4.07	800	850	800	800
6 BAĞFAŞ	200.000	17.105	63.000	50.000	40.00	40.00	30.00	2000	1500	1800	1800
7 BAŞTAŞ	100.000	10.500	1.800	3.300	12.00	—	—	700	675	675	675
8 BATI ANADOLU ÇİM.	75.000	—	—	49.800	12.50	10.00	35.00	1500	2300	2400	2000
9 BURSA ÇİMENTO	83.000	—	21.300	58.800	—	20.00	43.75	2000	2000	3300	3800
10 ÇELİK HALAT	108.000	—	—	72.500	25.00	30.00	35.00	4200	3000	2500	2500
11 ÇİMSA	180.000	25.125*	11.858	71.000	—	—	12.00	1250	1300	1350	1500
12 ÇUKUROVA ELEKTRİK	400.000	172.805	210.000*	239.100	37.50	25.00	50.00	2150	2300	2800	2300
13 ECZACIBAŞI YAT. H.	180.000	15.449	21.192	33.000	17.00	10.00	20.00	1150	1050	1050	1050
14 EGE GÜBRE	200.000	—	—	1.500	—	—	—	1350	1200	1100	1000
15 ÖDRE FAB	400.000	148.858	110.000*	38.700	31.25	28.58	16.25	1800	1400	1250	1100
16 GOOD - YEAR	81.000	—	40.000	21.000	—	30.00	30.00	1800	1750	1750	1750
17 HEKTAŞ	100.000	41.310	26.150	30.200	37.92	25.00	25.00	2300	1800	1500	1650
18 İŞ BANKASI	40.000	320.373	523.813	830.700	144.70	201.30	231.50	25000	24.000	24000	24000
19 İZOCAM	33.700	—	26.200	34.000	60.00	70.00	140.00	16500	9000	9000	9000
20 KARTONSAN	140.000	34.957	35.000	83.400	30.00	35.00	40.00	5000	3000	3000	3500
21 KAV	30.000	8.113	17.482	30.400	17.50	25.00	50.00	1500	1700	1850	1850
22 KOÇ HOLDİNG	300.000	207.333	247.000	412.600	20.00	20.00	25.00	2100	1800	1800	1800
23 KOÇ YATIRIM	400.000	104.462	118.000	125.300	17.50	19.00	20.00	1500	1000	1600	1050
24 KORDSA	150.000	47.120*	83.000	79.600	—	15.00	30.00	3800	2000	2600	2600
25 KORUMA TARIM	105.000	96.483	21.800	33.000	35.00	35.00	35.00	3500	2600	2000	2500
26 LASSA	900.000	—	—	124.000*	—	—	—	1500	1000	1600	1000
27 MAKİNA TAKİM	125.000	23.193	30.008	23.200	35.00	35.00	35.00	5750	2900	2800	2900
28 MENSUCAT SANTRAL	81.000	31.810	26.800	200.000*	25.00	10.00	25.00	2500	1500	1900	1800
29 NASAŞ	195.000	65.008	106.000	124.300	20.00	20.00	25.00	2400	2400	2500	2500
30 NUH ÇİMENTO	71.500	35.900	16.800	119.600	25.00	25.00	62.50	3400	5000	5000	5100
31 OLMUK	150.000	53.693	46.800	69.700	25.00	25.00	30.00	3500	2500	3250	3200
32 OTOSAN	80.000	—	—	212.000*	52.00	77.20	130.00	18000	5500	5500	3500
33 PİMAŞ	100.000	12.200	12.300	40.000	14.00	15.00	20.00	2000	1500	1500	1500
34 PLASTİFAY	18.000	12.327	21.770	25.000	20.00	30.00	30.00	4200	2500	2400	2150
35 POLYLEN	115.000	25.300	26.500	65.700	20.00	20.00	35.00	2400	2400	2400	2700
36 RABAK	280.000	65.000	98.500	132.300	33.75	35.00	35.00	4100	2600	2500	2300
37 SARKUYSAN	150.000	—	—	135.000	—	20.00	50.00	3550	3400	3400	3200
38 SİZEMENS	70.000	29.128	45.000	19.700*	25.00	30.00	—	2350	2700	2700	2700
39 SİFAŞ	104.000	29.000	43.928	88.500	20.00	25.00	30.00	4700	3250	3250	3400
40 SUNTA	80.000	46.419	45.100	50.300	40.00	40.00	40.00	4400	0700	6500	6000
41 ŞİŞE CAM	200.000	32.900	64.500	178.800	15.00	22.00	30.00	5000	3400	3400	3400
42 TRANSTÜRK HOL.	300.000	39.795	33.317	46.000	18.00	18.00	20.00	1500	1500	1550	1550
43 T. DEMİR DÖKÜM	153.000	131.499*	27.950	81.800	—	30.00	15.00	3500	3100	3500	4500
44 UNİROYAL	150.000	144.997*	38.668	31.900	—	18.75	15.00	1850	2100	2350	2500
45 YAPI ve KREDİ BANK.	600.000	219.291	257.600	310.900	20.00	25.00	20.00	5700	4200	4250	4700

Not: 1) Parantez içindeki rakamlar zararı, (*) kümülatif zararı göstermektedir.

2) (★) Kupon kesildikten sonraki fiyatlardır.

KAYNAK : MENTAŞ ve MEBAN Sermaye piyasası bültenleri.

SIZE HİZMET BİZİM GÖREVİMİZ
SIZE HİZMET BİZİM ZEVKİMİZ

**ANADOLU
BANKASI**

ithalat ihracat kambiyo
sorunlarınıza çözüm

Dış ülkelerdeki temsilcilikler
ve muhabirleri,

(ZÜRICH, STUTTGART Temsilcilikleri ve
dünyanın her yerinde 250 muhabir)

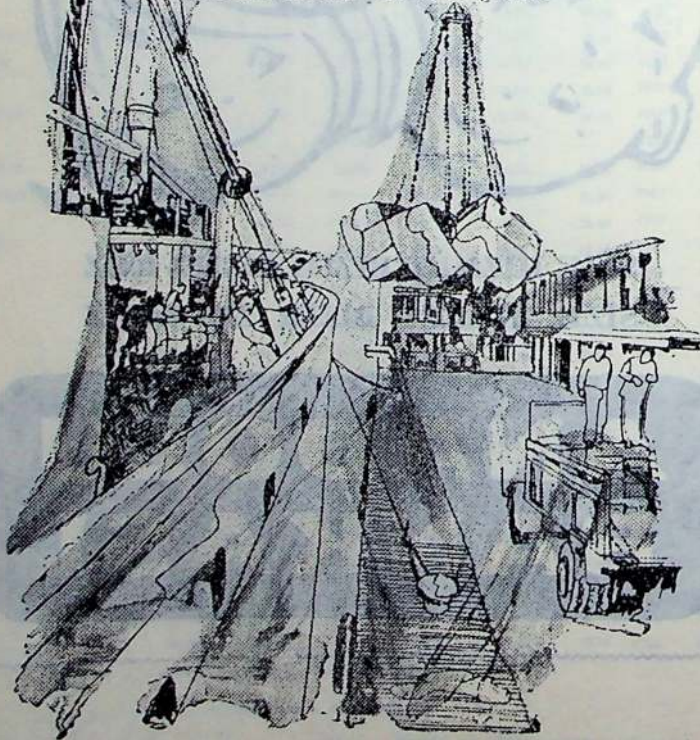
Dış Ticaret konusunda tecrübeli personeli
Modern bankacılık olanaklarıyla

TÜRKİYE

**GARANTİ
BANKASI**

Sizlerle mutlu - Sizlerle güçlü

Özel Yabancı Sermayenin Türkiye'nin Sabit Sermaye Yatırımları Üzerindeki Etkisi

Doç. Dr. Muzaffer DEMİRCİ
Dr. Canan BALKIR

Özel yabancı sermaye yatırımlarının konut ülke ekonomisi üzerindeki etkileri bu tür yatırımları kabul eden gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkeler için önemli bir konuyu oluşturmaktadır.

Özel yabancı sermaye yatırımlarının konut ülkedeki sermaye birikimi üzerine olan etkilerini doğrudan ve dolaylı olarak ikiye ayırmakta yarar vardır. Her iki etki de olumlu veya olumsuz değerler olabilir ve birlikte yabancı sermaye yatırımlarının konut ülke ekonomisi üzerindeki net etkisini saptarlar.

Sadece doğrudan etkinin incelendiği durumda, ülkeye gelen yabancı sermaye yatırımlarındaki artış konut ülkenin toplam sabit sermaye yatırımlarındaki artıştan az ise, bu tür yatırımlara yerli yatırımları «tamamlayıcı» nitelikte yatırımlar denmektedir. Eğer yabancı sermaye yatırımlarındaki artış konut ülkenin toplam sabit sermaye yatırımlarından daha fazla artmışsa, bu tür yatırımlara «İkame Yatırımları» olarak bakmak mümkündür. İkame yatırımlarının nedenini yabancı sermaye yatırımlarının yerli yatırımlara oranla sahip oldukları tekel üstünlüklerinde aramak gerekir. Özel yabancı sermayenin kullandığı «Tekelci Ayrıcalıkları» şu şekilde belirlemek mümkündür:

1) Özel yabancı sermaye bir yandan uluslararası sermaye piyasasına kolayca girebilmekte, diğer yandan teknolojik avantajları nedeniyle faktör piyasasını tam rekabetten uzaklaştırmaktadır.

2) Üstün pazarlama tekniği ile mal farklılaştırması ve fiyatların tesbiti gibi yollarla özel yabancı sermaye mal piyasalarının tam rekabetten uzaklaşmasına neden olmaktadır.

3) Özel yabancı sermaye yatay ve dikey birleşme yolları ile içsel ve dışsal ekonomilerden azami derecede yararlanır.

4) Konut ülke ithalâtına konan sınırlamalar özel yabancı sermayeye gümrük duvarlarının arkasında savunma yatırımları olarak adlandırılan yatırımları yapmalarına olanak yaratır.

Doğrudan etki ile ilgili konumda, üçüncü bir olasılıkta yabancı sermaye yatırımlarındaki artış ile konut ülkedeki toplam yatırımlardaki artışın aynı olmasıdır. Kalkınma modelleri genellikle yabancı sermaye olgusunun sadece bu şikkına, diğer bir deyişle yabancı sermaye yatırımlarının konut ülkenin toplam sabit sermaye yatırımlarını eşit oranda etkilediği varsayımına dayanır.

Dolaylı etkiler ise, yabancı sermaye yatırımlarının hızlandırıcı prensibi yoluyla konut ülkenin toplam sabit sermaye yatırımları üzerindeki etkisini içermektedir. Yabancı sermaye yatırımlarının yatırım harcamalarında neden olduğu artış yine hızlandırıcı yolu ile geliri ve dolayısıyla tekrar yatırımları etkiler. Görülüyor ki, doğrudan etkileri içeren yatırım ve tüketimdeki değişmeler, harcamalar yoluyla yatırımlar üzerinde dolaylı etkilerin oluşumuna neden olmaktadır.

Yabancı sermaye yatırımları ayrıca ithalât ve ihracatta da değişmeye yol açar. Bu konu literatürde «Transfer Sorunu» başlığı altında incelenmektedir. Konut ülke ekonomisinin tam istihdamın altında olması halinde, yabancı sermaye konut ülkede harcamaları artırmak suretiyle ithalâtı kamçılacak, buna

karşın yabancı sermayenin kaynağı olan ülkede harcamaları ve ithalâtı azaltacaktır. Konut ülkenin tam istihdamda olma durumunda ise, yabancı sermaye konut ülkede fiyat düzeyini yükselterek ihracatın azalmasına, ithalâtın artmasına, kaynak ülkede ise, tam ters yönde bir gelişmeye neden olacaktır. İthalât ve ihracatla ilgili olarak konut ülkede görülen tüketim ve yatırım harcamalarındaki değişimler dolaylı etkinin hesaplanmasında göz önünde tutulmalıdır.

Yukarıdaki kuramsal açıklamaların ışığı altında aşağıda ülkemize gelen özel yabancı sermaye yatırımlarının toplam sabit sermaye yatırımları üzerine olan etkisinin «İkame» veya «tamamlayıcı» yatırımlar niteliği araştırması yapılmış çalışılmıştır. Bunun için; özel yabancı sermaye yatırımlarındaki artışın konut ülkedeki toplam sabit sermaye yatırımlarını eşit oranda etkilediği hipotezi kullanılmıştır. Bu amaçla; ¹⁾

$$It = a (0) + a (1) Yt - a (2) Ut + a (3) FDIt + \text{Toplam (1)}$$

regresyon denklemi uygulanmıştır. Buradaki ifadelerin anlamları şöyledir:

$$Yt = \text{Gayri safi Millî Hasıla}$$

$$YFt = \text{Tam istihdam üretimi (Tüm üretim faktörlerini tam istihdamda olduğu durum)}$$

$$Ut = YFt - Yt$$

$$It = \text{Sabit Sermaye Yatırımları}$$

$$FDIt = \text{Yabancı Sermaye Yatırımları}$$

Denklemden «U» hızlandırıcı değişkenini belirtmektedir. Yabancı sermaye yatırımı katsayısı araştırmanın odak noktasını oluşturmaktadır. Birden farklı herhangi bir katsayı hipotezin reddine olanak verecektir. Diğer bir deyişle, katsayı (a (3)) birden büyükse konut ülkedeki toplam yatırımların özel yabancı sermaye yatırımlarındaki artış nedeniyle arttığını, böylece yabancı sermaye yatırımlarının tamamlayıcı etkisi olduğu; buna karşın katsayı birden küçükse yerli yatırımların yabancı sermaye yatırımlarındaki artış nedeniyle azaldığı ve yabancı sermaye yatırımlarının yerli yatırımları ikame ettiği söylenebilir. ²⁾

(1) Frances Van Loo, The Effect of Foreign Direct Investment in Canada, *The Review of Economics and Statistics*, 1977, s. 476.

(2) Thomas E. Weisskopf, «The Impact of Foreign Capital Inflow on Domestic Savings in Underdeveloped Countries», *Journal of International Economics*, Feb. 1972, s. 25-38.

Araştırmanın Bulguları :

1962-1977 yıllarını kapsayan Türkiye ile ilgili araştırma ekonominin ortalama yüzde 60 kapasite ile çalıştığı varsayımına dayandırılmıştır. Türkiye ekonomisi için bu varsayımın gerçek payı oldukça büyüktür. Araştırılması yapılan modelde gayrisafi millî hasıla (GSMH) ve özel yabancı sermayeyi gösteren bağımsız değişkenlerin sabit sermaye yatırımlarını olumlu etkilemesi beklenmektedir.

Regresyon denkleminde logaritmik olarak tahminlenmesi yapılan katsayılar bağımsız değişkenlerin elâstikyetlerini göstermektedir. Standart hatanın 0.037 olarak belirlendiği hesaplama GSMH için yüzde 99 ve özel yabancı sermaye için yüzde 80 olasılıkla reddedilemeyecek değerler taşıdığı Tablo I'de gösterilmiştir. R^2 değerinin yüksek bulunması ve bağımsız değişkenlerin sabit sermaye yatırımlarını önemli derecede etkilediğini; $F = 641.119$ değeri ile de bulunan denklemin kuramsal denkleme olan yakınlığı izlenebilmektedir. Tabloda en uyumlu denklem olarak seçilen 1-1 denkleminde D.W. testinin 1.30 olarak bulunması, değişkenler arasındaki içsel bağlantının kararsız bölgede olması nedeniyle otokorelasyon hakkında kesin bir yargıya varılmasını olanaksız kılmaktadır.

Tabloda sabit sermaye yatırımlarını etkileyen açıklayıcı faktör olarak gayrisafi millî hasıla görülmektedir. Ancak elde edilen bulguları en çarpıcı olanı hiç kuşkusuz özel yabancı sermaye katsayısının beklenenin tersine negatif bir işaret taşımasıdır. Böylece yabancı sermaye belirleyen katsayı kuramsal açıklamada değinildiği gibi, birden küçük, hatta negatif işaretli olduğunda toplam sabit sermaye yatırımlarını olumsuz olarak etkilemekte ve ikame yatırımları olarak görülmektedir. Buna göre, yüzde 1'lik özel yabancı sermaye artışına karşılık toplam sabit sermaye yatırımları yüzde 0.09'luk olumsuz bir değerle etkilenmektedir. Hızlandırıcı katsayısının etkisiyle bu olumsuz değer yüzde 0.13'e kadar yükseldiği tablodan izlenebilmektedir. ³⁾

Sonuç

Kuramsal bekleyişin tersine, özel yabancı sermayenin konut ülkeni sabit sermaye yatırımları üzerindeki doğrudan etkisinin olumsuz olduğu Türkiye ile ilgili yapılan araştırmada görülmüştür. Bu olumsuz doğrudan etkiye yabancı sermayenin dolaylı etkilerini belirlemek amacıyla yapılabilecek bir araştırmanın bulguları da eklenirse, daha karamsar bir tablonun ortaya çıkma olasılığı fazladır. Gelişmiş ülke sayılan Kanada için aynı konuda yapılan bir araştırmada özel yabancı sermaye yatırımlarındaki bir dolarlık artış Kanada'nın sabit sermaye yatırımlarını 1.40 dolarlık doğrudan etki ile olumlu yönde etkilerken, tüketim, ithalât ve ihracat faktörlerinin de rol oynadığı dolaylı etkilerin ilâvesiyle toplam etkilerin 1.40 dolardan 0.54 dolara düştüğü gözlemlenmiştir. Türkiye için zaten olumsuz çıkan doğrudan etkiye dolaylı etkilerin de eklenmesiyle daha da olumsuz bir değer elde edileceğini belirtmek gerçekçi bir yaklaşımdır. Ancak diğer gelişmekte olan ülkeler gibi Türkiye'nin de dış kaynak gereksinimi başlıca iki nedenden doğmaktadır. Birincisi kalkınmayı hızlandıracak sermaye birikiminin kaynağı olan tasarrufların yetersizliği, öteki ise iç üretim ile sağlanamayan yatırım malları ve girdi ithalinin yarattığı dış ticaret açığıdır. Bu iki nedenden de bugün Türk ekonomisinde vardır. O halde yabancı sermaye seçeneğine

(3) Benzer bulgular bkz. Muzaffer Demirci, Çok Uluslu Şirketlerin Yatırımları ve Türkiye'deki Uygulama, Doçentlik tezi, İzmir 1978, s. 115-118.

Tablo 1. — Özel Yabancı Sermayenin Türkiye'nin Sermaye Birikimine Olan Etkisinin Hesaplanması (% 60 Kapasite İle)

DENKLEM S A Y I	BAGIMLI DEGIŞKEN SABİT	X_i	X_j	X_i	X_i	R^2	B U L G U L A R q	F	D.W
1 — 1	X_i	-1.451	1.3040 (5.447)x	-0.0991 (1.480)xx	-0.1379 (0.622)	0.99380	0.038	641.119	1.3019
1 — 2	X_i	-1.389	1.1565 (34.868)x	-0.0944 (1.453)xx	—	0.99360	0.037	1009.07	1.1405
1 — 3	X_i	-1.414	1.1250 (43.216)x	—	—	0.99256	0.038	1867.644	0.7049

(x) % 99 anlamlılık seviyesini,

(xx) % 80 anlamlılık seviyesini göstermektedir.

eğilmek zorunluluğu ortadadır.

Fakat uygulanmış hatalı sanayileşme politikası kârlı hale gelen tüketim malları sanayiinde çok sayıda yabancı şirketlerin uğraşında bulunmasına neden olmaktadır. Konulan yüksek gümrük duvarları nedeniyle Türk ekonomisine ihraç etme olanağını tanımlıyarak yerinde, montaj niteliğinde, rekabeti ana merkezce engellenen iç piyasaya dönük kuruluşların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Dolayısıyla ülkemizde faaliyette bulunan özel yabancı sermaye yatırımları bir taraftan ithalâtın hızla artmasını özendirirken, diğer taraftan da tüketime hızlanmasına ve ihracatın azalmasına neden olabilecek olumsuz etkileri ile ulusal gelirin azalması sonucunu doğurabilecektir. Çünkü bu iki olumsuz etkinin iktisat kuramında varsayım olarak kabul edilen, yabancı yatırımların yerli yatırımları tamamlayıcı niteliğinde sağlanabilecek gelir ile dengelenebileceği amaçlanmıştır. Ancak Türkiye'de uğraşında bulunan özel yabancı sermayenin yerli girişimcilere karşın tekel üstünlükleri nedeniyle ikame niteliği taşıdığını ve özel yabancı sermaye yatırımlarında yüzde bir oranında bir artışın toplam sabit sermaye yatırımlarında yüzde 0.09 oranında bir azalmaya neden olduğu araştırmamızda gözlemlenmiştir.

O halde sorun bu olumsuz etkileri azaltacak veya ortadan kaldıracak önlemleri almaktır. Bunun için de Türkiye'de özel yabancı sermaye yatırımları yerli yatırımları tamamlayıcı nitelikte yatırımlar haline dönüştürülmesi için özendirici tedbirlerin alınması ve bu yatırımları yönlendirecek kesin ve sürekli ulusal bir yabancı sermaye politikasının uygulanması gerekmektedir.

milyonların sevgilisi...

TÜRKİYE İS BANKASI

1. TÜRKİYE MUHASEBE EĞİTİMİ SEMPOZYUMU

20 - 21 NİSAN 1979

LIDYA TURİSTİK TESİSLERİ

MARMARIS

I. Ü. İşletme Fakültesi Muhasebe Enstitüsü ülkemizde muhasebe eğitimi yapan kuruluşların öğretim üyelerinin katılacağı «I. Türkiye Muhasebe Eğitimi Sempozyumu»nu düzenlemeyi planlamış bulunmaktadır.

Türkiye Muhasebe Eğitimi Sempozyumu;

- * Türkiye'de muhasebe eğitimi yapan Üniversite ve Akademiler ile bağlı yüksek okullarının öğretim üyelerini bir araya getirmeyi,
- * Lisans ve lisansüstü Muhasebe eğitiminde karşılaşılan sorunların tartışılmasını sağlamayı ve konuda önerilerin geliştirilmesine yardımcı olmayı,
- * Muhasebe konusunda mevcut yayın (kitap, dergi, vak'a ve benzeri) ve diğer ders malzemesi envanterini saptamayı ve bu konuda bilgi alışverişini ve işbirliğini sağlamayı amaçlamaktadır.

Sempozyuma Katılacak Öğretim Kurumları : Adana İktisadî ve Ticarî İlimler Akademisi, Ankara İktisadî ve Ticarî İlimler Akademisi, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Atatürk Üniversitesi İşletme Fakültesi, Boğaziçi Üniversitesi İdarî İlimler Fakültesi, Bursa İktisadî ve Ticarî İlimler Akademisi, Bursa Üniversitesi İktisadî ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Ege Üniversitesi İşletme Fakültesi, Eskişehir İktisadî ve Ticarî İlimler Fakültesi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdarî Bilimler Fakültesi, İstanbul İktisadî ve Ticarî İlimler Akademisi, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi İdarî İlimler Fakültesi.

duvarlarınızın
vazgeçilmez
dostu

**ÇANAKKALE
SERAMİK
fayansları**

banyo
ve mutfağınız
için

sıhhi

temiz

ucuz

dayanıklı

modern

renkli

KS

Çanakkale Seramik Fabrikaları A.Ş.

Karaköy, Tersane Caddesi, Hediye Sokak No. 4-6 Tel.: 43 03 55 (5 hat)

yurt içinde ve dışında
büyük çapta

**YOL
KÖPRÜ
BARAJ
KAZIK TEMEL
RIHTIM·İSKELE·KIZAK
FABRİKA
SANTRAL
SU ALTI
İNŞAATLARI**

ENKA
İNŞAAT VE SANAYİ A.Ş.

Enka Hanı Balmumcu Şevki Bey Sok. İST
Tel.662215 Tlx.22 639 Pima-TR

Az gelişmiş ülkelerin güçleşen borçlanma koşulları

Haluk Ferden GÜRSEL

İktisadi kalkınmanın ve büyümenin temel ögesi sermaye mallarının artışıdır. Bugünkü iktisat ilminin kabul ettiği bir başka gerçek de, yatırım düzeyinin, bu büyüme hızını ve teknik gelişme düzeyini belirlediğidir.

Uluslararası anlamda dışarıdan gelen sermaye, toplam yatırımlar ile ülke içi tasarruflar arasındaki farktır. Şu halde, ülke içi tasarrufların yeterli olmadığı durumlarda dışarıdan getirilebilecek sermaye büyüme hızının artırılmasında önemli bir rol oynayabilir.

So_n beş yılda dışarıdan alınan ödünçler, özellikle Asya'da bulunan az gelişmiş ülkelerin kalkınmalarına önemli katkılarda bulunmuştur. Acaba önümüzdeki yıllarda durum ne olacaktır. Bu soruya başlıca üç aşamada yaklaşılabılır:

- 1) Mevcut koşulların gözden geçirilmesi,
- 2) Bu koşulların devam edip etmiyeceği,
- 3) Yeni eğilimler ve bölgesel sermaye piyasaları.

1) Mevcut koşullar

Sermaye arzı bakımından az gelişmiş ülkelerin durumunu gözden geçirirken, önce 1970'li yılların başında yeni fon kaynaklarının özel kuruluşlar ve özellikle uluslararası ticari bankalar olduğunu hatırlamak gerekir. Örneğin 1974 ilâ 1977 yılları arasında Asya'daki az gelişmiş ülkelerin dış borcu 26 milyar dolardan 54 milyar dolara yükselmiş bulunmaktadır. Bu miktarın üçte birinden fazlası özel kaynaklarca sağlanmıştır. Bazı ülkelerde özel kaynakların payı yüzde eliyeye kadar çıkmaktadır.

Ödünç verilebilir fonlar arzını önemli ölçüde artıran tek resmî kaynak Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) idi. OPEC'in sağladığı gelirler de, genellikle ticarî bankalar aracılığı ile yeniden devreye sokulmaktaydı.

Günümüzde ise özel bankalar, az gelişmiş ülkelere borç veren en aktif kuruluş görünümündedirler. Piyasada bugün, on yıla kadar vadeli, ortalama hadlerden pek fazla yüksek olmıyan faizli ödünçlere sıkça rastlanmaktadır. Nerede ise ödünç alanın hakim olduğu bir piyasa söz konusudur. Bugünkü koşullar, petrol fiyatlarının artmasıyla durum altüst olmadan önceki, 1973'lerin koşullarına benzer ölçüde rekabetçidir. Düşük faiz marjları ve daha önceki borçları yeniden finanse etmeye olanak verecek daha uzun vadeler, ödünç alanların lehine hususlar olarak göze çarpmaktadır.

Bu koşullar özellikle Kore ve Milliyetçi Çin (Taiwan) gibi bazı az gelişmiş ülkelerin büyüme-dış borçlanma kısır döngüsüne girmelerine yol açmıştır. Bu ülkelerde dış borçlanma, daha yüksek yatırım düzeyine yolaçmakta, bu ise gayrisafi ulusal hasılayı artırmaktadır. Ülke içi tasarruflar daha hızlı artmakta yeni

ihracat pazarları açılmakta ve bu durumda yeni borçlanma olanakları daha da açılmaktadır.

2) Bu koşullar sürececek mi?

Ne yazık ki, uluslararası bankaların istikrarlı bir dış fon kaynağı olma umudu pek fazla değildir. Özel kaynaklardan gelecek fonların zaman içerisinde dalgalanması doğaldır. Önümüzdeki beş yılda sağlanacak fonlar, geçmiş beş yıldan daha fazla olsa bile, bunlar istikrarlı bir biçimde gelmeyecektir büyük bir olasılıkla. Bunun başlıca iki nedeni vardır:

a) Değişen Uluslararası Likidite

Uluslararası likiditenin zaman içerisinde istikrarlı olması olasılığı azdır. Amerika Birleşik Devletleri ödemeler dengesi açığı ve Amerikan Doları'nın değerinde son zamanlarda görülen düşme gibi nedenlerle uluslararası likidite artmıştır. Euro-dolar piyasası da bu etkiyi daha da büyültmüştür. Bu aşırı uluslararası likiditenin yakında sona ermesi olasıdır. Amerika Birleşik Devletleri ödemeler açığının 1979 yılında, ABD enflasyonunu azaltma çabaları ile birlikte azalması beklendiğine göre, bu likidite de daralacak demektir. Tabii Avrupa'nın kuvvetli paralarına sahip ülkeler ve Japonya, kredilerini aynı zamanda genişletecek olurlarsa uluslararası likidite kısılmamış veya daha az ölçüde kısılmış olacaktır. Likiditedeki muhtemel azalışın ne zaman ortaya çıkabileceğini kestirmek güç ise de, 1979 yılının ilk yarısının sonu bir olasılık olarak kabul edilebilir.

b) Değişen risk kavramı

Ödünç verilen fonların akışındaki dalgalanmaların ikinci nedeni, uluslararası bankaların risk kavramlarındaki değişimlerdir. 1975 ve 1976'da uluslararası bankalar, petrol üreticisi olmayan az gelişmiş ülkelere aşırı ödünçler vermiş olmaları nedeniyle büyük ölçüde eleştirilmişlerdi. Teoriye katkısı pek fazla olmasa bile tartışma oldukça dikkat çekmişti. Petrol üreticisi olmayan az gelişmiş ülkelerin, 1975'teki 33 milyar dolarlık açıkları 1977'de 23 milyar dolara düştükten sonra da tartışma yavaşlamıştı. Oysa önümüzdeki yıl içerisinde açıkların tekrar 33 milyar dolar düzeyine yaklaşması olasılığı karşısında bankaların da yeni risk kavramları oluşturması da kaçınılmaz olacaktır. Bankalar bu durumda giderek daha az istekli olacaklardır uluslararası ödünçler vermekte.

Bunun sonucunda bazı ülkeler daha zor durumlara düşebileceklerdir. İhracat piyasalarındaki olumsuz etkiler örneğin temel madde fiyatlarındaki dalgalanmalar, gelişmiş ülkelerdeki artan himayecilik eğilimleri bu konuda özellikle dikkate alınması gereken noktalardandır.

Gayrisafi özel borç akımlarındaki bu dalgalanmalar ciddi sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Uygulamada, ödünçü olan ülkeler bakımından gayrisafi ödünç değil, safi fon akımı daha önemli olmaktadır. Net fon akımının sağlanması için, gayrisafi fon akımının çok büyük olması gerekmektedir.

★ ★ ★

Yapılan çalışmalara göre, sadece Asya'nın büyük borçlu altı ülkesinin (En

donezya, Kore, Malezya, Filipinler, Milliyetçi Çin ve Tayland) bugüne kadar taahhüt edilen borçlarının yalnızca borç servis yükü 1979 ve 1980 yıllarında yıllık 6 milyar dolar tutmaktadır. (Tablo: 1) Büyük borçlu bir başka altı ülkelik (Arjantin, Brezilya, Kore, Meksika, Peru, Filipinler) grubu ele alırsak, 1980 yılında bankalardan alınan her iki doların biri, eski borçların faiz ve anaparalarının ödenmesinde kullanılacaktır. Hatta bu hesabın muhafazakâr olduğu bile söylenebilir

3) Yeni eğilimler : Bölgesel Sermaye Piyasaları

Özel bankalar aracılığı ile verilen ödünçlerin dalgalanması ve vadelerin az gelişmiş ülkelerin koşulları açısından yetersiz kalışı olgusu yeni değildir. Bu ülkelerin bankaları ilişkileri, çağdaş bankacılık kurumlarının kuruluşuna kadar eskiye uzanmaktadır. Sık sık ileri sürülen bir güçlük, az gelişmiş ülkelerin finansman gereksinmelerinin ve sıkıntılarının uluslararası bankaların pek ilgisini çekmediğidir. Bankaların toplam kârlarına bu ödünçlerin katkıları ve bu tür ödünçlerin giderek artan ekonomik önemine rağmen durum böyledir. Bu etkileri ortadan kaldıracak yeni bir gelişme, bölgesel sermaye piyasalarının kurulması ve bölgesel bankacılık kurumlarının oluşturulması olmuştur.

Bu yolla belki de uluslararası bankaların risk kavramlarında değişiklikler yapılabilecektir. Bu konudaki halihazır görüşler, genellikle gelişmiş ülkelerde, bu ülkeler için oluşmuş görüntülerle yakın bir paralellik içerisinde seyretmiştir. Bunun bir göstergesi, bütün ülkeleri risk derecesine göre sıralayan kredi ölçüleridir. Yönetime yardımcı olmakla birlikte, bunların esas kararda yerleri pek fazla değildir. Bu ölçülerin, karara hakim olmasına izin verilmemektedir. Bir bankanın, bir ülke ile iş yapmasındaki en önemli etken «güven» olmaktadır. Bu ise, büyük ölçekte bir «beşeri» ilişkiyi ifade etmekte ve ekonominin çeşitli yönleri hakkında oldukça ayrıntılı bilgi sahibi olmayı gerektirmektedir. Bu alanda genellikle salt istatistikî bilgiler yeterli görülmemektedir. Son zamanlarda, değişen rolü nedeniyle bankalar Uluslararası Para Foru'nun tatmin edilmesini, bu «güven» in sağlanmasında yeter saymaya yönelmişlerdir.

Bu nedenlerle, bölgesel olarak uzmanlaşmış ticari bankalar sistemine gereksinme büyüktür. Ticarete bölgesel birlikler nasıl daha kârlı olabilir, bölgesel bankacılık da öylece kâr sağlayabilir. Öte yandan bölgesel malî kurumların gelişmesi, bölgesel ticaret çabalarının da olumlu sonuçlara ulaşmasına neden olabilir. Bu alandaki destekleme başlıca üç yönde düşünülebilir:

a) Bölgesel piyasalar, riske aracılık etme görevini ancak bölge içerisinde kalmak suretiyle yapmaktadırlar. Menkul değerlerin, diğer malî araçların çıkarılması, bu değerler üzerinde ikincil piyasalarının oluşması hep bölge ölçeğinde olmakta içsel tasarruflar sağlamaktadır. Bölgesel olarak kurulmuş bankalar, ayrıca bölge dışında bulunan bankaların yetersiz bilgilerini tamamlayarak risk konusundaki genellikle olumsuz görüşlerini değiştirebilirler.

b) Bölgesel çapta ihracat finansmanı teşvik edilmiş olacaktır. Bu ise hem bölge dahilinde ve hem de bölge dışına ihracatı artıracak ve bu alanda risk alabilmeyi kolaylaştıracaktır.

c) Başarılı proje finansmanı, yerel düzeyde yakın bir çalışmay, gerektirmek-

tedir. Bu, girişimciyi, projelerin ince ayrıntılarını ve olası sorunlarını bilmek anlamına gelmektedir. Ödünçler bu biçimde verildiğinde ülke kalkınmasına daha yararlı olduğu da zaman zaman ileri sürülmektedir. Bölgesel bankaların bu tür proje finansmanında daha etkin olacakları açıktır.

Özetleyecek olursak, gelişmekte olan ülkelerin finansman gereklilerine bölgesel bir yaklaşım, dış fonların az gelişmiş ülkelere akışına yardımcı olacak görünmektedir. Ayrıca bu yoldan gelecek fonların dalgalanmasının daha az olacağı da anlaşılmaktadır.

Uluslararası ekonomi halen büyük ve önemli değişmeler içerisindedir. Dünyanın gelişmekte ve gelişmiş ülkeler toplulukları olarak ayrımlanması da çok ger çekçi değildir. Gidererek artan sermaye ve ticaret akımları OPEC ile az gelişmiş ülkeler örneğinde olduğu gibi yeni biçimler almaktadır. Uluslararası bankaların bu değişen dünyada yapacakları çok iş vardır. Önemli olan husus, bankaları ve malî kuruluşları bu yeni gelişmelere göre çalışacak hale getirebilmektir. Ülkemizi de bu eğilimlere uygun önlemleri alması zamanının geldiğine inanıyoruz

Tablo : 1

Altı Asya Ülkesinin (1) 1973 - 1982
Dış Borçları ve Borç Servisleri
(Milyar Dolar olarak)

Yıllar	Toplam Kullanımlar (2)	BORÇ SERVİSİ	
		Ana Para Ödemesi	Faiz
1973	11.26	0.91	0.43
1974	13.78	0.87	0.45
1975	18.32	1.09	0.70
1976	24.75	1.39	1.09
1977	29.50	2.46	1.48
1978	34.75	3.02	1.93
1979	36.80	3.75	2.14
1980	35.78	3.69	2.18
1981	32.03	3.22	2.02
1982	28.72	2.92	1.87

- (1) Endonezya, Kore, Malezya, Filipinler, Taiwan, Tayland
(2) Hesaba katılan borçlar 1977 sonu itibarıyla birikenlerdir.

Kaynak : World Bank Statistics, Debt Tables, 1978.

**"BİRA"
BU KAPAĞIN
ALTINDADIR.**

**Kışı
keyifli geçirmek
veya geçirmemek**

iste mesele bunda

Isınmak
Ama rahat ederek ısınmak
Odun, kömür, gaz, fuel-oil
savaşı vermeden ısınmak
Ve daha nice sorun hepsi kışla ilgili.

İşte
Termoteknik Elektrikli Radyatörleri
bütün bu soruları cevaplayarak
kışı sorun olmaktan çıkardı.

Bu kış yapacağınız şey,
Termoteknik Radyatörünüzün
fişini piriize takıp
kışın keyfini çıkarmaktır.

ELEKTRİK KISINTISI MI?

Termoteknik onuda çözümlendi.
Kuşku duymanıza gerek yok.
Radyatörünüzün üstün yapım
özellığı, depoladığı sıcaklığı
elektrik kesintisinden sonra da
vermeye devam edecektir.
Hem de uzun süre.
Bu Termoteknik Elektrikli
Radyatörlerinin nice üstün
özellığınden yalnızca biridir.
Daha ayrıntılı bilgi mi?
Sizi aydınlatmak da görevimiz.
Dileyin broşürümüzü gönderelim.

**TERMO
TEKNIK**
TICARET ve SANAYİ A.Ş.

Toptan ve Perakende Satış:
Necatibey Cad. No. 86/A
Karaköy - İstanbul
Telefon: 44 09 47 - 44 84 68

EUROMONEY

Uluslararası Para Piyasaları IMF ve Ticaret Bankaları

Derleyen : Hülya KABAALIOĞLU

Uluslararası para piyasaları günümüze yeni boyutlar kazanmış ve Avrupa-dolarlarının yüzlerce milyarı bulması ticaret bankalarının harekete geçmesine yol açmıştır. Bu arada IMF'nin (Uluslararası Para Fonu) bu piyasadaki yerinin ne olması gerektiği konusu ortaya çıkmıştır. Euromoney dergisi Şubat 1979 sayısı uluslararası para piyasaları, ticaret bankaları ve IMF arasındaki ilişkileri incelemektedir.

Uluslararası Para Fonu'nun geçirdiği kişilik bunalımı 15 Ağustos 1971'de Başkan Nixon'ın doların altın konvertibilitesini kaldırması ile başlamıştır. O tarihe kadar 27 yıl süreyle IMF'nin başlıca görevi geçici ödemeler dengesi zorluklarıyla karşılaşan ülkelere uluslararası likidite sağlayarak paralarının dış değerini düşürmelerine gerek bırakmamak

olmuştur.

Sabit döviz kuru sisteminin ortadan kalkmasıyla, IMF kendini görev dışı bulmuştur. Dalgalı bir döviz kuru sisteminde dış rezervler sadece sınırlı ölçüde gereklidir. Rezervler sabit bir paritenin korunması için değil, günlük düzensiz dalgalanmaların önlenmesinde kullanılır. Gerçekten Tablo 1'de görüldüğü gibi dalgalanan paraya sahip sanayileşmiş ülkelerin çoğunun rezervleri 1971 ile 1976 arasında % 41'den % 21'e düşmüştür. Son zamanlardaki % 23'e artış doların zayıflamasına bağlıdır ve esas eğilimden sadece geçici bir sapma olabilir. Eğer dalgalanmada hiç bir şarta bağlı olmayan uluslararası likiditeye sadece sınırlı bir ihtiyaç olursa, IMF'den sağlanması beklenen şarta bağlı ek likiditeye hemen hemen hiç ihtiyaç olmaz.

TABLO 1

REZERVLER VE SANAYİLEŞMİŞ ÜLKELERİN YAPTIĞI İTHALAT¹

	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	Temmuz 1978
	(milyar \$)							
Dış rezervler ² (Dönem sonu) ...	101	114	123	126	127	136	173	180 ³
Mal ithalatı (CIF)	247	292	401	568	568	656	742	794 ³
	(%)							
İthalatın yüzdesi olarak rezervler	41	39	31	22	22	21	23	23

¹ Avustralya, Avusturya, Belçika, Kanada, Danimarka, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Luksemburg, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Güney Afrika, İsveç, Birleşik Krallık, ABD.

² Altın, döviz, SDR, IMF rezerv pozisyonu

³ Ağustos 1977'den Temmuz 1978'e kadar

Kaynak : IMF, International Financial Statistics.

IMF işlevini yeniden yürütebilmek için harekete geçmiştir. Bazı değişikliklerle sabit döviz kuru sistemi, aynı yılın Aralık ayında Smithsonian anlaşması ile

tekrar kurulmuş ve tam tamına 14 ay ve 14 gün sürmüştür. Daha uzun devam edememiştir çünkü 1973'deki uluslararası finansal durum Fon'un kurulduğu

1944'dekinden esas itibariyle değişti.

En önemli fark yüzlerce milyar dolar tutarında ve likiditesi çok yüksek kısa -vadeli fonların mevcut olmasıydı. bu fonların bir kısmı herhangi bir para otoritesinin kontrolü dışındaki ve faiz oranları ile döviz kuru dalgalanmalarına duyarlı olan Euro-paralardır (Eurocurrencies). Diğer fark bir yerden diğerine en hızlı fon transferi için en son teknolojiyi kullanan uluslararası bankalar topluluğunun ortaya çıkmasıdır. Bu 'sıcak para' hareket etmeye başladığı zaman döviz kurlarını koruyacak yeterli bir uluslararası rezerve sahip hiç bir merkez bankası ve uluslararası araç yoktu.

Bir miktar esnekliğin gerekli olduğunu kabul etmekle beraber IMF gene de sabit döviz kurları fikrini değiştirmedii. Uluslararası para sisteminde «istikrarlı ama ayarlanabilir döviz kurları» esasına dayanarak reform yapmak üzere 1972 Eylülünde kurulan bir komite Smithsonian anlaşmasının çöküp belli başlı paralar dalgalanmaya başladıktan sonra bile toplantılarına devam etti.

Bu komite en önemli şu soru dışında uluslararası para reformunun bütün yönlerini uzun uzun tartıştı: Kısa-vadeli sermaye hareketlerinin istikrarsızlaşmasına karşılık döviz kurlarında istikrar nasıl sağlanmalıdır?

Paris, Roma, Washington, Nairobi gibi birkaç uygun 'turistik' yerde toplantı yaptıktan sonra komite, Ocak 1974'de petrol fiyatlarındaki artışı elde edilemez olanı elde edememenin özürü olarak kullanıp yenilgiyi kabul etti.

Küçük ülkelerin çoğunun paralarının önemli paralardan birine veya SDR'ye veya başka bir bileşik birime bağlı kalacağı ve bu ülkelerin IMF'nin sağlayacağı yardıma gerek duymaya devam edeceği anlaşıldığında IMF'deki huzursuzluk hafiflemişti. Ancak bu da 1944'den 1971'e kadar uluslararası para sisteminde merkez olma rolüne oranla oldukça mütevazı bir görevdi.

1974'den itibaren -Johannes Witte-

veen'in yönetici olduğu dönemle hemen hemen aynı dönemde. kredi dilimlerine ek olarak bazı finansman kolaylıkları yaratan IMF, rolünü güçlendirmeye çalışmıştır:

— Petrol fiyatlarındaki artışlar sonucu ödemeler dengesinde güçlekle karşılaşan ülkelere yardım etmek üzere 1974 ve 1975 için petrol kolaylıkları sağlanmıştır.

— 1963'de kurulup 1975'de serbestleştirilen Telafi Edici Finansman Kolaylığı bir ülkenin kontrolü dışında gerçekleşen geçici ihracat yetersizliklerine yardım etmek için planlanmıştır.

— Genişletilmiş Fon Kolaylığı ödemeler dengesinde yapısal bozuklukların önlenmesinde üç yıllık dönemlere kadar yardım için 1974'de düzenlenmiştir.

— Tampon Rezerv Kolaylığı belirli ham madde üreticisi olan ülkelere tampon rezervlere katkılarının finansmanı için düzenlenmiştir.

— Özel Ödeme Hesabı 1976'da saptanmıştır ve az gelişmiş ülkelere daha tavizkâr şartlarla ödemeler dengesi yardımı için IMF'nin altın satışı gelirlerinden temin edilmiştir.

— Petrol Kolaylığından çekişlerde daha fakir ülkelere yardım etmek üzere faiz ödemelerinde yardım hesabı.

Ek Finansman Kolaylığı veya Wlt teven Kolaylığı, tehlikeli ödemeler açığı durumunda yedi yıla kadar büyük çapta finansal yardım sağlamak için 9 milyar SDR (11 milyar \$ kadar) kaynakla Eylül 1977'de meydana getirilmiştir. Gerekli sayıda ülke tarafından onaylanınca işler hale gelecektir. Birçok ülke kendilerinden önce ABD'nin onaylamasını beklemektedir. Ancak ABD'nin onayına da kesinleşecek gibi bakmamak gerekir. Arkasında güçlü bir lobi vardır. Bazı kongre üyeleri kolaylığın finanse etmesi gereken ödemeler dengesizliklerine başta petrol zamlarının neden olduğunu düşünmektedir. Onun için ABD'nin bu kolaylığa 1450 milyon SDR (1840 milyon \$ kadar) katkı ile aslında petrol karteline yardım ettiğini öne sürmekte-

dirler. Bu kolaylık büyük bankalarca da tutulmamaktadır çünkü bu yolla IMF orta ve uzun-vadeli finans alanında bankalarla doğrudan bir rekabete girecektir. Diğerleri de uluslararası rezervler hem mutlak, hem nisbi olarak oldukça yüksekken Amerikan vergi ödeyicisi zararına olarak şarta bağlı uluslararası likiditenin artırılması gerektiğine şüphe duymaktadır. Geçen Haziran sonunda, petrol ihraç etmeyen gelişmekte olan ülkelerin rezervleri (sabit döviz kurlarını korumak için rezervlere ihtiyacı olan ülkeler) 1972 sonunda 22 milyar dolarken -ithalâtın % 37'si- 61 milyar doları -ithalâtın % 36'sı- bulmuştur.

ABD Maliye Bakanlığı eski müsteşarı Robert Roosa, Kanada Merkez Bankası eski başkanı Louis Rasminsky ve İtalya Merkez Bankası eski başkanı Guido Carli de dahil bazı gözlemciler IMF'nin uzun-vadeli finansman sağlayarak Dünya Bankası ve diğer kalkınma kuruluşlarının alanına tecavüz etmek yerine esas görevi olan ödemeler dengesi için kısa-vadeli yardım sağlamaya devam etmesi gerektiğini düşünmektedir.

Ek Finansman Kolaylığının yürürlüğe girip girmemesi IMF'nin durumunu değiştirmeyecektir. Gelişmiş küçük ülkeler ile sabit döviz kuru kullanan ve petrol ihraç etmeyen gelişmekte olan ülkelere yeni bir kolaylık sağlanmış olacaktır.

Fonun borç verme gücünü çoğaltan kota artışları ile daha fazla SDR'nin yaratılması Fon'un uluslararası para alanındaki rolünü kuvvetlendirecek diğer gayretlerdir. Son yıllık toplantıda gelecek üç yıl içinde 12 milyar SDR yaratılarak 9 milyar SDR'lik miktarın 21 milyar SDR'ye çıkarılması kararlaştırılmıştır (11.5 milyar dolardan 27 milyar dolara). Amaç fonun yarattığı ve denetlediği bu rezervlerin dünya rezervlerinde küçük kalan payını (% 3) arttırmaktır.

29.2 milyar SDR'den 38.8 milyar SDR'ye (37 milyar dolardan 49 milyar dolara) artış ile % 33'lük kota artışı ancak geçen Nisan'dan beri geçerli olmuş-

tur. Birkaç ay sonra Eylüldeki yıllık toplantıda % 50'lik bir artışa daha karar verilerek 58.6 milyar SDR'ye (veya 73 milyar \$) varılmıştır.

Son olarak da IMF'nin sanayileşmiş ülkelere biraz sözünü geçirmesi için 1 Nisan 1978'de yürürlüğe giren Antlaşma metninin İkinci Değişikliği, Fon'u bütün üye ülkelerin döviz politikalarını gözetlemekle görevlendirmiştir. Diğer bir deyişle Fon dalgalı kur sisteminde düzeni sağlayacaktır. Bu değişiklik, Fon'un gerçekleri kavradığı anlamına geldiği için önemlidir. Değişik dalgalı kur sistemini onaylamış olmaktadır. Beş senedir süregelen durum ile ana sözleşmenin IV. maddesi devamlı olarak ihlâl ediliyordu. Ancak bu değişiklik IMF'yi uluslararası para alanında 1971'den önceki durumuna kavuşturmayacaktır. İkinci Değişikliğin gücü pek fazla değildir.

Ülkeler, muhtemelen günün hükümetinin başkalarına zararı ne olursa olsun çıkarlarına en uygun buldukları döviz politikalarını sürdürecektir. Fon, sadece bu politikaları izleyebilecek ve izlenen ülkenin göz önünde tutmayacağı değişik hareket tarzları önermektedir. (Bu durum büyük devletlerin Fon'un onayını almadan paralarını dalgalandırdıkları veya döviz kurunu değiştirdikleri sabit kur sisteminde görülmüştür.)

Yeni kredi kolaylıklarından ve kottanın artırılmasından başka, Fon, uzun-vadeli finansman alanına da girmiştir. Ek Finansman Kolaylığına ilâveten, Telâfi Edici Finansman Kolaylığındaki orta-vadeli kredi, beş yıl ile yedi yıl arasında uzatılabilir. Bütün bunlar Fon'un özellikle petrol ihracatçısı olmayan gelişen ülkelere ödemeler dengesinde yardım eden kredi kuruluşu olduğu gerçeğini değiştirmeyecektir. Dünya ticaretinin % 70'i ile dünya üretiminin % 70'den çoğunu sağlayan dalgalı döviz kuru uygulayan ülkeler Fon'dan çok faydalanmamaktadır. (Tablo 2) 1973 Şubat sonuna kadar sabit döviz kur sisteminde IMF kolaylıklarından faydalananların başında sanayileşmiş ülkeler geliyordu; çekiş-

leri toplamın % 68'ini buluyordu. Dalgalı döviz kurlarında payları % 45'e düştü. Buna karşılık, petrol ihraç etmeyen küçük ülkelerin payı % 30'dan % 55'e kadar çıktı.

İki sanayileşmiş ülkenin çekiş haklarını kullanmaları sırasında özel bir durum olduğu dikkate alınmıştır. İtalya'nın 2.5 milyar SDR'lik çekişi istisnai

bir durum olan petrol zammına bağlıdır. Birleşik Krallığın 3.3 milyar SDR'lik çekişinin de siyasal nedenlere bağlı olduğu sanılmaktadır. İşçi Hükümeti çareyi IMF'nin kabul ettirdiği şekliyle enflasyonu kısmak ve sterlinin düşüşünü önlemek üzere alınacak sert kemer sıkma önlemleri paketini halka sunmakta bulmuştur.

TABLO 2

IMF'DEN ÇEKİŞLER

	Dönem içinde kümülatif				31 Ağustos 1978	
	(Milyar SDR)		(Toplamın yüzdesi)		(Milyar SDR)	(Toplamın yüzdesi)
	1947'den 28 Şubat 1973'e	1 Mart 1973'den 31 Ağustos 1978'e	1947'den 28 Şubat 1973'e	1 Mart 1973'den 31 Ağustos 1978'e		
Toplam çekişler ¹	25.6	19.9	100.0	100.0	11.6	100.0
Sanayileşmiş ülkeler ²	17.4	8.92	68.2	44.7	4.83	41.6
Petrol ihraççıları ³ ..	.721	.080	2.3	.4	0	0
Diğerleri	7.55	10.9	29.5	54.9	6.78	58.4

1 Rezerv dilimleri ve diğer bütün kolaylıklar dahil normal dilimler

2 Tablo 1'deki

3 Cezayir, Endonezya, İran, Irak, Kuveyt, Libya, Nijerya, Oman, Katar, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Venezuela

Kaynak : IMF, International Financial Statistics

Bu istisnalar dışında dalgalı döviz kurunu benimseyen sanayileşmiş ülkelerin payı 'diğerleri' kategorisindeki % 77'e karşılık sadece % 22'dir.

Sanayileşmiş ülkelerin Fon kaynaklarını kullanımı az olduğu için, IMF'nin onların üstündeki tesiri azdır ve döviz kuru gözetimi de fazla değişiklik getirmeyecektir. Bununla beraber IMF her yıl 138 üye devletin temsilcilerinin buluşup tartıştığı bir ortam yaratır ve daha önemlisi senede birçok defa toplanan devamlı komitelerde uluslararası para sisteminin yapısı ve işleyişi ile ilgili sorunlar tartışılır. Bunlardan en önemlisi 20 üyeli ve Eylül 1974'de kurulan «İnterim Committee» dir (Geçici Komite). Bu komite «devam eden ayarlama süreci ve global likiditedeki gelişmeler dahil uluslararası para sisteminin yönetim ve uyumunu denetlemek» için Yönetim Ku-

rulunun danışma organı olarak gelişmekte olan ülkelere gerçek kaynakların transferindeki ilerlemeleri izleyecek ve uluslararası para sistemini tehdit edebilecek ani dengesizlikleri tedavi edecek önerileri saptayacaktır. Bu görevlerin çoğu gelecekte kurulabilecek bir bakanlık konseyi tarafından üstlenebilir ve karar organı olabilir. Bundan başka 20 üyeli ve Eylül 1974'de kurulmuş bir Kalkınma Komitesi de gelişmekte olan ülkelerin ihtiyaçlarına ağırlık verir.

Bu çerçeve içinde yapılan anlaşmalar ve varılan kararlarla IMF'nin hâlâ uluslararası para sisteminin yapısının ve faaliyetlerinin şekillenmesinde kesin bir etkisi olduğu söylenebilir mi? Anlaşmalar, ve kararlar, hükümetler, merkez bankaları ve uluslararası örgütler tarafından yürütüldüğü için bu sorunun cevabı bu resmi kuruluşların uluslararası

para sisteminin yapısı ve işleyişi üzerindeki etkisine bağlıdır. (Uluslararası para sistemi, sınırlar-ötesi işlemlerin takas yerine para ile yürütüldüğü kurumsal, akdi-contractual-, düzenleyici ve geleceksel düzenlemeler dizisinden oluşmaktadır.)

Bretton Woods'dan sonra uluslararası para sisteminde en önemli yapısal değişiklikler, başta dolar ve diğer uluslararası para birimlerinden oluşan Avrupa dolar piyasasının ortaya çıkışı belli başlı büyük ülkelerin dalgalı döviz kurunu kabul etmesi ve sabit döviz kuru sisteminin çöküşüdür.

Avrupa para piyasası, hiç bir ulusal veya uluslararası para otoritesi tarafından öngörülmuş, plânlanmış ya da istenmiş değildir. A.B.D.'nin sermaye ihracatı, faiz hadleri tavanları ve rezerv kuralları üzerindeki kontrol ve engellerine karşı çareler arayan ticaret bankalarının yaratıcılığının ve yenilik yapma kabiliyetinin eseridir.

Hentüz I.M.F. bu oldukça yeni ancak gittikçe artan önemdeki olayı kavrayabilmiş değildir. En son Yıllık Raporunda 183 sahife içinden «Avrupa Para ve Avrupa Tahvil Piyasalarına» sadece kıstlamaları sıralamak amacıyla iki paragraf ayrılması da bunu kanıtlamaktadır.

maktadır.

Sabit döviz kuru sisteminin çöküşü aynı zamanda uluslararası ticaret bankaları topluluğunun birbirleriyle uyum sağlayamamış, birlikte plânlanmamış hareketlerinin sonucu olmuştur. IMF ve arkasındaki 100'den fazla devlet bu çöküşü önleyememiş, daha sonra da benzer bir sistemi yeniden yaratamamıştır. Birçok resmi çevrede şüphe ve karamsarlık hüküm sürerken, dalgalı kur sisteminin işlemlerini ticaret bankalarının esnekliği ve yaratıcılığı sağlamıştır. Böylece dalgalı döviz kuru sistemine dayalı ve Avrupa-piyasaları çevresinde toplanmış olan bugünkü uluslararası para sisteminin yönlendirilmesinde başlıca rolü ticaret bankaları almıştır.

Uluslararası para sisteminin en önemli görevlerinden biri, fonların tasarruf sahiplerinden kullananlara veya cari fazlası olan bölgelerden cari açığı olan bölgelere aktarılmasıdır. Petrol zamlarından sonra petrol ihraç eden ülkelerde son derece büyük miktarda finansal fazlalıklar birikince bu alanda acil bir durum ortaya çıkmıştır. Tablo 3'de görüldüğü gibi bu fazlaların potansiyel kullananlara akımında resmi kuruluşlar değil ticaret bankaları önemli rol oynamıştır.

TABLO 3

PETROL DOLARLARININ DOLAŞIMI - 1974

	(milyar \$)	(Toplamın Yüzdesi)
OPEC finansal fazlası	55.0	100
Dağılım :		
Devlet ve uluslararası örgütlere akım ¹	21.9	40
Hisse senedi, gayri menkul ve diğer doğrudan yatırımlar	1.6	3
Tahviller ve banka mevduatı	31.6	57

¹Devlet menkul kıymetleri alımı, doğrudan kredi, gelişmekte olan ülkelere başlıca, uluslararası kuruluşlara sağlanan fonlar (IMF, Dünya Bankası ve diğerleri).

Kaynak : Morgan Guaranty Trust Co. of New York, World Financial Markets, Oct. 20, 1975.

Bu geçici durum şimdi ortadan kalkmış sayılır. Tasarruf sahiplerinden kullananlara fonlar aktarılırken uluslararası para sisteminin belki en önemli ve sürekli olan görevi, finansal kaynakların gelişmekte olan ülkelere aktarılmasıdır. Bu alanda kamu finansmanının rolü azalırken özel kredilerin -çoğu ticaret bankalarınca- rolü artmaktadır. Tablo 4'de görüldüğü gibi birincinin payı 1970 başlarında % 50'nin çok üstün-

deyken son zamanlarda % 50'nin altına düşmüş, buna karşılık özel kredilerin payı 1970 ile 1977 arasında % 34'den % 45'e yükselmiştir. Bundan başka gelişmekte olan ülkelere gayri safi finansal akımların beşte birinden çoğu Avrupa para piyasasından, yani IMF'nin veya ulusal para otoritelerinin kontrolleri dışından sağlanmaktadır. Bu oran devamlı olarak artmaktadır.

TABLO 4

DIŞ FİNANSMAN İHTİYAÇLARI VE FİNANSMAN KAYNAKLARI, 1970-1977
(75 petrol ihraç etmeyen az gelişmiş ülke)

	1970	1973	1975	1977	1970	1973	1975	1977
Net dış finansman ihtiyacıları ¹	13.7	24.2	55.0	56.0	100	100	100	100
Net finansman								
Resmî ²	7.3	13.6	26.7	26.5	53	56	48	47
Doğrudan yatırım	1.8	4.0	5.5	4.4	13	17	10	8
Özel Krediler	4.6	6.6	22.8	25.1	34	27	42	45
Gayri safi dış finansman ihtiyacıları ³	19.7	36.3	71.0	82.0	100	100	100	100
Avrupa - parası piyasasından finanse edilen kısım	2.0 ^x	6.1	12.5	19.0	10 ^x	17	18	23

^x Tahmin

¹ Net mal ve hizmet ithali, net özel transferler, gayri safi dış rezerv artışı

² Hükümetler, merkez bankaları ve uluslararası örgütler

³ Net dış finansman ihtiyacıları artı bir yıl veya daha uzun vadeli dış borçların ifası

Kaynaklar: OECD, Economic Outlook - July, 1978; World Bank, World Development Report - 1978 - World Debt Tables and Borrowing in International Capital Markets; IMF, International Financial Statistics.

Buraya kadar uluslararası finansal akımlara değinilmiştir. Tablo 5 ticaret bankalarının yurtiçi ve uluslararası faaliyetlerini aydınlatmaktadır. Rakamlar ticaret bankalarının uluslararası kredilerinin yurt içi kredilerin daha hızlı büyüdüğünü (sütun 5), buna karşılık ticaret bankası kredilerinin para otoriteleri kontrolü dışında kalan kısmının 1970'de % 6.5 iken geçen Mart'ta % 12.5'e kadar yükseldiğini göstermektedir. Bu oranlarda son zamanlarda meydana gelen hafif düşüşler esas uzun-dönemli eğilimin yön değiştirmesi yerine muhtemelen doların zayıflığını yansıtmaktadır.

kesinlik kazanan ticaret bankalarının sözünün geçtiğidir. Fon ise ticaret bankalarıyla resmî olarak temas kurmaz. Bu, Bretton Woods sisteminden miras kalmıştır. Fon'un ilk yıllarında uluslararası ticaret ve uluslararası sermaye hareketleri ulusal para otoritelerinin sıkı ve etkin kontrolü altındaydı. Buna bağlı olarak Fon sadece bu otoritelerle temas kuruyordu.

Bugün dünya değişmiştir. Uluslararası işlemlerin çoğu her zaman olduğu gibi gene ticaret bankaları yoluyla meydana gelmekte ancak bu işlemler üzerinde sıkı resmî kontroller, ileri sanayileşmiş ülkelerde pratik sayılmamaktadır. Devletlerin ve uluslararası örgütlerin en çok ilgilendiği kalkınma finansmanında bile ticaret bankalarının rolü hızla artarken resmî kuruluşlarındaki azalmak-

tadır.

Orta ve uzun-vadeli ticaret bankası kredilerinin çoğu Avrupa-para piyasalarında verilmektedir. Dünya merkez bankalarının toplam rezervlerini büyük bir farkla aşan kaynaklara sahip bu piyasayı IMF veya ulusal para otoriteleri değil ticaret bankaları yönetir. Geçen Haziran bu kaynaklar dünya rezervleri 330 milyar dolarken 410 milyar tutarındaydı. Halen 15 sanayileşmiş büyük ülkenin yurt içi para arzı toplamalarının % 12'sinden çoğu kadardır ve doların iyileşmesi kesinleştikten sonra yurt içi paradan daha hızlı büyümeye devam edebilir.

Böylece Uluslararası Para Fonu'nun sorunu, uluslararası para sisteminde oynadığı rolün öneminin giderek azalması, etkisini kaybetmesi ve bu eğilimin yönünü değiştirmek için son altı yıldır girişilen çabaların işe yaramamasıdır.

Ticaret bankalarının sorunu IMF'den bilgi elde edememeleri ve uluslararası para sisteminin yönlendirilmesinde doğrudan söz sahibi olmamalarıdır. Aslında ise ulusal otoriteler veya uluslararası örgütlerden çok onlar yön vermekte ve büyüyen öneme ve özerk bir role sahiptirler.

Eğer bu teşhis doğruysa, tedavisi de bellidir. İki ilımlı ama önemli reform yapılabilir. IMF'nin topladığı gizli bilgilerin çoğu ticaret bankalarına verilebilir ve uluslararası ticaret bankalarının temsilcilerinden oluşan yeni bir I.M.F. Danışma Organı kurulabilir.

Bu önerilerden birincisi, «IMF'ye sağlanan bilgilerin fon içinde kalması gerektiği, aksi takdirde ulusal otoritelerin ekonomilerdeki zayıflıkları açıklarken daha az samimi davranacaklarını» Kabul eden temel kuralla çalışmaktadır.

Bu «güven» konusunun yeniden eleştirilerek incelenmesinin zamanı gelmiştir. Ticaret bankaları artık ekonomideki ters eğilimleri belirleyecek kadar gelişmişlerdir. Ancak, bu bankalarda eğilimlerin nedenlerini saptayacak ve genel etkilerini değerlendirecek bilgiler yetersizdir. Bu durumda muhtemel olumsuz etkileri değerlendirirken, risk faktörünü gereğinden fazla yüksek tutacaklardır. İleriyi görebilen bir bankacının parolası «kuşku duyarsan çekil» dir. Bilgi noksanlığı belki bütün bilgilerin elde edilmesine oranla daha tutucu kredi uygulamalarına yol açar. Tamamiyle samimi olmak, gelişmekte olan ülkelere verilen toplam kredilerin artmasına yol açabilecektir.

Zararlı olabilecek tek -ve ve IMF'de gizliliği savunanlarca belirtilen- bilgi gelecek bir devalüasyon veya revalüasyondur. Bununla beraber, bu bilginin sağlanmasını sağlayacak veya kötüye kullanılmasını önleyecek yollar bulunabilir.

IMF'ye bir ticaret bankası danışma komitesi önerisi devrimci bir öneri değildir. Diğer resmi uluslararası kuruluşlar uzun süredir özel sektör danışma organlarının tavsiyelerinden yararlanmaktadır. OECD düzenli olarak Ticaret ve Sanayi Danışma Komitesi (BIAC) ve Sendika Danışma Komitesine (TUAC) danışır. Uluslararası Ticaret Odası da Birleşmiş Milletlerin çeşitli organlarından yararlanır.

IMF'nin uluslararası bankacılık topluluğunun temsilcilerini içine alacak şekilde genişletilmesi belki günümüz gerçeklerine daha çok uyardı. Bununla beraber, bu fikir gerçekleşene kadar birçok kökleşmiş tutumun da değişmesi gerekir.

TABLO 5

SANAYİLEŞMİŞ ÜLKELERİN TİCARET BANKALARININ YURT İÇİ VE YURT DIŞI KREDİLERİ
(Dönem sonundaki miktarlar)

	Milyar \$				Yurt içi kredi yüzdesi	
	Yurt içi kredi		Uluslararası kredi		Uluslararası kredi	
	O Ülke parası ve yabancı paralar		Yabancı Paralar (Avrupa para piyasaları)		O Ülke parası ve yabancı paralar	
(1)	Brüt (2)	Brüt (3)	Net (4)	Brüt (5)	Brüt (6)	Net (7)
1970	1,004	-	110	65	-	6.5
1971	1,235	-	145	85	-	6.9
1972	1,458	-	200	110	-	7.5
1973	1,778	-	305	160	-	9.0
1974	2,015	361	370	215	17.9	10.7
1975	2,147	442	455	250	20.6	11.6
1976	2,399	547	560	310	22.8	12.9
1977	2,990	690	660	380	23.1	12.7
1978	3,131	711	670	390	22.7	12.5

Kaynaklar : Sütun (1) : IMF, International Financial Statistics ; Sütun (2) : B. I. S. : International Banking Developments (quarterly) ; Sütun (3) ve (4) : Morgan Guaranty Trust Co. of New York : World Financial Markets.

**ULUSAL
BANKACILIKTA**

**15
YIL**

**TÜRK
DIŞ TİCARET BANKASI**

"bankacılıkta uzmanlık"

İstanbul Şubesi
Cumhuriyet Cad. 199 201 Harbiye, İst.
Telefon: 4651 50/54

BeYOĞLU Şubesi
İnkilâfı Cad. 154-156 BeYOĞLU, İst.
Telefon: 49 20 45

Şişli Şubesi
Şişli Meydanı 352 Şişli, İst.
Telefon: 46 40 92

Ankara Şubesi
İzmir Cad. 19 Yenisehir, Ankara
Telefon: 1791 93

İzmir Şubesi
Cumhuriyet Bulvarı 68 İzmir
Telefon: 139660

Ayın Ekonomik Olayları

Doç. Dr. Yüzdırım KILKIŞ

Bütçe ayı olan geçirdiğimiz dönemin en önemli özelliği, önlemler paketi adı altında getirilmekte olan fiyat zamlarıdır. Devlet gelirlerinin yetersizliği, döviz darboğazının sıkıntıları ve aşırı enflasyonu yarattığı sosyal gerginlik yanında, yeni ve oldukça büyük zamların etkisi ile tüketiciler şaşırılmış durumdadır.

Kamu İktisadî Teşekküllerinin, çeşitli hesaplamalara göre 85 milyar TL'ni aşan yükleri ve ekonomik olayların verimlilik açısından ele alınmayışı, tüketim almış kişiler: önlemler paketini bu açıdan değerlendirmeye itmektedir.

Önlemler paketi ile gelen zamların ve beklenen diğer önlemlerin, ekonomik kuralların herşeye rağmen geçerli olduğu gerçeğini bir defa daha ortaya koyduğunu ve bu gerçeğin artık öneme göz önünde tutulmasına yararlı olmasını dileyelim.

Geçtiğimiz ayın en önemli ekonomik olayı, önlemler paketi ile gelen zamlardır. Diğer taraftan, döviz darboğazı ve enerji sorunları da önlemlerini devam ettirmektedirler. Bu hususlardaki gelişmeler kısaca şöyle açıklanabilir:

FIYAT ZAMLARI :

Bir taraftan tüketimi kısıtlamak, diğer taraftan da devletin bütçe açıklarını kapamaya yardımcı olabilmek amacıyla uzun bir süreden beri zaten belirli yönlerle açılmış bulunan önlemler paketinin içinde bazı temel mallar ile bazı tüketim maddelerine yapılan zamlar ortaya çıkmıştır.

Kâğıt Fiyatları :

İlk önemli zam, 23 Şubat 1979 tarihli Resmî Gazete'de açıklanan gazete kâğıdı, okul kitap kâğıdı ve 3'üncü hamur kâğıdına yapılmıştır. Bu husustaki Bakanlar Kurulu kararına göre fiyatlar şöyledir:

	Eski fiyat	Yeni fiyat	Artış %
Gazete kâğıdı bobin	6500.—	9000.—	38.5
Gazete kâğıdı ebad	7500.—	10000.—	33.3
Okut kitap kâğıdı	6500.—	10000.—	53.8
3. hamur kâğıt (60 gr.)	14000.—	18000.—	28.6
İndirimsiz gazete kâğıdı	—	17000.—	

Akaryakıt Fiyatları :

16 Mart 1979 tarihli Resmî Gazete'de, akaryakıt fiyatlarını yeniden saptayan Bakanlar Kurulu Kararı yayınlanmıştır. Ankara ilî itibarı ile fiyatlar ve artış oranları şöyledir:

	Eski fiyat	Yeni fiyat	Artış %
Benzin (süper)	11.—	20.—	82
Benzin (normal)	9.—	17.—	89
Gazyağı litre	5.—	10.—	100
Motorin litre	5.25	9.—	71.4
Fuel-oil	3.15	6.—	90.5
Bütan gazı (12 kg.)	75.—	125.—	67

Aynı Resmî Gazete'de, diğer iller için saptanan akaryakıt perakende satış fiyatları da yer almaktadır.

Bazı Diğer Fiyatlar :

19 Mart 1979 tarihli mükerrer sayılı Resmî Gazete'de açıklanan demir-çelik, çimento, kömür ve şeker fiyatları da önemli artışlar göstermektedir. Örneğin Portland çimentosu ambalajlı fiyatı 730.— TL/ton'dan 1300.— TL/ton'a çıkarılmıştır. Artış oranı % 78'i aşmaktadır. Pik demir'de artış oranı % 52.4 olup, tonu 4200.— TL'dan 6400.— TL'na çıkarılmıştır.

Diğer bir zam grubu da sigaraları kapsamına almaktadır. Bu zamların oranları % 35 ile % 50 arasında değişmektedir.

FİYAT KONTROLLARI :

Yukarıda açıklanan bazı temel mallara yapılan zamların yanında, 3003 sayılı ve 1567 sayılı Kanunlara dayanılarak Fiyat Saptama Kontrol ve Koordinasyon Komitesi tarafından aşağıdaki mamuller için yeni zamlı fiyatları saptanmış ve 19 Mart 1979 tarihli Resmî Gazete'de yayınlanmıştır:

Buzdolapları, çamaşır makineleri, elektrik süpürgeleri, akümülatörler, ampul-ler, televizyonlar, oto emniyet camları.

Bitkisel yağ ve margarinler de 21 Mart 1979'dan itibaren yeni fiyatlarla satılmaya başlamıştır.

Diğer taraftan, 15 Mart 1979 tarihli Resmî Gazete ile 3003 sayılı Kanuna göre fiyatları Sanayi ve Teknoloji Bakanlığınca tespit edilen maddeler listesinden aşağıdaki maddeler çıkarılmıştır:

- Pastörize süt, sterilize süt, tereyağ.
- Boyalar (mensucat, deri finisaj, resim, eğitim ve afiş boyaları hariç)
- Sabunlar, deterjanlar, mekanik temizleme tozları.
- Hava kompresörleri, brülörler.
- Transformatörler, kondansatörler, elektrikli fırınlar (ev tipi).
- Plastik esaslı yer döşemeleri.

Buna karşılık bazı kimyasal maddeler adı geçen listeye eklenmiş bulunmaktadır.

Bu zamların devam edeceği ve zam görmeyen bir çok madde ve özellikle ulaştırma hizmetlerine yansıtacağı muhakkaktır. Nitekim yerli otomobil fiyatlarının % 25 civarında arttırıldığı anlaşılmakta, ulaştırma ücretlerinin de illerde valiliklerce yeniden düzenlendiği bilinmektedir. Başbakan, bu zamların, kabul edilmeyen yeni vergi önlemleri dolayısıyla yapıldığını beyan etmektedir.

IHRACAT REJİMİ ÇALIŞMALARI :

İhracatımızın gelişmesi sureti ile döviz girdilerimizi arttırmak, döviz darboğasının giderilmesi için en iyi çare ise de, Hükümetler bu hususta yıllardan beri yapılan olumlu önerileri hiç bir zaman gereğince dikkate almamışlardır. Ecevit Hükümetinin de önlemler paketinden en önce çıkması beklenen bu alandaki önlemlere hâlâ değinmedikleri görülmektedir. Sadece, yılların getirdiği alışkanlık içerisinde 1979-1980 dönemi İhracat Rejimi çalışmalarına başlanılmıştır. 1979 Mayıs ayında yayınlanması öngörülen yeni ihracat rejiminin, ilgili yönetmelik dışında, vergi iadesi, geçici kabul, transit ticareti, ihracatın kontrolü ve standartizasyonu yönetmeliklerini ve Türk Parası Kıymetini Koruma mevzuatı ve gümrük mevzuatını içermesi istenmektedir.

İhracat rejimi çalışmaları yukarıda açıklandığı gibi devam ederken, bazı maddeler (brülörler, traverten, klozet kapağı, kalem minesi, emaye fritleri ve yapışkan bantlar) için % 5 geçici vergi iadesi oranlarının yürürlüğe konduğu görülmektedir.

Bununla beraber, teneke ve kalay gibi bazı ambalaj maddelerinin yokluğu dolayısıyla çeşitli ihraç mallarının ihraç edilemediği de anlaşılmaktadır.

ENERJİ TASARRUFU :

Petrol krizinin başladığı 1973'ten beri bütün ülkelerde ele alınan enerji tasarrufu önlemleri ile ilgili olarak ülkemizde de bazı uygulamaların ancak ele alındığı görülmektedir.

Bu önlemlerden biri, kalorifer yakıtı olarak ancak 5 numara fuel-oil kullanımının kararlaştırılmasıdır. Bu yoldaki uygulamanın sonuçları, 5 numara fuel-oil'in yakılmasının gerektireceği zorluklar sebebi ile tartışma konusu olmaktadır.

Diğer bir uygulama ise, bazı illerimizde tek ve çift plâkalı motörlü vasıtaların çalışması esasının kabulüdür.

Sovyetler Birliği'nden elektrik alınması anlaşmasının 1979 Mart sonunda yürürlüğe girmesi beklenmektedir.

Uluslararası Enerji Ajansının 1 ve 2 Mart 1979 tarihlerinde Paris'te düzenlediği oturumlarda, Ajans'a üye ülkelerin ortak enerji tasarrufu önlemleri almak hususu görüşülmüştür. Ülkemizin de bu önlemlerde örnek almasını arzu etmekteyiz.

Ayrıca, örneğin Soma termik santralının tevsi çalışmasının sona erdirilmesine gayret gösterilirken, 10 Mart 1979 tarihli Resmî Gazete'de de, Hasan Uğurlu barajı ve hidro-elektrik santrali projesi için Japonya ile bir istikraz anlaşmasını, Bakanlar Kurulu tarafından onaylandığı yayınlanmış bulunmaktadır.

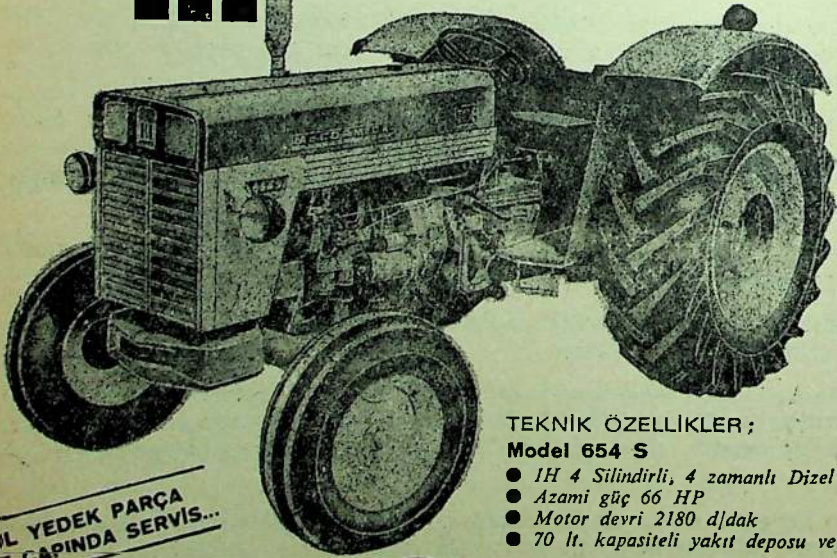
dededen toruna şampiyon traktör International

444 ve 654 S

Anadolu toprakları için en uygun 2 model

Anadolu toprağı gibi güçlü, Anadolu çiftçisi gibi çalışandır INTERNATIONAL Traktörleri. Dünyaca bilinen erişilmez teknik özelliklerini verir çiftçimizin hizmetine, kolaylaştırır işini, arttırır bereketini, çoğaltır gelirini...

Edirne'den Ardahan'a yayılan geniş servis örgütü ile tüm çiftçimizin göz bebeğidir.

**BOL YEDEK PARÇA
YURT ÇAPINDA SERVİS...**

**TÜRKİYE GENEL SATIÇISI:
MOTORLU ARAÇLAR
TİCARET A.Ş.**

4. LEVENT İSTANBUL
Tel: 84 49 90 - 84 49 91 - 84 00 69
Telex: 22539 Mat tr.

TEKNİK ÖZELLİKLER ;

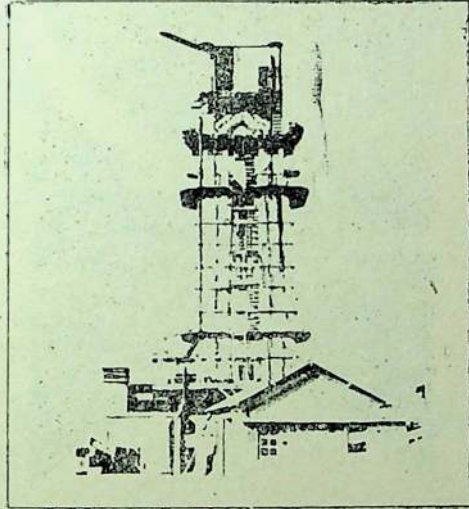
Model 654 S

- 1H 4 Silindirli, 4 zamanlı Dizel Motor
- Azami güç 66 HP
- Motor devri 2180 d/dak
- 70 lt. kapasiteli yakıt deposu ve teçhizat

Model 444

- 1H 4 Silindirli, 4 zamanlı Dizel Motor
- Azami güç 45 HP.
- Motor devri 2100 d/dk.
- 45 lt. kapasiteli yakıt deposu ve teçhizat

"Torbalanmış Toz Kireç"
denince akla ilk
PAKSAN gelir

Duvar harcı, siva ve badanada...ekonomi,
standard ürün, temizlik, üstün kalite,
kolaylık ve mükemmel sonuç.

PAKSAN
Paketlenmiş Toz Kireç'de Türkiye'nin en büyük kuruluşu

PAKSAN
PAKETLENMİŞ KİREÇ BAHAYİ A.Ş.

Merkez Büyükdere Cad TMT Han 8414, Gayrettepe, İstanbul Telefon: 560875 Telex: 22231 byxt tr
Fabrika: Karasu Yolu, Taşkırsığı Meydanı, Adapazarı Tel: 3139

kâğıdın ipeği, temizliğin gereği...

Sağlıklı temizliği arıyorsanız,
evde, işte, yolda,
emici, yumuşak SELPAK
sizin içindir.

Titiz olmakta haklısınız.
Sağlıklı, pratik,
ekonomik temizlik için
uretiliyor SİLEN mamülleri.

**SEL
PAK**

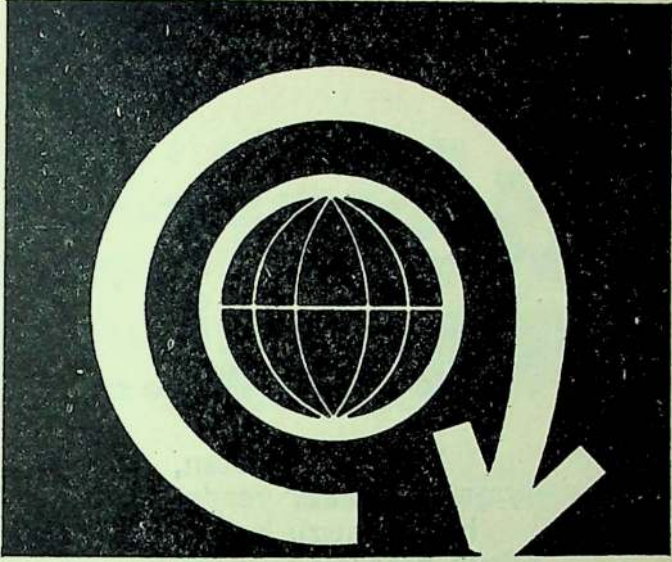
her yerde her zaman

silen

temizliğin simgesi...

Türkiyede ve bütün dünyada

İhracat ve ithalât işlemleriniz,
döviz, mevduat ve kredi hesaplarınız
ve diğer bütün bankacılık işleriniz için
Akbank'ı tercih ediniz.

Akbank, bütün dünyadaki birinci sınıf muhabirleri
ile işbirliği yapmak suretiyle emrinizdedir.

AKBANK

detan güveni...

Novosit'li Detan,
yaşadığınız her yerde,
huzurunuzu bozan
bütün haşerelere karşı
güvenle kullanacağınız
tek insektisittir.

detan
novosit'li
AEROSOL İNSEKTİSİT

**FOTOKOPİ MİKROFILM
SİSTEMLERİ VE YAZI, HESAP
MAKİNELERİNDE ÜNLÜ DÜNYA
MARKALARININ AYRICALIĞI,
KALİTE GÜVENCESİ...**

TEKTRON* Grubu

SCM

MONROE Minolta Kalle-Hoechst

IBM

BELL & HOWELL SMA SANYO

Bütün bu markalar, İstanbul, Ankara İzmir ve Adana Şubelerimizle onlara bağlı olarak Türkiye'nin her yanına dağılmış bulunan satış ve servis teşkilatımızın bilgi, hizmet ve yedek parça desteğine ve Şirketimizin uzun süreli güvencesine sahiptir.

Geniş bilgi ve özel demonstrasyonlar için aşağıdaki bürolarımız emrinizdedir.

İstanbul : Büyükdere Caddesi 85, Mecidiyeköy Tel : 66 72 60 - 63 Telex : 23 629 tra tr.

Ankara : Kızılırmak Caddesi 21, Bakanlıklar Tel : 17 96 96 - 17 82 10 Telex : 42 826 att tr

İzmir : Cumhuriyet Bulvarı 142, Alsancak Tel : 14 11 67 - 13 95 31

Adana : Ziya Paşa Bulvarı 85, Tel : 20 225 Telex : 62 109 tro tr

* TEKTRON GRUBU BİR TRANSTEKNİK TİC. A.Ş. - TRANSTRONİK A.Ş. İŞBİRLİĞİDİR.

Yeni. lik

trapezoidal

ALÜMİNYUM
ÇATI
CEPHE ve
TAVAN KAPLAMA
ELEMANI

- Daha geniş aşık aralığı
- Daha az demir kullanımı
- Daha az işçilik
- Daha kolay ve süratli montaj

DETAYLI BİLGİ İÇİN TEKNİK ELEMANLARIMIZ HİZMETİNİZDEDİR

 NASAS
ALÜMİNYUM SAN. ve TİC. A.Ş.

Merkez : Büyükdere Cad. No. 48 Kat 5 İSTANBUL Tel. : 88 33 00 (4 Hat)

İzmir İrtibat bürosu : Cumhuriyet bulvarı 1380 Sok. 4 B/8 İZMİR Tel. : 12 60 68

Ankara İrtibat bürosu : Tunus Cad. No. 83/0 Kavaklıdere ANKARA Tel. : 28 15 08

Fabrika : Gebze Dilovası